

τὴν προσφορὰν ταύτην εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἐν Θήβαις οἰκοδομήματος καὶ, ἵνα γίνῃ ἀρχὴ τοῦ ἔργου, ἐψήφισε τὸ ἀναγκαῖον ποσὸν πρὸς κατεδάφισιν τῶν κρεοπωλείων καὶ ἀνοικοδόμησιν αὐτῶν ἀλλαχοῦ· δυστυχῶς ὅμως αἱ δημοτικαὶ ἀρχαὶ τῶν Θηβῶν δὲν φαίνονται μέχρι τοῦδε πολὺ πρόθυμοι νὰ διευκολύνωσι τὸ ἔργον, ὅπερ τὴν πόλιν των πρῶτην θὰ ἐτίμα καὶ θὰ ὠφέλει.

Ἐν Χαιρωνείᾳ καὶ Φωκίδι ὁ ἔφορος κ. Σωτηριάδης ἐξηκολούθησε τὰς ἐπὶ προϊστορικῶν θέσεων ἐρεύνας, ἃς ἀπὸ ἐτῶν ἐνεργεῖ εἰς τὰς χώρας ταύτας, ἀνεκάλυψε δὲ ἐν Φωκίδι πρὸς τὸ χωρίον «Καλύβια Ἀγ. Μαρίνης» νέαν θέσιν, ἣτις κατὰ τὴν γνώμην του εἶναι ἀληθῆς καὶ σημαντικὸς προϊστορικὸς συνοικισμὸς. Ἐν αὐτῷ ἔσκαψε τρεῖς βόθρους μέχρι βάθους 3¹/₂ μ. καὶ εὔρε πλῆθος ἀγγείων ἀνηκόντων εἰς τὸν πρῶτον (προμυκηναϊκὸν) χαλκοῦν αἰῶνα, οὐδὲν δὲ τεμάχιον τοῦ λιθικοῦ αἰῶνος οὐδὲ ἐργαλεῖον τι λίθινον, πλὴν μιᾶς λεπίδος ὄψιανοῦ. Οὐδεμίᾳ λοιπὸν ἀμφιβολίᾳ ἀπομένει, ὅτι ἡ ἐπίχωσις τῶν 3¹/₂ μ. ἐσχηματίσθη μεταξὺ τοῦ λιθικοῦ αἰῶνος καὶ τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. Ἡ παρατήρησις αὕτη εἶναι σπουδαία διὰ τὸν ἀκριβέστερον καθορισμὸν τῆς χρονολογίας τῶν διαφόρων προϊστορικῶν περιόδων ἐν Βοιωτίᾳ, δικαίως δὲ ὁ κ. Σωτηριάδης ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἑταιρείαν ἐκθέσει του ἐλπίζει ἀξιόλογα συμπεράσματα ἐκ τῆς περαιτέρω σκαφῆς τοῦ συνοικισμοῦ τούτου.

Ἐν Θεσσαλίᾳ εἰργάσθη καὶ πέρυσιν ὁ ἔφορος κ. Ἀρβανιτόπουλος. Ἐν μικρᾷ σκαφῇ γενομένη ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Ἀγ. Θεοδώρων τοῦ Βόλου, ἔνθα ἔκειτο ἡ ἀρχαία Ἴωλκός, εὔρε τρεῖς ἐπιγραφὰς καὶ ἀρχιτεκτονικά τινα μέλη δωρικοῦ ναοῦ, βαθύτερον δὲ τεμάχια ἀγγείων καὶ πόρπας γεωμετρικὰς. Ἐν Παγασαῖς ἐπεράτωσε τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ δευτέρου πύργου τοῦ περιέχοντος γραπτὰς στήλας καὶ εὔρε περὶ τὰς 100 νέας στήλας, ὧν μία μετὰ γραπτῆς εἰκόνας

γυναικὸς φυσικοῦ σχεδὸν μεγέθους. Ἡ μοναδικὴ συλλογὴ γραπτῶν στηλῶν τοῦ μουσείου Βόλου ἐπλουτίσθη οὕτω σπουδαίως. Τρίτην μικρὰν ἀνασκαφὴν ἐνήργησεν ὁ κ. Ἀρβανιτόπουλος ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Ὀσσης, ἔνθα ἀνεκαλύφθη σπήλαιον ἱερὸν τῶν Νυμφῶν, εὔρε δ' αὐτόθι ἐπιγραφάς τινας ἀναθηματικὰς, πήλινα εἰδώλια, δακτυλίους καὶ νομίσματα. Ἡ ἀνασκαφὴ δὲν ἐπερατώθη ἕνεκα τῶν βροχῶν. Τέταρτον ἔσκαψεν ὁ αὐτὸς ἔφορος ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Γόννων, ἔνθα ἀνεκάλυψε κατὰ τὴν ἔκθεσιν, ἣν ὑπέβαλε, τὰ λείψανα κυκλοτεροῦς ναοῦ τῆς Ἀθηναῆς Πολιάδος καὶ περὶ αὐτὰ μαρμάρινα καὶ πήλινα ἀγαλμάτια, βελόνας ὀστεῖνας, πόρπας, ἀγγεῖα κτλ. Προσέτι εὔρε 133 ἐνεπιγράφους στήλας, ὧν πέντε εἶναι ἀναθηματικάί, αἱ δὲ λοιπαὶ ψηφίσματα ποικίλα, ἰδίως προξενίας, ἀμφισβητήσεις ὀρίων, ἱερός τις νόμος κ. ἄ.

Εἰς τὰ περὶ τῆς Χαλκίδος ὁ σύμβουλος κ. Παπαβασιλείου ἐνήργησε διαφόρους δοκιμάς, κατὰ τὰς ὁποίας, πλὴν ἄλλων τινῶν ἀρχαίων, εὔρε καὶ δέκα μυκηναϊκοὺς τάφους· ἐκ τῶν κτερισμάτων δέ, τὰ ὁποῖα συνέλεξεν ἐν αὐτοῖς, ἀναφέρομεν 40 σχεδὸν ἀκέραια πήλινα ἀγγεῖα καὶ ἄλλα πολλὰ εἰς τεμάχια, τρία πήλινα εἰδώλια, πλῆθος ψήφων περιδεραιῶν ἐκ διαφόρων λίθων ἢ ὑαλομάζης, τρεῖς ἄλλας ψήφους ἐξ ἠλέκτρου καὶ τέσσαρας χρυσᾶς, ὧν μία ἔχει τὸ σχῆμα κεφαλῆς βοός, πέντε βούκρανα ἐξ ὑαλομάζης, σφονδύλια λίθινα, αἰχμὴν δόρατος, ξίφος, μαχαίριον καὶ σμίλην χαλκῆν κ. ἄ.

Ἐν Ἐρετρίᾳ δὲ ὁ ἔφορος καὶ σύμβουλος κ. Κουρουნიώτης ἀπεπεράτωσε τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος, ἐν ᾧ ὁ ἴδιος εἶχεν ἀνακαλύψει ἄλλοτε σπουδαιότατα λείψανα ἀρχαϊκῆς πλαστικῆς κοσμοῦντα σήμερον τὸ μουσεῖον τῆς Χαλκίδος. Τοῦ ναοῦ τὸ ἥμισυ περίπου ἔκειτο ἐντὸς ξένου κτήματος, ἀπαλλοτριωθέντος δὲ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΙ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1910.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1910 ἐξηκολουθήσαμεν τὰς ἀνασκαφάς, ἐρεύνας καὶ λοιπὰς ἐργασίας ἐν Θεσσαλίᾳ, ὡς καὶ κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη 1906-1909¹. Ἀπησχολήθημεν δ' ἐκεῖ ἀπὸ τῆς 3 Φεβρουαρίου μέχρι τῆς 8 Νοεμβρίου εἰς τὰς ἐξῆς ἐργασίας:

A) Ἐν Ἰωλκῶ.

1) *Τάφος ἡμικαμαρωτὸς Βυζαντιακός.
Ναὸς Ἰωλκίας Ἀρτέμιδος.*

Κατὰ μῆνα Ἰανουάριον ἐργάζεται ὀρύσσοντες βόθρους πρὸς ἐμψύτευσιν δένδρων ἐπὶ τοῦ λόφου *Παλαιὰ* τοῦ Βόλου

¹ Τὰ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἀναφερόμενα δημοσιεύματα ἡμῶν μέχρι τέλους τοῦ 1910 εἶναι τὰ ἐξῆς:

Α) *Ἀνασκαφαὶ ἐν Παγασαῖς, Ἱερῶ Κοροπαίου Ἀπόλλωνος, Νοτιοδυτικῆ Μαγνησίᾳ, Λαρίσῃ καὶ Παλαιῶ Γαρδικίῳ.*— *Πρακτικὰ* 1906 σελ. 123-130.

Β) *Ἀνασκαφαὶ ἐν Φαρσάλῳ, Φεραῖς, Ἱερῶ Κοροπαίου Ἀπόλλωνος, Πυρράσῳ, Φθιώτισι Θήβαις, Ἀιδινιώτικῃ Μαγούλᾳ, Δημητριάδι καὶ Παγασαῖς.*— *Πρακτικὰ* 1907 σελ. 147-182 καὶ πίν. Β'-Γ'.

Γ) *Ἡ σημασία τῶν γραπτῶν σηλῶν Παγασῶν.*— *Αρχαιολογικῆ Ἐφημερίς* 1908 σελ. 1-64 καὶ πίν. 1-4.

Δ) *Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἰτώνῳ, Φθιώτισι Θήβαις καὶ Παγασαῖς.*— *Πρακτικὰ* 1908 σελ. 145-223

Ε) *Θεσσαλικὰ Μνημεῖα* τόμ. I σελ. 1-464 (Τεῦχος 1^{ον} Εἰσαγωγὴ σελ. 1-96. Τεῦχος 2^{ον} πρώτη αἴθουσα Παγασῶν τοῦ Μουσείου Βόλου σελ. 97-224. Τεῦχος 3^{ον} δευτέρα αἴθουσα Παγασῶν σελ. 225-312. Τεῦχος 4^{ον} τρίτη αἴθουσα Παγασῶν σελ. 313-464). Ἐν Ἀθήναις 1909.

Φ *Καμαρωτὸς τάφος παρὰ τὴν Λάρισαν.*— *Αρχαιολ. Ἐφημ.* 1909 σελ. 27-44

Ζ) *Ἀνασκαφαὶ ἐν Παγασαῖς, Ἰωλκῶ, Ἀμφαναῖς καὶ Μητροπόλει Ἐστιάτιο* τίδος.— *Πρακτικὰ* 1909 σελ. 131-171.

παρά τὴν ὁδὸν Ἀγίων Θεοδώρων καὶ περὶ τὰ 100 μέτρα Νοτίως τῆς ἐκκλησίας ταύτης, συνήντησαν θολωτὸν ὑπὸ τὴν γῆν κτίσμα, ὅπερ ἀνεσκάψαμεν.

Τοῦτο ἦτο τάφος ἡμικαμαρωτός, οὔτινος τὸ ὕψιστον τῆς θόλου ἔκειτο εἰς βάθος 0.70 μ. ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους· εἶχε δὲ ποιηθῆ ἐξ ὀπτοπλίνθων 0.27×0.28, ἡρμοσμένων δι' ἀσβέστου, καὶ ἦτο ἐστρωμένος ὁμοίως κάτω εἰς τὸ δάπεδον. Τοῦ τάφου τὸ μῆκος ἦτο 2.75 ἄνευ τῆς κλίμακος, μετ' αὐτῆς 3.07, τὸ πλ. 1.20, τὸ ὕψ. 2.00. Ἡ θόλος, ἧς ἡ χορδὴ ἔχει μέγιστον βέλος 0.70, δὲν ἐκάλυπτεν ὅλον τὸ ἄνοιγμα τοῦ τάφου, ἀλλὰ τὰ 2.10 αὐτοῦ· τὸ λοιπὸν ἐκαλύπτετο ὑπὸ μιᾶς μεγάλης πλ. 0.605 καὶ ἐτέρας μικρᾶς πλ. 0.315 πλακῶς· φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἀφῆρουν αὐτὰς καὶ διὰ μικρᾶς ἐσωτερικῆς κλίμακος τεσσάρων ἀναβαθμῶν (ὕψ. αὐτῶν ἐκ τῶν ἄνω 0.38+0.30+0.31+0.31+0.35) κατήρχοντο εἰς τὸν τάφον, οὔτινος οἱ τοῖχοι ἔνδον ἦσαν κεχρισμένοι δι' οὐχὶ καλοῦ ἀσβεστοκοινιάματος, καταπεσόντος τὰ πολλά.

Ἐκ τούτων καταφαίνεται ὅτι ὁ τάφος ἐποιήθη, ἵνα καὶ ἄλλοι νεκροὶ ἐκτὸς τοῦ πρώτου ταφῶσιν ἐκεῖ ἐν ἀνάγκῃ· ἐντὸς εὐρομεν ὅσα καὶ οὐδὲν κτέρισμα· ἀνήκουσι δὲ αὐτὰ εἰς ἀνθρώπους πλείονας τοῦ ἑνός, ἀλλ' ἦσαν ἐν ἀταξίᾳ· ὡς φαίνεται γινῶσται τοῦ τάφου τούτου ἀρχῆθεν εἶχον εἰσέλθει ἐντὸς καὶ ἀφῆρεσαν τὰ τυχὸν πολυτιμότερα εὐρήματα.

Ἀνήκει δὲ ὁ τάφος πιθανῶς εἰς ἐπίσκοπὸν τινα ἢ μητροπολίτην τῆς Δημητριάδος.

II) *Μεγαρικοὶ σκόφοι Φθιωτῶν Θεβῶν.*—*Ἀρχαιολ. Ἐφημ.* 1910 σελ. 81-94 καὶ πίν. 2· βλ. αὐτόθ. σελ. 407 Α' τὰς παρατηρήσεις.

Θ) *Θεσσαλικαὶ ἐπιγραφαὶ* (ἀνέκδοτοι).—*Ἀρχαιολ. Ἐφημ.* 1910 σελ. 331-382 ἀριθ. 1-25 (ἐπιγραφαὶ Λαρίσης)· βλ. αὐτόθ. σελ. 408 Δ' τὰς παρατηρήσεις. Ἡ συνέχεια αὐτῶν ἀπ' ἀριθ. 26-50 δημοσιευθήσεται ἐν τῇ *Revue de Philologie* τοῦ 1911.

Τοῦτο συμπεραίνομεν ἐκ τοῦ ὅτι ἐγγύτατα αὐτοῦ ὑπάρχει ἡ παλαιὰ Ἐπισκοπή, ἔνθα διέμενον μέχρι πρὸ πέντε ἐτῶν οἱ ἀρχιεπίσκοποι Δημητριάδος. Πρὸ τῆς θύρας αὐτῆς εὔρομεν εἰς βάθος 0.75 τάφον ὀρθογώνιον, ἐκ τεσσάρων πλακῶν καὶ ἐστρωμένον διὰ πέμπτης, κεκαλυμμένον δὲ ὑπὸ δύο ἐτέρων, δι' ἀσβέστου καλῶς ἡρμοσμένων ἔχει μῆκ. 1.86, πλ. 0.53, βάθ. 0.565, πάχ. πλακῶν 0.11· ἐντὸς αὐτοῦ, ἀσυλήτου ὄντος, εὔρέθησαν ὅστ'α καὶ εἰς χαλκοῦς δακτύλιος, ἴσως ξένος ἐξ ὑποκειμένων ἀρχαιοτέρων χωμάτων.

Ἀμφοτέρους τοὺς τάφους τούτους ἐπληρώσαμεν χωμάτων καὶ ἐκαλύψαμεν, ὡς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ κειμένους. Ἐντὸς δὲ τῆς Ἐπισκοπῆς λέγεται ὅτι πρὸ ἐτῶν εὔρέθησαν εἰς μέγα βάθος κίονες μαρμάρινοι μεγάλοι καὶ κιονόκρανα, ὧν ἐν ἐξαχθὲν εἶδομεν ἐκεῖ εὔρισκόμενον καὶ ὄν κορινθιακοῦ μεταγενεστέρου ρυθμοῦ. Μεταξὺ δὲ τῆς Ἐπισκοπῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Θεοδώρων λέγεται ὅτι πρὸ τριακονταετίας εὔρέθη εἰς βάθος 12 μ. πλακόστρωτον κτίσμα ἐξ ὠραίων μαρμάρων καὶ πώρινοι κίονες καὶ κιονόκρανα δῶρια καὶ μετόπαι μετὰ τριγλύφων, ἔτι δὲ μαρμάρινον ἄγαλμα Σατύρου μικροῦ μεγέθους. Ὅντως ὑπάρχουσι πολλὰ τούτων ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς ἄνω ἐκκλησίας καὶ ἐν τινι ὑποκειμένῳ πανδοκείῳ, τέσσαρα δὲ ἐκομίσαμεν ἐκεῖθεν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου, ἐν ᾧ ὁ Σάτυρος ἐκρατήθη ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ, ὅπου καὶ νῦν εὔρισκεται.

Ἐκ τῶν ἀντικειμένων τούτων καθίσταται πιθανὸν ὅτι ἐκεῖ που ἔκειτο ὁ ἀρχαῖος ναὸς τῆς *Ἰωλκίας Ἀρτέμιδος*, περὶ οὗ βλ. *Πρακτικά* 1909 σελ. 137-138 καὶ *Θεσσαλικὰ Μνημεῖα* I σελ. 7. Βλ. καὶ κατωτέρω κεφ. ΙΑ' ἀριθ. 1.

2) Βυζαντιακὴ ἐκκλησία ἐπὶ ἀρχαῖοῦ οἰκοδομήματος.

Παρὰ τὴν πρώτην Δυτικὴν παράλληλον ὁδὸν τῆς προει-

ρημένης τῶν Ἀγ. Θεοδώρων ὑπῆρχον σωροὶ λίθων μεγάλων, εἰλημμένων ἐξ ἀρχαίων ἐλληνικῶν οἰκοδομημάτων, ἤτοι κυβόλιθοι πώρινοι, μαρμάρινοι πλάκες ἐπιστυλίων καὶ κατωφλίων, τμήματα κιονοκράνων κττ..

Ἀνασκάψαντες ἐνταῦθα εὔρομεν ἐρείπια ἐκκλησίας μονοκόγχου, ἣν οἱ πρεσβύτεροι ἐνθυμοῦνται ὡς τιμωμένην ἐπ' ὄνοματι τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς· καίτοι ὀλίγον τῶν τοιγῶν αὐτῆς σφύζεται, φαίνεται ἰκανῶς παλαιά, ποιηθεῖσα ἐξ ἀρχαιοτέρας ἐκκλησίας, ἥς εὔρομεν δύο καλὰ κιονόκρανα μετὰ σταυρῶν ἀναγεγλυμμένων, ἅτινα μετεκομίσασμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου· καὶ ἡ παλαιότερα δ' εἶχε ποιηθῆ ἐξ ὕλικου ἀρχαίων ἐλληνικῶν κτισμάτων. Τὴν ἐκκλησίαν ταύτην εἶχον μετατρέψει οἱ Τούρκοι κατὰ μὲν τὸ Ἀνατολικὸν ἡμισυ εἰς στάβλον, κατὰ δὲ τὸ ὑπόλοιπον εἰς οἰκίαν, ἥτις διατηρεῖται ἔτι.

Ἐνταῦθα εὔρομεν εἰς μικρὸν βάθος δύο τάφους πτωχοῦς βυζαντιακοῦς ἐξ εὐτελῶν πλακῶν, μηδὲν ἐνέχοντας, ἓνα καλὸν χαλκοῦν σταυρὸν κεκοσμημένον διὰ τεσσάρων λίθων, ὧν εἷς ἐξ ὑαλομάζης, καὶ ἕτερον μικρὸν χαλκοῦν ἐπίσης, γονδροειδῆ τινὰ νομίσματα, σύρματα χαλκᾶ, τμήματα μολύβδου ἐξ ἐκχυμάτων καὶ ἓν χαλκοῦν σωληνάριον (δώρατος), παρὰ δὲ τὰ θεμέλια τῆς ἐκκλησίας βαθύτατα τμήμα κεφαλῆς μαρμαρίνης φυσικοῦ μεγέθους λίαν ἐφθαρμένης, ἐλάσματα μικρὰ χαλκᾶ, τμήματα χαλκῶν πορπῶν καὶ γεωμετρικῶν πηλίνων ἀγγείων ἐξ ἀνατραπέντων βεβαίως χωμάτων οἰκοδομημάτων τινος τῆς ἀρχαϊκῆς ἐλληνικῆς περιόδου.

Σημειωτέον ὅτι τῷ 1906 διανοιγομένης πλησίον ἐκεῖ ὁδοῦ εὐρέθη πιθάριον περιέχον περὶ τὰ πεντακισχιλία χαλκᾶ νομίσματα τῶν Κομνηνῶν πιθανῶς, μετακομισθέντα εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου.

Εὐρέθησαν δ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λόφου καὶ βάθρα καὶ ἐπι-

γραφαί ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἃς δημοσιεύομεν ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἀνεκδότοις ἐπιγραφαῖς ἡμῶν (*Revue de Philologie* 1911).

Β') Ἐν Λαρίσῃ τῇ Πελασγίδι.

1) Καταρισμὸς προσωρινοῦ Μουσείου ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως.

Ἀπὸ τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς Θεσσαλίας (1881) συνηθροίζοντο ἀρχαῖα ἀντικείμενα, ἰδίως ἐπιγραφαί, εἰς τὸν κῆπον τοῦ τότε Διδασκαλείου, ἐν ὑπαίθρῳ τιθέμενα ἐλλείψει χώρου· τὰ ἀρχαῖα ταῦτα κατέταξε προχείρως παρὰ τοὺς τοίχους τοῦ περιβόλου μετὰ τινα ἔτη ἔκτοτε ὁ μακαρίτης ἔφορος Δημήτριος Φίλιος. Ἀλλὰ καὶ κατόπιν συνηθροίζοντο ἄφθονα εὐρήματα ἐκεῖ, ἐπιμελείᾳ πρὸ πάντων τῶν Νικ. Χατζηζωγίδου, Ἄντων. Καντακίδου, Γεωργ. Ζηκίδου, Ἀχιλλ. Τζαρτζάνου, καθηγητῶν τοῦ Γυμνασίου καὶ Διδασκαλείου καὶ Ἀναστ. Σακελλαρίου διευθυντοῦ αὐτοῦ, εἰς τρόπον ὥστε κατελήφθη ὑπ' αὐτῶν τὸ πλεῖστον τοῦ κήπου.

Τῷ 1906 μεταβάντες τὸ πρῶτον εἰς Λάρισαν εὕρομεν τὰ ἀρχαῖα ταῦτα παρερριμμένα, ἤδη ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ 1897, ὡς λέγεται, διαταραχθέντα καὶ ἀνατραπέντα, πολλὰ κατακεχωσμένα, τὰ δὲ ἄριστα ἀνάγλυφα καὶ ἀγάλματα κείμενα ἐν τοῖς ὑπογείοις τοῦ Διδασκαλείου, ὅπερ εἶχε μετατραπῆ εἰς μέγαρον Δικαστηρίων· αὐτὸ δὲ τὸ Διδασκαλεῖον εἶχε μετακομισθῆ εἰς ἰδιωτικὴν τινα οἰκίαν, εἰς ἣν ἐκομίζοντο ἀπὸ τοῦ 1904 τὰ τυχόν ἐν Λαρίσῃ εἰς φῶς ἐρχόμενα ἀρχαῖα ἀντικείμενα.

Καὶ πρῶτον μὲν μετεκομίσαμεν ἐκ τῶν ὑπογείων τὰ ἀξιολογώτατα τῶν ἀρχαίων, καθάρισαντες αὐτά, εἰς τὸ Δημαρχεῖον Λαρίσης, κατόπιν δέ, ἐπειδὴ κατεσκευάζετο κιγκλιδωτὸς περιβόλος περὶ τὰ Δικαστήρια, μετεκομίσαμεν καὶ

αὐτὰ καὶ τὰ ἐν τῷ Δημαρχείῳ καὶ τῷ νέῳ Διδασκαλείῳ τέως ὑπάρχοντα εἰς τὴν ἀκρόπολιν παρά τι μεσαιωνικὸν φρούριον, ἐν ὑπαίθρῳ ἀποθέσαντες αὐτὰ ἐλλείψει ὑποστέγων.

Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ νέῳ οἰκητηρίῳ αὐτῶν τὰ ἀρχαῖα ἐφθείροντο ὑπὸ τῆς ἀτμοσφαιρας καὶ ἄλλως. Τούτου ἕνεκα μετεκομίσαμεν τὰ μικρὰ καὶ πολύτιμα τούτων, περὶ τὰ ἑκατόν, εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου.

Ἴνα δὲ καὶ τὸν ἐκεῖ γῶρον περιφράξωμεν, ἐζητήσαμεν παρὰ τοῦ Ἰπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, εἰς ὃ ἀνῆκεν ὁ τόπος καὶ τὸ φρούριον, νὰ διαθέσῃ αὐτὸν πρὸς ἴδρυσιν Μουσείου. Τὸ Ἰπουργεῖον τοῦτο παρεχώρησε πάντα ταῦτα προθύμως πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν ὑπηρεσίαν διὰ τὸν ἄνω σκοπὸν.

Οὕτω λαβόντες ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἡμῶν τὴν ἐκτάκτως ὠραίαν ταύτην θέσιν, θαυμασθεῖσαν καὶ ὑπὸ τοῦ Leake (βλ. Travels in the North. Gr. I 445), περιεφράξαμεν αὐτὴν καὶ ἀνηγείραμεν ἐν μέγα ὑπόστεγον καὶ ἕτερον μικρὸν μετὰ περιβόλου ὑπαιθρίου. Ἐν αὐτοῖς καθιδρύσαμεν πάσας τὰς ἀρχαιότητας, τὰς τε τέως ὑπαρχούσας καὶ πολλὰς νέας, ἃς συνελέξαμεν ἐκ τῆς Λαρίσης αὐτῆς καὶ ἐξ ἄλλων ἀρχαίων πόλεων μέχρις Ὀμολίου καὶ Τζάγεζι ἀφ' ἐνὸς καὶ μέχρι Ζάρκου καὶ Κραννῶνος ἀφ' ἑτέρου. Κατηρτίσαμεν δὲ καὶ Εὐρετήριον πάντων τῶν ἀρχαίων τούτων κατ' εἶδος ἀπ' ἀριθμοῦ 1—601, περιλαμβανομένων καὶ τῶν τῆς Βυζαντιακῆς περιόδου.

2) Ναοὶ καὶ προϊστορικοὶ σινοικισμοὶ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως.

Σημειωτέον δ' ὅτι τὸ φρούριον τοῦτο, ἔπερ φαίνεται τὸ πρῶτον ποιηθὲν κατὰ τοὺς πρῶτους Βυζαντιακοὺς χρόνους καὶ χρησιμεῦσαν ὡς μοναστήριον, κατόπιν δ' ἐπὶ Τουρκο-

κρατίας μεταποιηθὲν εἰς στρατῶνας, καὶ ἀπὸ ἑκατὸν περίπου ἐτῶν, ὡς λέγεται, εἰς ἀγορὰν (μπεζεστένι), περιέχει πολυάριθμα καὶ σημαντικώτατα ἀρχαῖα ἐντετοιχισμένα, ἰδίως ἀρχιτεκτονικὰ τμήματα ἐκ ναῶν, ὧν εἷς θὰ ἦτο ἰσομεγέθης σχεδὸν πρὸς τὸν Παρθενῶνα, ὡς συμπεραίνομεν ἐκ πωρίνης τριγλύφου ἐπὶ τοῦ φρουρίου εὐρεθείσης, ἀγάλματα, βάρθρα, πλάκας ἀναγλύφους ἢ μετ' ἐπιγραφῶν· τοιαῦτά τινα εὕρομεν ἤδη, ἀνασκάψαντες ἐνιαχοῦ θεμέλια πρὸς ἐξίσωσιν τοῦ χώρου καὶ διαρρήξαντες μίαν τῶν κλεισμένων θυρῶν τοῦ φρουρίου πρὸς συναγωγὴν λίθων διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ὑποστέγων.

Οὕτως ἐπιβάλλεται ἡ πλήρης ἀνασκαφὴ τοῦ χώρου τούτου ἐν προσεγεῖ μέλλοντι, ἐξ ἧς σπουδαιότατα εὐρήματα θὰ ἔλθωσιν εἰς φῶς οὐ μόνον τῶν ἱστορικῶν χρόνων τῆς μητροπόλεως ταύτης τῆς Θεσσαλίας, ἀλλὰ καὶ τῶν προϊστορικῶν· τὸ τελευταῖον τοῦτο συμπεραίνομεν ἐξ ἀρχαίων, εὐρεθέντων κατὰ τὴν διάνοιξιν παρὰ τὸ φρούριον φρέατος, ὅπερ διήκει εἰς βάθος 20 μέτρων, ὧν τὰ 18 ἀνήκουσιν εἰς προϊστορικὰ στρώματα τῆς γεωμετρικῆς, (μυκηναίας), χαλκῆς καὶ νεολιθικῆς περιόδου.

Ἐπὶ τοῦ χώρου τούτου ὑπάρχει ἐλπίς νὰ ἀνεγείρωμεν *Μουσεῖον*, οὕτινος ἡ κατασκευὴ εἶναι ἐπιβεβλημένη, ἕνεκα τῆς συνεχοῦς αὐξήσεως τῶν ἀρχαίων εὐρημάτων καὶ τῆς δι' αὐτὰ ἀνεπαρκείας τῶν ὑποστέγων.

3) Τὸ προσκήνιον καὶ ἡ σιοὰ τοῦ θεάτρου Λαρίσης.

Τὸ θέατρον Λαρίσης, ἐν τῶν μεγίστων καὶ ἀρίστων τῆς Βορείου Ἑλλάδος, κείμενον κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν κλίσιν τῆς ἀκροπόλεως, λέγεται ὅτι ἐσώζετο καλῶς μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλίας· εὐθὺς μετ' αὐτὴν προσελθόντων πολλῶν κατοίκων, ἐκτίσθησαν παρ' αὐτὸ οἰκίαι

καὶ ἐργαστήρια, διανοιχθείσης διὰ μέσου σχεδὸν αὐτοῦ καὶ ὁδοῦ, ἣτις καλεῖται σήμερον ὁδὸς Ἀκροπόλεως, παρὰ τὰς ἐντόνους διαμαρτυρίας τοῦ μακαρίτου καθηγητοῦ Νικ. Χατζηζωγίδου. Τμημα μικρὸν οἰκοπέδου παρ' αὐτὴν ἠγόρασε τῇ φροντίδι τοῦ μνησθέντος Χατζηζωγίδου ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἀντὶ 15000 περίπου δραχμῶν, διότι εὐρέθη ἐκεῖ κατὰ τὴν ἰδρυσιν θεμελίων οἰκίας τὸ προσκηνίον τοῦ θεάτρου.

Κατὰ μῆνα Ἰούλιον ἐκαθαρίσαμεν καὶ ἀνεσκάψαμεν αὐτό, περιεφράξαμεν δὲ διὰ τοίχου καὶ κιγκλιδώματος σιδηροῦ. Ἡ ἀνασκαφὴ δὲν ἔβη ἐπὶ πολὺ βάθος, διότι οἱ πάροικοι διεμαρτυρήθησαν, διατεινόμενοι ὅτι θὰ κινδυνεύσωσι νὰ καταπέσωσιν αἱ οἰκίαι αὐτῶν ἐκ τῆς βαθείας σκαφῆς τοῦ χώρου.

Διὰ τῆς μικρᾶς ταύτης ἐρεύνης εὑρομεν τμημα ἰωνικοῦ κιονοκράνου καλῆς ἐργασίας ἐκ πώρου λευκοῦ, ὅπερ διετῆρει ἀρχαίαν ἐρυθρὰν βαφὴν ἐν εἴδει κόνεως, ἔτι δὲ τεμάχια μαρμαρίνων θυρωμάτων ἐκ τινος βυζαντιακῆς ἐκκλησίας, ἣτις πιθανῶς εἶχε κτισθῆ ποτε ἐπὶ τοῦ προσκηνίου αὐτοῦ. Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς Λαρίσης, ἰδίως ἐκ τοῦ τζαμίου Ὀμέρ, μετεκομίσαμεν εἰς τὸ Μουσεῖον αὐτῆς πολλὰ λόγου ἄξια ἀνάγλυφα πρωίμων χριστιανικῶν χρόνων, κιονόκρανα καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη Βυζαντιακὰ καὶ τινὰς ἐπιγραφάς.

Ὅπισθεν τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου ἐντὸς τῶν νῦν ἐργαστηρίων, διατηρεῖται ἰσχυρὸς τοῖχος ἐκ μεγάλων μαρμαρίνων κυβολίθων, ἄριστα πεπονημένος, ὕψους ἐνιαχοῦ τριῶν μέτρων, μήκους δὲ τριάκοντα ἴσως καὶ πλέον, βαίνων πρὸς τὸν Πηγεῖόν· ἀνήκει δ' ὁ τοῖχος οὗτος πιθανώτατα εἰς μεγάλην στοάν, κειμένην εὐθὺς ὀπισθεν τοῦ προσκηνίου καὶ ἀνοικτὴν πρὸς Ἀνατολάς.

4) Τάφοι (καμαρωτοί;) παρὰ τὴν ἼΑργισσαν.

Ἄριστερὰ τῆς εἰς Τύρναβον ἐκ Λαρίσης ὁδοῦ παρὰ τὰ χωρία Ντουρσουναδες καὶ Δέντρα, εἰς τὴν περιοχὴν ἄρα τῆς ἀρχαίας πόλεως ἸΑργίσης, περὶ ἧς βλ. τὰς πηγὰς παρὰ *Hirschfeld*, ἐν *Pauly-Wiss. Real Encykl.* II 798-799, αἷς πρόσθετος *Γεωργιάδην*, *Θεσσαλίᾳ*² (1894) σελ. 162, ὑπάρχουσιν ἑπτὰ τεχνητοὶ μικροὶ λόφοι κωνικοί, ὧν ἕνα ἀνέσκαψαν ἐν μέρει νύκτωρ τυμβωρύχοι τινές.

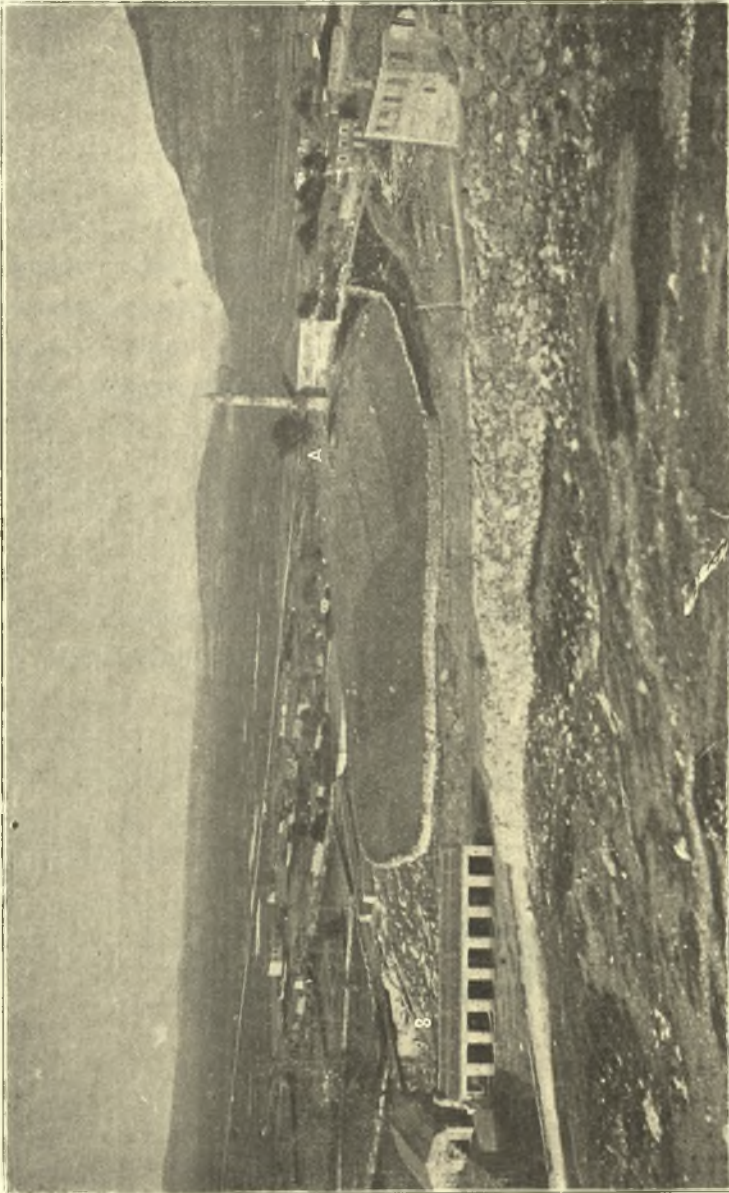
Μεταβάντες ἐκεῖσε, εἶδομεν ὅτι ἡ σκαφὴ ἔβη κατὰ τὸν ἄξονα εἰς βάθος πέντε περίπου μέτρων, ὅπερ δὲν ἦτο ἐπαρκὲς πρὸς εὔρεσιν τοῦ πιθανῶς ἐνυπάρχοντος κτιστοῦ καμαρωτοῦ τάφου, οἷον εὔρομεν ἐν Παλαιῷ Γαρδικίῳ (*Πρακτικὰ* 1906 σελ. 126) καὶ παρὰ τὴν Λάρισσαν (*Ἀρχαιολ. Ἐφημ.* 1909 σελ. 27 κ.έ.). Τὴν περαιτέρω ἀνασκαφὴν αὐτοῦ καὶ τῶν παρακειμένων θέλομεν ἐκτελέσει ἐν καιρῷ.

Σημειωτέον ὅ' ὅτι ὀλίγον περαιτέρω ἐπὶ ὁδοῦ βατῆς, ἀγούσης εἰς τὸ χωρίον Δέντρα, παρὰ τινὰ νέα πυροβολεῖα, ὑπάρχει ἀφανῆς ἐκτεταμένος λόφος, τὰ πολλὰ κατεστραμμένος, ἔνθα εἶδομεν ὑπόλοιπα *προϊστορικοῦ* συνοικισμοῦ· φαίνεται ὅτι τοῦτον ἀναφέρει ὁ *Τσοῦνας*, «αἱ ἸΑχροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου» σελ. 8 ἀριθ. 34.

Γ') Ἐν Φαρσάλῳ.

Ἐνταῦθα περιωρίσθημεν εἰς ἐρεῦνας μόνον, μὴ κατορθωθείσης τῆς ἐξακολουθήσεως τῶν ἀρξαμένων τῷ 1907 ἀνασκαφῶν ἡμῶν, ἰδίως τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διὸς Θαυλίου, οὗ τὴν θέσιν ἀποδίδει μεθ' ὄλης σχεδὸν τῆς Φαρσαλίας πεδιάδος, ὁρωμένης ἐκ Νότου πρὸς Βορρᾶν, ἡ εἰκ. 1. Περὶ τοῦ Διὸς Θαυλίου βλ. *Ἀρχαιολ. Ἐφημ.* 1910 σελ. 407 Β'. Τῶν ἐρευνῶν τούτων τὰ ἀποτελέσματα εἶναι τὰ ἑξῆς:

ΦΑΡΣΑΛΟΣ

Εἰκ. 1. Τὸ ἔξαρμα καὶ ὁ λόφος, ἐνθα τὸ ἱερόν τοῦ Διὸς Θεαλίου ἐν Α. Ἐν Β αἱ πηγαὶ τοῦ Ἀπιδανού.

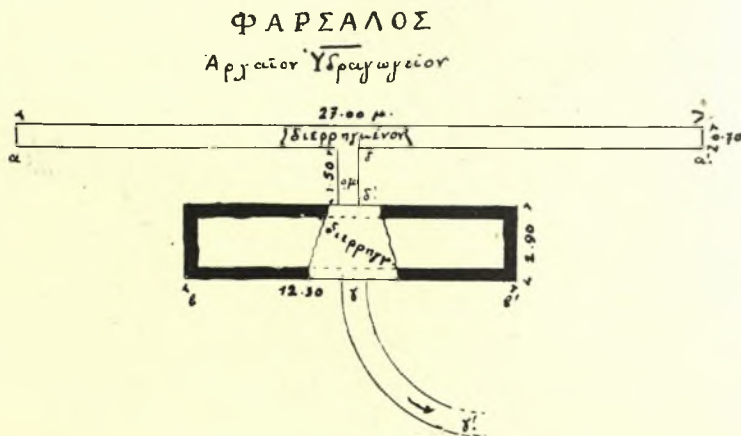

1) Τὸ ἀρχαῖον ὑδραγωγεῖον.

Ἄπὸ τοῦ 1907 εἶχον ἀρχίσει αἱ ἐργασίαι πρὸς μεταφορὰν ὕδατος διὰ σιδηρῶν σωλῆνων εἰς τὴν νῦν κωμόπολιν τῶν Φαρσάλων ἐκ πηγῶν κειμένων Ἀνατολικῶς εἰς ἀπόστασιν 20' ἀπὸ τῆς συνοικίας Βαρουσί, δεξιὰ τῆς εἰς τὸ χωρίον Σιατερλί ὁδοῦ.

Παρατηρήσαμεν ὅμως ἐγγὺς τοῦ Βαρουσίου ὅτι ὑπῆρχον πολλαχοῦ ἔχνη ἀρχαίου ὑδραγωγείου, ἧτοι αὐλακος εὐρείας ἐσκαμμένης ἐπ' αὐτοῦ τοῦ βράχου, ὡς ἐν Δημητριάδι, Παγασαῖς, Γόννοις καὶ ἐν ἄλλαις ἀρχαίαις πόλεσι τῆς Θεσσαλίας· μεταβάντες δὲ καὶ εἰς τὴν πηγὴν, καλουμένην Ἀθανάσης ἐνεκα παλαιᾶς τινοσ ἐκεῖ που ὑπαρχούσης, ὡς λέγεται, ἐκκλησίας, εἶδομεν ὅτι καὶ ἡ δεξαμενὴ τῶν πηγῶν ἦτο ἀρχαίων ἐλληνικῶν χρόνων, ἐπισκευασθεῖσα ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἔχει δὲ ὡς ἐξῆς ἡ κατασκευὴ τῶν πηγῶν καὶ τῆς δεξαμενῆς κατὰ πρόχειρον σχεδιογράφημα ἡμῶν (Εἰκὼν 2):

Εἰκ 2.

Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πωρώδους βράχου εἶναι ἐσκαμμένη τάφρος αά βάθους 3.20 μ., πλάτ. 0.70 καὶ μήκους 27 μ., κεκαλυμμένη ἄνω διὰ πλακῶν, ὧν τινες ἐπανετέθησαν ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Τὰ ἔνδον τῆς μακρᾶς ταύτης τάφρου δὲν εἶναι ἐκτισμένα, οὐδὲ πηγὴ τις ἐνταῦθα ὑπάρχει (κοινῶς: δὲ βγαίνει ἀπὸ μιᾶ μάννα νερό). ἀλλ' ἐκ τῶν τοιχωμάτων τοῦ πωρώδους βράχου ἐξέρχονται ἐν εἴδει ἐλαφρᾶς ἀφιδρώσεως θρόμβοι ὕδατος (κοινῶς: στίβει τὸ βουνό).

Μετὰ τῆς τάφρου ταύτης συνδέεται κατὰ τὸ μέσον δι' αὐλάκος μήκ. 1.50 μ. πλάτ. 0.70, κεκαλυμμένης διὰ πλακῶν, ἐτέρα τοῦ αὐτοῦ βάθους, πλάτους 2.90 καὶ μήκους 12.30 μέτρ. ταύτης ἔχει κτισθῆ τὸ ἄνω ἡμισυ μόνον, διὰ τοίχου ἀρχαίου εἰς τέσσαρας δόμους, ἐπιδιορθωθέντας ἐνιαχοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὡς δεικνύουσιν ἴχνη ἀσβέστου, καὶ ἔχει καλυφθῆ ἄνω ὑπὸ πλακῶν τριπλασίου σχεδὸν μεγέθους τῶν τῆς πρώτης, ὧν τινὰς ἐξήγαγεν ὁ ἐργολάβος, ὅστις καὶ τὴν τάφρον ββ' ἐπεξέτεινεν, ἵνα συναγάγῃ περισσότερο ὕδωρ· ἀλλὰ πᾶν τοῦναντίον συνέβη· διότι ἕνεκα τούτου ἠλαττώθη ἡ ποσότης τοῦ ὕδατος.

Ἡ δευτέρα αὕτη τάφρος εἶναι ἄρα συναγωγεὺς ἅμα καὶ μικρὰ τις δεξαμενὴ (κοινῶς: γὰ νὰ μαζεύῃ τὰ νερά), ἵνα τὸ ἐκ τῆς πρώτης ὕδωρ μεταβιβάζηται δι' ὑπογείου συνδετικῆς αὐλάκος δδ' εἰς τὴν δευτέραν.

Ἀπὸ τοῦ μέσου αὐτῆς ἄρχεται ἡ αὐλάξ τοῦ ὕδραγωγείου γγ' βάθ. 1.10, πλάτ. 0.52, κεκαλυμμένη ὑπὸ πλακῶν πλάτ. 0.80· περιέργως καὶ αὕτη δὲν εἶναι ἐκτισμένη, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ πωρώδους βράχου ἐσκαμμένη· τὰ τοιχώματα δὲ αὐτῆς ὁμοιάζουσι πρὸς σταλακτίτας. Παρ' αὐτὴν ὁ ἐργολάβος κατεσκεύασεν ἐτέραν συντελέσας καὶ οὕτως εἰς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ὕδατος.

Ἐκεῖθεν μέχρι Βαρουσίου διεκρίναμεν εἰς δύο σημεῖα τὸ ἀρχαῖον ὕδραγωγεῖον ἀνοιχθὲν προσφάτως· προυχώρει δὲ

ὕψηλὰ ὑπὲρ τὸ μέσον τῆς νῦν κωμοπόλεως. Τὸν ῥοῦν αὐτοῦ μετέστρεψαν οἱ Τοῦρκοι καταβιβάσαντες ταπεινότερον παρὰ τὸ Βαρούσι πρὸς τὰς νῦν δύο πρὸ αὐτοῦ σωζομένας κρήνας.

2) Ἐπιγραφικά, πλαστικὰ καὶ ἀρχιτεκτονικὰ εἰρημνάματα.

Περιελθόντες τὴν Φάρσαλον ἐκ νέου καὶ τὰ ἐγγὺς αὐτῆς συνηθροίσαμεν ἱκανὰς ἐπιγραφάς, ἀγάλματα καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, ἅτινα μετεκομίσαμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου, τὰ ἐξῆς:

α') Βάθρον ἀναθηματικὸν τῆς Ε'-Δ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος εἰς τὴν Θέτιδα πιθανῶς, ὅπερ δημοσιεύομεν ἐν τῇ *Revue de Philologie* 1911 ἀριθ. 50 (ἀριθ. Εὐρετηρίου τοῦ Μουσείου Βόλου Α 686).

β') Τμῆμα βάθρου ἀνδριάντος γαλκοῦ υἱοῦ τινος τοῦ Ἐμπεδίωνος (Εὐρετ. Βόλου Υ 520)· ἀνέκδοτον.

γ') Τὸ γνωστὸν ἐπίγραμμα JG IX² ἀριθ. 251 (Εὐρετ. Βόλ. Υ 518).

δ') Κιονίσκον μετ' ἐπιγραφῆς (Εὐρετ. Βόλ. Υ 569)· ἀνέκδοτον.

ε') Τμῆμα βάθρου (Εὐρετ. Βόλ. Υ 586) φέροντος μετρικὴν ἐπιγραφὴν ἀνέκδοτον.

ς') Τὴν γνωστὴν ἐπὶ τῆς γεφύρας τοῦ Ἐνιπέως στήλην JG IX² ἀριθ. 250 (Εὐρετ. Βόλ. Α 663)· σημειωτέον ὅτι τὰ ἐν τέλει τοῦ δευτέρου στίχου ΣΣ εἶναι ἀνύπαρκτα προερχόμενα ἀπατηλῶς ἐξ ἀνωμαλιῶν τοῦ λίθου.

ζ') Μαρμάρινον ἄγαλμα μεγέθους ὑπερτέρου κατὰ τὸ φυσικοῦ γυναικὸς καλῆς ἐργασίας ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐκ *Πρωέρνης* πρὸ ἐτῶν εἰς Φάρσαλον κομισθὲν ὑπὸ τοῦ Σχολάρχου Γ. Στεργίου (Εὐρετ. Βόλ. Α 675). Τοῦτο εἶχεν ἤδη παρατηρήσει ὁ Leake, ἔ. ἀ I 456.

η') Πλάκα πωρίνην περιέργως εϊργασμένην ἀμφοτέρωθεν, ἐκ τοῦ θριγκοῦ τῆς ἀγορᾶς, περὶ ἧς βλ. *Πρακτικὰ* 1907 σελ. 149 (Εὔρετ. Βόλ. Α 738).

θ') Τμῆμα πωρίνου ἐχίνου δωρίου, ὡς ἐν η' (Εὔρετ. Βόλ. Α 739).

ι') Βάσιν πωρίνου ἰωνικοῦ κίονος, ὡς ἐν η' (Εὔρετ. Βόλ. Α 744).

ια') Κιονόκρανον ἰωνικὸν πώρινον, ὡς ἐν η' (Εὔρετ. Βόλ. Α 745).

ιβ') Πρόμοχθον πωρίνην μετὰ σταγόνων, ὡς ἐν η' (Εὔρετ. Βόλ. Α 746).

ιγ') Τμῆμα πεπλατυσμένου μεγάλου δωρίου κιονοκράνου λίαν ἀρχαϊκοῦ, ὁμοίου πρὸς τὸ ὑπὸ *Heuzey*, *Mission de Macéd.* pl. 24,3 ἀπεικονιζόμενον· (Εὔρετ. Βόλ. Α 743). Εὔρομεν αὐτὸ ὀπισθεν τοῦ νῦν Δημαρχείου Φαρσάλου παρὰ τὸ Μέγα Τζαμί, κήπη Παπαφώτη, ἐν μέσῳ κυβολίθων ἀρχαίων κατὰ χώραν εὔρεθέντων· ἀναμφιβόλως ἐνταῦθα ὑπῆρχε σπουδαῖος ἀρχαϊκὸς ναός, οὔτινος πλεῖστα μέλη εἶναι ἐντετοιχισμένα ἐπὶ τοῦ εἰρημένου τζαμίου.

ιδ') Ἄνω τμῆμα κεφαλῆς ὑπερφυσικοῦ μεγέθους μαρμαρίνης τῆς Δ' π. Χρ. ἑκατοντ. Ἀσκληπιοῦ πιθανῶς, πολὺ καλῆς ἐργασίας.

ιε') Μέσον τμῆμα ἀγαλματίου μαρμαρίνου.

ιϛ') Τμῆμα μαρμαρίνου ἀγάλματος φυσικοῦ μεγέθους γυμνοῦ ἀνδρὸς λίαν ἀποτετριμμένον, ἀπὸ τῶν ἰσχύων μέχρι τοῦ μέσου τῶν μηρῶν σωθὲν (Εὔρετ. Βόλ. Ε 805).

ιζ') Μεγάλην στήλην ἐπὶ τινος κατεδαφισθείσης κρήνης παρὰ τὸ εἰρημένον ὕδραγωγεῖον εὔρεθεῖσαν καὶ φέρουσαν ἀναθηματικὴν ἀρχαϊκὴν ἀνέκδοτον ἐπιγραφὴν τῶν ΕΡΙΟΝΟ ἤτοι Ἐριοῦνου (= Ἐριούνῳ), ὡς οὕτως ἀπλῶς καλεῖται ὁ Ἐρμῆς ἐνταῦθα (Εὔρετ. Βόλ. Ε 808).

ιη') Ὅμοιαν μετὰ τῆς ἄνω εὔρεθεῖσαν καὶ φέρουσαν

ώραϊον τετράστιχον ἐλεγείον (Εὔρετ. Βόλ. Ε 809)· τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην μετ' ἐκτύπων, ἀντιγράφων καὶ ἡμετέρας πραγματείας ἀπεστείλαμεν τῷ Hiller von Gärtringen, ἵνα εὐαρεστούμενος δημοσιεύσῃ αὐτὴν που· ἐδημοσίευσεν δ' αὐτὴν αὐτὸς ἐν Berl. philol. Woch. 1911 N° 2 σελ. 62. Πρβλ. Ἀρχ. Ἐφ. 1910 σελ. 408 Γ'.¹

Σημειωτέον δ' ὅτι ἐκ Φαρσάλου ἐκομίσσαμεν εἰς Βόλον καὶ τμημα ἰθ' μαρμαρίνου ἀγαλματίου γυμνοῦ παιδὸς καλλῆς ἐργασίας, δωρηθὲν ὑπὸ Ἀποστ. Κατσαούνη, ὅστις εὗρεν αὐτὸ ἐν τῇ συνοικίᾳ Βαρούσι, καὶ κ' ἐκ Λαρίσης τὸ ὠραϊον μέγα Φαρσάλιον ἀνάγλυφον JG IX² ἀριθ. 242.

Εὔρομεν πρὸς τούτοις ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους Καράπλας, ἀπέχοντος περὶ τὴν ἡμίσειαν ὥραν Δυτικῶς ἀπὸ τῆς Φαρσάλου, κεχαραγμένην ἐπὶ τοῦ βράχου κα' ἀρχαϊκὴν ἐπιγραφὴν ἀνέκδοτον ἐπτὰ στίχων, ἐν ἧ ἀναφέρεται ὅτι ANTAΛΚΕΣ ANEC EKEΘΕΑΙΣΤΟΔΙ . . . παράκεινται καὶ ἕτεραι ἐπιγραφαί, ἐπὶ τῶν βράχων ἐπίσης κεχαραγμέναι· μία κβ' φαίνεται μακροτάτη, εἴκοσι ἢ τριάκοντα στίχων· δυστυχῶς δὲν ἀντεγράψαμεν αὐτάς, καταληφθέντες ὑπὸ τῆς νυκτὸς ἅμα καὶ ὑπὸ βροχῆς· θὰ πράξωμεν δὲ τοῦτο ἐν εὐθέτω χρόνῳ, ἐρευνῶντες καὶ τὴν Ἀνατολικῶς ἔξω τῶν

¹ Ὁ Hiller διεμαρτυρήθη πρὸς ἡμᾶς τε καὶ τὴν ἐπιτροπεῖαν τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀρχ. Ἐφ. διὰ τὴν ἡμετέραν ἐν αὐτῇ δημοσιευθεῖσαν παρατήρησιν Γ', διατεινόμενος ὅτι ἐπαρκῶς διαγιγνώσκεται τὸ ὅτι ἡ πραγματεία ἐκείνη ἀνήκει ἡμῖν· θεωροῦμεν περιττὸν νὰ ἀναγράψωμεν πολλὰς περικοπὰς αὐτῆς, ἐξ ὧν πᾶν τούναντίον προκύπτει· ἀκοῦσιν αἱ ἀριστολογίαί berichtete der Volksschullehrer usw ἐν ἀρχῇ, deren Abschrift und Abklatsch uns vorliegt ἐν μέσῳ καὶ ὁ ἐν γένει τόνος τῆς διηγήσεως νὰ ἀποδείξωσιν ὅτι δὲν ἐμφαίνεται ἐπαρκῶς ὅτι πάντα ἐκεῖνα εἶναι εἰλημμένα ἐκ τῆς ἐμῆς πραγματείας. Πιστεύομεν δ' ἐν τέλει ὅτι ὁ Hiller ἐκ τῆς σπουδῆς τοῦ νὰ δοθῇ ὅτι τάχιστα τὸ ἐπίγραμμα πρὸς δημοσίευσιν παρείδε νὰ ἀπονεύμῃ τὸ suum cuique, οὐδ' ὅπως δ' ἀποδίδομεν τῷ σοφῷ καὶ φιλέλληνι ἀνδρὶ, πρὸς ἡμᾶς δ' εὐγενέστατα ἀλληλογραφοῦντι κακὴν τινα πρόνοιαν. Καὶ ἡμεῖς δὲ προτοῦ δημοσίᾳ γράψωμεν τι, ἐξεφράσαμεν πρῶτον δι' ἐπιστολῆς τῷ Hiller τὴν ἡμετέραν ἀπορίαν διὰ τὴν ἔλθειν τῆς ἡμετέρας ὑπογραφῆς ὑπὸ τὴν μικρὰν ἄλλως πραγματεῖαν ἐκείνην.

τειχῶν τῆς πόλεως καλουμένην θέσιν *Γραμμένο Κοτρώνι*, ἔνθα ἐκ τῆς ὀνομασίας φαίνεται ὅτι ὑπάρχουσιν ὁμοίως ἐπὶ τῶν βράχων κεχαραγμένοι ἐπιγραφαί· βλ. Berl. phil. Woch. ἔ. ἀ..

Δ') Ἐπὶ τῆς Ὀσσης.

Ἄντρον Νυμφῶν.

Τῷ 1907 εἶχεν εἶπει ἡμῖν ποιμὴν τις ἐν Παγασαῖς ὅτι ἐπὶ τοῦ ὄρους Κισσάβου (Ὀσσης) μίαν ὥραν μακρὰν τοῦ χωρίου Σπηλιᾶς εἰς θέσιν καλουμένην Πλάκα ὑπάρχει σπηλαιον μέγα καὶ παρ' αὐτὸ στῆλαι μετ' ἐπιγραφῶν· τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ ἐγίνωσκε καὶ ὁ ἐν Βόλῳ φιλάρχαιος Μαργαρίτης Ἀποστολίδης μαθὼν παρ' αὐτόπτου, τοῦ Κώστα Φραγκοπούλλου λίαν φιλαρχαίου ἀνδρός, κατοικοῦντος ἐν τῷ χωρίῳ Πουρνάρι παρὰ τὸ μέγα Κεσερλί.

Παρὰ τοῦ τελευταίου τούτου ἔμαθον κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1910 τὰ περὶ τοῦ σπηλαίου τούτου καὶ οἱ A. J. B. Wace καὶ H. A. Ormerod, οἵτινες ἐπεσκέφθησαν τὸ μέρος πρῶτοι καὶ ἀντέγραψαν τὰς ἐπιγραφάς· περὶ τούτων βλ. τὴν λεπτομερεῆ πραγματείαν τοῦ Wace καὶ M. S. Thompson ἐν τῷ Annual of the British School at Athens XV 1908-1909 σελ. 243-247.

Ἡμεῖς μετέβημεν ἐκεῖσε κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον καὶ ἀπεστείλαμεν ἐργάτας πρὸς ἀνασκαφὴν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Κ. Φραγκοπούλλου· καταληφθέντες ὅμως ὑπὸ βροχῆς καὶ μὴ ἔχοντες παρεσκευασμένα τὰ ἐπιτήδεια πρὸς παραμονὴν ἐπὶ τοῦ ἐρήμου ἐκείνου, λίαν ἀπομεμακρυσμένου καὶ ὑψηλοῦ μέρους, ἠναγκάσθημεν νὰ ἀναβάλωμεν τὴν ἐργασίαν εἰς εὐθετώτερον χρόνον.

Διὰ τῆς μικρᾶς ταύτης ἀνασκαφῆς εὐρέθησαν τμήματα πηλίνων ἀγγείων τῆς Ε'-Δ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, τεμάχια χαλκῶν πορπῶν καὶ εἰδωλίων, ἐν νόμισμα χαλκοῦν

ρωμαϊκῆς περιόδου καὶ εἰς χαλκοῦς δακτύλιος μετ' ἐγγλύθου Ἐρωτος περωτοῦ φέροντος τόξον, ἅτινα ἐκομίσασμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Λαρίσης.

Τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πλήρους ἀνασκαφῆς τοῦ λίαν ἐνδιαφέροντος σπηλαίου τούτου εἶχεν ἀποφασίσει ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία· ἀλλ' ἡμεῖς ἀπασχοληθέντες ἐν Γόννοις μέχρι τοῦ χειμῶνος (βλ. κατωτέρω κεφ. ΙΔ'), δὲν ἠδυνήθημεν νὰ περατώσωμεν αὐτὴν πιθανώτατα θὰ πράξωμεν τοῦτο κατὰ τὸ ἔτος 1911.

Ε') Ἐν Χασάμπαλῃ.

1) Αἱ λατομίαι τοῦ ἀτραγίου λίθου.

Μετὰ τοῦ εὐγενοῦς καὶ δραστηρίου ὑποπροξένου τῆς Ἰταλίας ἐν Λαρίσῃ κ. Ἰουλίου Βιανέλλη ἐξετελέσαμεν μακρὰν ἔρευναν ἀπὸ Λαρίσης εἰς Χασάμπαλῃν καὶ ἐκεῖθεν διὰ Νέσσωνος εἰς Μέγα Κεσερλί. Ὁ κ. Βιανέλλης, ὢν διευθυντὴς τῶν λατομιῶν τῆς Ἀγγλικῆς Ἐταιρείας καὶ ἐπιμελέστατος μελετητὴς τῆς ἀρχαιότητος, γινώσκει κάλλιστα τὰ κατ' αὐτάς, κέκτηται δ' ἐν Λαρίσῃ καὶ μικρὰν Συλλογὴν ἀρχαιοτήτων.

Αἱ λατομίαι τῆς Χασάμπαλῆς διακρίνονται πανταχόθεν ἐκ τῆς πεδιάδος τῆς Λαρίσης ἕνεκα τῶν τεραστίων καὶ ἀποτόμων τεχνητῶν ἀποσχίσεων τοῦ ὑπερκειμένου τοῦ χωρίου ὄρους. Μεταβαίνων δὲ τις ἐγγὺς βλέπει τὰς μεγάλας ἐργασίας τῶν ἀρχαίων πρὸς ἐκτομὴν μονολίθων κιόνων, οἵτινες ἔφθανον τὸ μῆκος μὲν τῶν ὀκτῶ μέτρων, τὴν διάμετρον δὲ τοῦ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος, ὡς ἐξ ἀφειθέντων ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀκαταλλήλων κιόνων κατεμέτρησεν ὁ κ. Βιανέλλης.

Εἶναι δ' αἱ ἀρχαῖαι λατομίαι εἰς τρία σημεῖα τοῦ ὄρους, ὃν τὸ Δυτικὸν καλεῖται τοῦ Ἁγίου Μάρκου, τὸ μέσον τῆς

Ἁγίας Σοφίας καὶ τὸ Ἀνατολικὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου· τὰς ὀνομασίας ταύτας ὥρισεν ὁ κ. Βιανέλλης. Αἱ ἐργασίαι σήμερον περιορίζονται εἰς τὸ πρῶτον μόνον σημεῖον. Ὑπάρχει καὶ τέταρτον ἀρχαῖον σημεῖον λατομίας εἰς θέσιν Ἀνάληψις, ἔνθα διακρίνεται κατὰ χώραν μεγάλη σαρκοφάγος μήπω ἐξαχθεῖσα· τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι τὸ πάντων ἀρχαιότατον, χρόνων ῥωμαϊκῶν τῆς Α' π. Χρ - Α' μ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος.

Τελεῖται δὲ καὶ σήμερον ἡ ἐκτομὴ τῶν λιθίνων ὄγκων κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἀρχαίων, ὡς συνήγαγεν ὁ κ. Βιανέλλης εὐρῶν κατὰ τὰς ἐργασίας καὶ ἔχων ἐν τῇ Συλλογῇ αὐτοῦ πάντα τὰ εἶδη τῶν ἐργαλείων, ἤτοι σφῆνας, ἐλάσματα, σφύρας βαρυτάτας κ.τ.τ. σιδηρᾶ πάντα.

Ἄν κατὰ τὰ μέρη ταῦτα πρέπη νὰ θέσωμεν τὴν ἀρχαίαν περιφέρημον πόλιν τὸν Ἄτραγα, ὡς ὑπὸ τινων καὶ τοῦ κ. Βιανέλλη τίθεται, ἡμεῖς θεωροῦμεν λίαν ἀμφίβολον· διότι οὐδαμοῦ διεκρίναμεν ἕχνη τειχῶν (πλὴν μακρὰν ὀπισθεν ὑπὲρ τὴν Νεσσωνίδα λίμνην, ἀνηκόντων τῇ πόλει Νέσσωνι πιθανῶς), ὅποια ἀναμένομεν νὰ εὕρωμεν διὰ τὸν Ἄτραγα, πόλιν ἀκμάσασαν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας ὄλας· ἐπίσης οὐδαμοῦ ἐν τοῖς ἐγγύς τῶν περὶ ἔνταῦθα εἶδομεν ἀρχαῖα ἐρείπια ἱστορικῶν χρόνων, οὐδ' ἐπιτυμβίους ἢ ἄλλας στήλας, ἢ τάφους. Περί τοῦ ἀτραγαίου λίθου βλ. καὶ Γεωργιάδην, ἐ ἀ. 162-163.

2) Μέγα κέντρον προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ.

Ἄλλ' ἂν περὶ τὴν Χασάμπαλην ἐλλείπωσιν ἕχνη σαφῆ ἐλληνικῶν ἱστορικῶν χρόνων, ὑπάρχει μία τοσοῦτον ἐκτεταμένη καὶ πλουσία νεολιθικὴ πόλις, ὥστε νὰ θεωρήσωμεν εὐλόγως ὅτι ἐνταῦθα κεῖται τὸ πλάκις ἀναζητηθὲν καὶ μὴ εὐρεθὲν κέντρον τοῦ νεολιθικοῦ πολιτισμοῦ τῆς κεντρῶς πεδινῆς Θεσσαλίας.

Ἐν πρώτοις εἶδομεν παρὰ τὸ χωρίον Νέχαλην ὀλίγον πρὸ τῆς Χασάμπαλης ἀρκούντως μέγαν *προϊστορικὸν* συνοικισμὸν ἐπὶ ἐκτεταμένου λόφου, παρ' αὐτὸν δ' ἕτερον μικρόν· καλεῖται δὲ σήμερον Καρχαγάτση Μαγούλα. Τὸν πρῶτον τούτων ἀναφέρει ὁ *Τσοῦντας*, ἔ.ἀ. σελ. 6 ἀριθ. 29.

Ἄλλ' ἀσυνήθως μέγας εἶναι ὁ ἐκατέρωθεν τῆς ἀφθονωτάτης πηγῆς Κεφαλόβρυσο, ἧς ὁμοίαν οὐδαμοῦ τῆς ὅλης Θεσσαλίας εὔρομεν, τόσον εὐθέτως ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς πεδιάδος κειμένην· κεῖται δὲ ἡ πηγὴ αὕτη καλλίστου ποσίμου ὕδατος Ἀνατολικῶς τῶν λατομιῶν κατὰ τοὺς τελευταίους ἀποτόμους βράχους τοῦ ὄρους Μοψίου.

Ἐκατέρωθεν αὐτῆς καὶ μάλιστα Νοτιοανατολικῶς ἐκτείνεται τεράστιος *προϊστορικὸς* συνοικισμὸς διήκων, ὡς λέγεται, μέχρι Καραλάρ, ἧτοι περὶ τὰ πέντε χιλιόμετρα· ἡμεῖς παρηκολουθήσαμεν τὰ ἴχνη αὐτοῦ εἰς τὰ κράσπεδα τοῦ ὄρους ἐπὶ δύο χιλιόμετρα. Εἶναι δὲ ἐν γένει ἡ θέσις αὕτη ἀσφαλεστάτη στρατηγικῶς, ὡς προφυλασσομένη Βορείως μὲν ὑπὸ τῶν ἰκανῶς ἀποτόμων ὀρέων, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν πλευρῶν ὑπὸ δυσδιαβάτων ἐλῶν καὶ ποταμῶν (Ἀσμάκια).

Τὰ συντρίμματα νεολιθικῶν, μυκηναίων καὶ γεωμετρικῶν ἀγγείων εἶναι ἐκτάκτως ἀφθονα, ὑπὲρ τὴν πηγὴν δὲ ὑπάρχουσι λόφοι ὑψηλότατοι τοιούτων συνοικισμῶν· εἰς τούτων ὄπισθεν τῆς πηγῆς διατηρεῖται ἄριστα, διακρινόμενων τῶν οἰκιῶν, καὶ εἶναι ὑπὲρ πάντα ἐν Θεσσαλίᾳ ἀξίος ἀνασκαφῆς· ὁ πλοῦτος αὐτοῦ εἶναι καταφανῆς ἐκ τῶν ἀγγείων, ὧν ἡ στίλβωσις εἶναι ἀρίστη καὶ τὰ χρώματα ποικιλώτατα. Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ θέσις αὕτη ἦτο τὰ μάλιστα εὐθετος διὰ τὴν Κεραμοουργίαν, διότι καὶ ἀέναον ὕδωρ ἔχει καὶ γῆν καλὴν καὶ ξυλείαν ἀφθονον. Ἐκ τούτων εὐλόγως δυνάμεθα νὰ υποθέσωμεν ὅτι ἐνταῦθα ἐποιοῦντο καὶ ἐντεῦθεν ἐξήγοντο ἀνὰ τὰς Θεσσαλικὰς ἀγορὰς ἀγγεῖα πῆλινα ποικίλα κατὰ τὰς εἰρημένους περιόδους.

Ε') *Ἐν Ἐτραγι (Ἀλήφανα).*

Ναὸς καὶ ἐπιγραφαί

Κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1907 εὐρέθη ὑπὸ χωρικῶν ἐγγύτατα τοῦ Πηνειοῦ κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην αὐτοῦ παρὰ τὸ χωρίον Ἀλήφανα, κείμενον μίαν περίπου ὥραν Νοτιοδυτικῶς τοῦ Κουτσοχέρου, ὅπερ εὐρίσκεται ἐπὶ τῶν ἑλληνοτουρκικῶν συνόρων εἰς ἀπόστασιν 17 χιλιομέτρων Δυτικῶς τῆς Λαρίσης, θεμέλιον ἀρχαῖον ἐν τοῖς ἀγροῖς εἰς βάθος ἑνὸς μέτρου ἀπὸ τοῦ νῦν ἐδάφους· μεταβάς πρῶτος ὁ ἔφιππος ἐνωμοτάρχης Δρόσος κατέσχε τμῆμα κρᾶνους μαρμαρίνου ἐξ ἀγάλματος ὑπερφυσικοῦ μεγέθους καὶ τεμάχιον στήλης πωρίνης μετ' ὀλίγων ἰχνῶν ἐπιγραφῆς.

Μεταβάντες δὲ καὶ ἡμεῖς τότε καὶ πάλιν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἶδομεν ὅτι τὸ τέσσαρα περίπου χιλιόμετρα ἀπὸ τοῦ χωρίου ἀπέχον Παλαιόκαστρον καταλαμβάνει τὴν θέσιν ἀκροπόλεως πολυγωνικῶν τειχῶν σπουδαίας ἀρχαίας πόλεως, κειμένης τὰ λοιπὰ ἐπὶ τῆς πεδιάδος καὶ διηκούσης μέχρι τοῦ Πηνειοῦ, ὅστις ἀπεκάλυψε σειρὰν τάφων καλῶν χρόνων, πεποιημένων διὰ μεγάλων ἐνσῆμων κεραμίδων. Τῆς κάτω πόλεως τὰ τεῖχη εἶναι ἰσοδομικὰ καὶ δὲν σφίζονται εὐκρινῶς, ἐφ' ὅσον παρατηρήσαμεν.

Ἐγγὺς αὐτῶν εὑρομεν διὰ μικρᾶς σκαφῆς μέλη ἐπιστυλίου καὶ πλάκας στερεοβάτου ἐκ μαρμάρου· ἀνήκουσι δὲ πιθανώτατα εἰς ναὸν κατὰ χώραν λίαν βαθέως κείμενον. Μετ' αὐτῶν εὑρομεν καὶ δύο μεγάλα κυβικὰ βᾶθρα πλήρη ἀπελευθερωτικῶν ἐπιγραφῶν ἀνεκδότων.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς βαρύτατα δὲν ἠδυνήθημεν νὰ μετακομίσωμεν ἐκεῖθεν ἐν τῷ παρόντι, διότι ἀπαιτοῦνται εἰδικὰ πρὸς τοιοῦτων ὄγκων μεταφορὰν ἀμάξια, ἄλλα δὲ εὐφόρητα ἀντικείμενα ἀνεκδοτα πάντα μετεκομίσωμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Λαρίσης, τὰ ἐξῆς: α') ἐπιτύμβιον στήλην μετ' ἐπιγραφῆς

ΔΑΜΟΚΚΑΣ· β') ώραϊον ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον ἐν εἰδει ναΐσκου μετ' ἰχνῶν ἐπιγραφῆς· γ') στήλην ἀναθηματικὴν τῷ ΕΙΡΟΥΙ μετὰ πολυστίχου ἐπιγραφῆς· δ') ἐτέραν ἐπιτύμβιον ἐπιγραφὴν ΑΝΔΡΟΜΑΧΟΣ[ΛΥΣ]ΙΜΑΧΕΙΟΣ, ἐντετοιχισμένην ἐπὶ τινος οἰκίας, ἀφήκαμεν κατὰ χώραν.

Ἐπὶ τῆς σπουδαιοτάτης ταύτης θέσεως σκοποῦμεν νὰ ἐκτελέσωμεν τῷ 1911 ἀνασκαφάς, ἰδίως πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως, ἥτις, καίτοι τοσοῦτον λαμπρὰ ἐρείπια καὶ τείχη καλῶς σωζόμενα καὶ εὐρεῖαν ἔκτασιν ἔχει, εἶναι ἀβέβαιον πῶς ὀνομάζεται· ἀρμόττει ὅμως εἰς αὐτὴν νὰ θέσωμεν πόλιν πλουσίαν καὶ παλαιάν, οἷα ἦτο ὁ Ἄτραξ. Ὄντως δ' ἐνταῦθα τίθεται ἡ πόλις ὑπὸ τῶν νεωτέρων· πρβλ. *Oberhammer*, ἐν *Pauly-Wiss. Real-Encykl.* II 2137, οὗ αἱ πηγαὶ ἐλλειπεῖς· βλ. καὶ *Γεωργιάδην*, ἔ. ἀ. 162-163. Ὁ *Leake* ὅμως, ἔ. ἀ. IV 293 καὶ III 368-369 θέτει τὸν Ἄτραγα παρὰ τὴν Γούνιτσαν, λίαν ἀπιθάνως, ὡς ἡμεῖς νομίζομεν.

Εὐτυχῶς καὶ ὁ ἰδιοκτῆτως τοῦ χώρου κ. Ἀρσενίδης δικηγόρος ἐν Λαρίσῃ ἀνὴρ φιλεπιστήμων, εἶπεν ἡμῖν ὅτι θέλει ἐπιτρέψει ἐκεῖ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου τὴν ἐκτέλεσιν ἀνασκαφῶν.

Ζ') Ἐν Ὀμολίῳ.

Μετὰ τὴν ἔξοδον τῶν Τεμπῶν εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Λασποχώρι ὑψοῦνται λόφοι χωματώδεις καὶ ὑπὲρ αὐτοὺς ὄρος, ἅπαντα κατάφυτα· ἐνταῦθα διακρίνονται ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως τοῦ Ὀμολίου, περὶ οὗ ἐν γένει βλ. τελευταῖον *Kip*, *Thesalische Studien* 1909 σελ. 107 κ. ἀ..

1) Ναὸς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως.

Ἡ ἀκρόπολις τοῦ Ὀμολίου κεῖται ἐπὶ τοῦ ὑψίστου σημείου τοῦ λίαν ἀποτόμου βουνοῦ, ἐπὶ τῆς θέσεως Ἀϊλιᾶς.

Ἐνταῦθα διακρίνεται πολλαχοῦ τὸ τεῖχος, ὃν ἰσοδομικὸν ἀλλ' ἐκ μικρῶν σχετικῶς καὶ μᾶλλον πλακοειδῶν λίθων· κατεσκευάσθη λοιπὸν τοῦτο ἐντὸς τῆς Ε' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος πιθανῶς.

Εὐθύς ἔσω τῶν τειγῶν τῆς θέσεως ταύτης ὑπάρχουσιν ἐρείπια ἀρχαίου ναοῦ μικροῦ ἐκ πλακῶν κατεσκευασμένου, ἀκριβῶς ὡς ὁ τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Γόννων (βλ. κατωτέρω κεφ. ΙΔ'—3), ὃν θέλομεν ἀνασκάψει κατὰ τὸ 1911 πιθανῶς.

Ἐνταῦθα εὐρέθη εἰς δύο ἀρμόζοντα τμήματα δεξιὸς πύλος κολοσσιαίου ἀγάλματος πηλίνου, μήκους τοῦ πέλματος 0.95 περίπου· ὁ ὅλος ἄρα ἀνδριάς θὰ ἦτο ὕψους πέντε μέτρων καὶ πλέον· φορεῖ δὲ κάττυμα στερεούμενον δι' ἱμάντων, ἐφ' ὧν κατὰ τὸ κύρτωμα ἄνω ἀπεδόθη ἐν ἀναγλύφῳ κεραυνός· πιθανῶς ἀνήκει εἰς ἀγαλμα τοῦ Διός, ἐπ' ὀνόματι δὲ αὐτοῦ θὰ ἐτιμᾶτο καὶ ὁ ναός. Μετεκομίσσαμεν αὐτὸν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου.

2) Ἡ κάτω πόλις· τὸ θέατρον (;)· ἐπιγραφαί.

Ἰπὸ τὴν ἀκρόπολιν ἐκτείνεται πρὸς τὸν Πηνεῖον ἐπὶ λόφων καὶ ἐπικλινούσας ἐδάφους, ἐνιαχοῦ βραχυῶδους ἢ κάτω πόλις, περιοριζομένη διὰ τοῦ Πηνεῖου καὶ μεταξὺ τῶν θέσεων Ἀγία Παρασκευή, Ῥέμα καὶ Κολιαλῆ.

Κατ' αὐτὴν διεκρίναμεν ἐν θέσει Τρύπα περὶ τὸ μέσον τῆς πόλεως μέγα σπήλαιον καὶ παρ' αὐτὸ λαξεύσεις καὶ κλίμακα ἐπὶ τῶν βράχων λαξευτήν· λέγεται ὅτι ἐγγὺς ὑπῆρχέ ποτε ἐκκλησιδίων τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς.

Παρά δὲ τὸ Δυτικὸν τεῖχος τῆς πόλεως ἐγγὺς τῆς εἰρημένης θέσεως, εἶδομεν χώρον ἀρμόζοντα διὰ θέατρον καὶ ἴχνη οἰκοδομημάτων· τὴν γνώμην ταύτην ἐνισχύει τὸ ὅτι ἐντεῦθεν ἐκομίσθη ὁ ἐν τῇ νῦν ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας Φανερωμένης τοῦ Λασποχωρίου εὐρισκόμενος μαρμαρίνος

θρόνος καὶ ἕτερος ἐν θέσει Ζαχαρομηλιᾶ ὡς λέγεται νῦν ἀποτεθειμένος. Ἐπὶ δὲ τῆς θέσεως Μπλουγκούρα ὀλίγον ταπεινότερον εὑρέθησαν πρό τινος ἑπτὰ πύλοι κεχωσμένοι κατὰ σειράν καὶ στερεοβάτης μεγάλου οἰκοδομήματος· τῶν πύλων μόνον θραύσματα εἶδομεν.

Ἐν Λασποχωρίῳ εἶχεν ἰδεῖ ὁ Wace ἕν τινα οἰκίαν στήλην μετ' ἐπιγραφῆς· ταύτην καὶ ἑτέραν, ἣν εὔρομεν, μετεκομίσαμεν εἰς Λάρισαν· εἰσὶ δ' ἀνέκδοτοι, ἀλλὰ λίαν ἀποτετριμμένα. Εἶχε δ' εὑρεθῆ τῷ 1906 εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ καὶ ἑτέρα μεγάλη πλάξ, φέρουσα ἐπιγραφὴν 133 στίχων, ἣν μετεκομίσαμεν εἰς Βόλον καὶ δημοσιεύομεν ἐν τῇ *Revue de Philologie* 1911 ἀριθ. 36 μετ' ἑτέρας ἐπὶ πεσσοῦ σφενδόνης μολυβδίνου (ἀριθ. 37). Ἐν Λασποχωρίῳ ἐπίσης εὑρέθη καὶ χαλκοῦν ἀγαλμάτιον κωμικοῦ ὑποκριτοῦ(;), ὅπερ μετεκομίσαμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου.

Η) Ἐν Εὐρυμεναῖς.

1) Ἀρχαία πόλις ἐν Ἀμπελικῇ. Βυζαντιακὰ εὐρεῖα.

Κατὰ τὸ μέσον τῆς ἐκ Λασποχωρίου εἰς Τσάγεζι ὁδοῦ, μιᾶς τῶν τερπνοτάτων καὶ ὠραιωτάτων διὰ τὰς φυσικὰς καλλονὰς καὶ τὴν ἐναλλαγὴν τῆς θέας, περὶ τὸ μέσον σχεδὸν αὐτῆς εἰς θέσιν Ἀμπελικῇ καὶ εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας ἐκ τοῦ καλυθίου Ἄντ. Χαλιγαμπάλια λέγεται ὅτι ὑπάρχουσι τείχη ἀρχαίας ἐλληνικῆς πόλεως.

Ἡμεῖς μετέβημεν εἰς ἀπόστασιν 10' ἐπὶ τινος λόφου, ἔνθα εὔρομεν ἐξαίρετως ἐντέχνως εἰργασμένα τμήματα μαρμαρίνων μελῶν Βυζαντιακῆς ἐκκλησίας πρωίμων χρόνων μετὰ σταυρῶν καὶ ἀναγλύφων κοσμημάτων. Ὑπῆρχον δὲ καὶ ἄλλα ὑπὸ τῶν νεωτέρων ὡς λέγεται ἀποκομισθέντα.

Εἶναι δ' ἐκτισμένη ἡ ἐκκλησία αὕτη, ἥς μόνον ὀλίγον

τῶν θεμελίων διατηρεῖται, ἐπὶ ἀρχαίου οἰκοδομήματος, πιθανῶς ναοῦ, ὡς συμπεραίνομεν ἔκ τε θραυσμάτων καὶ κυβολίθων καὶ μαρμαρίνων τμημάτων. Ὑπάρχει δὲ καὶ φρέαρ ἀρχαῖον βεβυσμένον παρ' αὐτόν, ἐκτισμένον διὰ μεγάλων λίθων ἐπιμελῶς καὶ ἐν θέσει Μετόχι ὀλίγον ὑψηλότερον λέγεται ὅτι ὑπάρχει ὅμοιον φρέαρ (ἢ τάφος θολωτός); καὶ ἐγγὺς ἐν θέσει Παναγία Ξεσπορίτισσα εὐρέθησαν ἀρχαῖα μάρμαρα καὶ ἀνάγλυφον ἀετοῦ σπαράσσοντος λαγῶν Βυζαντιακῶν χρόνων, ὅπερ ἐκομίσθη πρὸ ἐτῶν εἰς Τσάγεζι, ἡμεῖς δ' ἐκεῖθεν μετεκομίσσαμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Λαρίσης.

Τὰ μᾶλλον εὐφόρητα τῶν βυζαντιακῶν ἀναγλύφων τῆς Ἀμπελικῆς μετεκομίσσαμεν ἐπίσης εἰς τὸ Μουσεῖον Λαρίσης, ἐλπίζομεν δὲ λίαν προσεχῶς νὰ ἐρευνήσωμεν δι' ἀνασκαφῶν τὴν ἀξιολογωτάτην ταύτην θέσιν.

2) Ἀρχαῖκὰ καὶ Βυζαντιακὰ εὐρήματα ἐν τῇ λεγομένῃ μονῇ Κομνηνῶν.

Ἡμίσειαν ὥραν πρὸς τὸ ὄρος ὑπὲρ τὸ Τσάγεζι μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς θέσεως Παλαιοκάστρου ἢ Κόκκينو νερό, ἔνθα διατηροῦνται σημεῖα τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν *Εὐρουμενῶν* (πρβ. *Wace*, ἐν *Journal of Hell. Stud.* XXVI 1906 σελ. 147), ὑπάρχει ἐπὶ ὠραίας καὶ δασώδους θέσεως ἡ λεγομένη Μονὴ τῶν Κομνηνῶν. Προτοῦ φθάση τις εἰς αὐτὴν ἀριστερὰ τῆς ἐκ Τσάγεζι εἰς Καρίτσαν ὁδοῦ συναντᾷ ἐν θέσει δασωδεστάτη, ἣτις καλεῖται Παλαιόπυργος, ἔχνη τείχους ἑλληνικοῦ, ἀκροπόλεως τινος, καὶ πύργον Βυζαντιακῶν χρόνων λίαν ἰσχυρόν· ἐνταῦθα εὐρέθησαν πῆλινα ἀγγεῖα μετὰ παραστάσεων, ὡς λέγεται, καὶ ταῦτα οὐχὶ ἐντὸς τάφων· θὰ ἦτο ἄρα ἱερόν τι ἐκεῖ.

Φαίνεται δ' ὅτι ἡ ὀνομασία τῆς Μονῆς τῶν Κομνηνῶν στηρίζεται ἐπὶ τινος λογίας παρετυμολογίας· διότι οὐ μακρὰν τῆς Μονῆς ὑπάρχουσιν ἐρείπια χωρίου ἐγκαταλελειμ-

μένου, ὅπερ καλεῖται τὸ *Κονομεῖο*, ἤτοι *Οἰκονομεῖον* κατὰ λογιωτέραν καὶ τοῦτο ἐκδοχὴν. Ἴσως λοιπὸν ἡ Μονὴ τοῦ Κονομεῖου μετετρέπη εἰς Μονὴν τοῦ Κομνηνοῦ (τῶν Κομνηνῶν).

Εὐρίσκεται δὲ σήμερον ἐν ἐρείπιοις τὰ πολλὰ ἡ μεγάλη αὕτη καὶ πλουσία ποτὲ Μονή· μόνον ἡ εὐρεῖα ἐκκλησία διατηρεῖται καλῶς ὅπωςδὴποτε, ἀλλὰ πολλαχοῦ φέρεται ῥωγμὰς ἐπικινδύνους· ἐν τῇ προθέσει καὶ τῶν διακονικῶν αὐτῆς διατηροῦνται τοιχογραφίαι, ὡς καὶ ἐν τινι ἐτοιμορρόπῳ παρεκκλησίῳ. Ἐπὶ δὲ τοῦ δαπέδου αὐτῆς παρὰ τὴν ὠραίαν πύλην εὐρέθη πλάξ μετ' ἀνεκδότου ἐπιγραφῆς τῆς Ε'-Δ' π. Χρ. ἐκατονταετηρίδος ἀναθηματικῆς τῇ ΘΕΜΙΞΤΙ, ἣν μετεκομίσασμεν εἰς Λάρισαν.

Τὰ ἔνθεν κἀκεῖθεν παρερριμμένα χριστιανικὰ καὶ Βυζαντιακὰ ἀρχαῖα, ἰδίως ἀρχιτεκτονικὰ μέλη μεθ' ὠραίων ἀναγλύφων παραστάσεων, καὶ τὰς ἐπιγραφάς, ὡς καὶ ὀλίγα τμήματα ἐξ ἀρχαίων ἐλληνικῶν κτισμάτων, συνηθροίσασμεν ὄπισθεν τοῦ ἱεροῦ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἡγουμένου. Εἶναι δ' αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ ἐξῆς κατὰ τὰς προχείρους πανομοιοτύπους σημειώσεις ἡμῶν:

α') Ἐπὶ μαρμαρίνης ἀκεραίας πλακῶς (δειγμα τῆς γραφῆς ἐν εἰκ. 3 ἀριθ. 1):

+ Ἐτους (ε')ζε' (7005=1497): ἐκτίστη τὸ πρὸν
[μυσεῖον διὰ ἐξόδου

τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Πλαταμῶνος

Γρηγόριος ἡγουμενεύωντος Νεοφύτου

ἱερομονάχου καὶ ἐπιστάτης Γριγό-

5 ριος μοναχός +.

β') Ἐπὶ πηλίνης πλακῶς εἰς δύο ἀρμόζοντα τμήματα κειμένης ἐν τῶν διακονικῶν, πιθανῶς ἐπὶ ὤμου τοῦ πηλοῦ χαραγεῖσα (εἰκ. 3 ἀρ. 2):

1

+ ΕΤΟΥΣ, Ζ΄: ΕΚΤΙΣΗΤΩ ΠΡΟΝΗΜΕΡΟΝ ΔΙΑΒΕΞΟΛΟΥ

+ $\sigma\tau\omega\lambda\upsilon\varsigma \sum \pi\varsigma^2$ ΕΡΜΗΡΗΜΑ
 ΙΩΤΙΣ ΤΗΡ ΠΡΟΤΗ ΕΘΕΜΕ
 ΛΗΩΣΑΜΕΡ ΤΗΡ ΤΡΑΠΕΖΑ
 ΗΓΩΜΕΝΕΒΩΝ ΤΩΣ ΚΗΡΗΛΟΣ
 ΦΩΜΕΤΑ

+ $\epsilon\tau\chi\varsigma$ και παραξέκωμείω
 Καλινηκώς Φωμετα

3
 + ΑΝΕΚΙΝΙΣΤΗ - ΝΙΕΛΙΘΘΕ ΤΟ ΠΗΝΣΕΡΤ

ΕΥΡΥΜΕΝΑ!

Εικ. 3.

+ Έτους, ζ' (7086=1578)· εν μηνή Μα-
 ίω εις τήν πρότη· έθεμε-
 λήώσαμεν τήν τράπεζα·
 ήγωμενέβωντος Κήρηλος,
 5 . . .νω μην. . +α(;)·
 έτους

+ και παραστεκωμένοι ω
 Καλινηκώς . . .μην. +α(;).

γ') 'Επί μαρμαρίνης πλακός εις δύο άρμόζοντα τμή-
 ματα (δειγμα τής γραφής εν εικ. 3 άρ. 3):

+ 'Ανεκινίσθη [και έτ]ελιόθει ό πάνσεπτος
 και περικαλλής ναός τής Πανάγνου

καὶ Θεομήτορος Παρθένου διὰ συνδρομῆς
καὶ κόπου τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ ἡγουμένου (ἐξάλειψις)

5 ἱερομονάχου
ἔτη ζμχ (;7041=1533).

δ') Τμῆμα ὁμοίας πλακὸς μετ' ἐπιγραφῆς δυσδιαγνώστου.

ε') Ὅμοια πλάξ μετ' ἐπιγραφῆς τοῦ 1759 περὶ ἰδρύ-
σεως κρήνης ἐντὸς τῆς Μονῆς.

Ϝ') Τμῆμα ἐτέρας μετ' ἰχνῶν γραμμάτων.

ζ') Μεγάλῃ πλάξ ὑπὲρ τὴν θύραν τῆς κυρίας εἰσόδου
τοῦ περιβόλου (=καστελλίου τῆς Μονῆς):

+ Ἀνεκαινίσθη τὸ παρὸν καστέλλιον τῆς Πανάγου καὶ
Θεομήτορος Παρθένου ὑπὸ τοῦ
Θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ἀκακίου Πέτρας διὰ ψυχικὴν
σωτηρίαν καὶ αὐτῆ ἢ πύλη
(ὑπὸ=ἔτει;), ζτ' (;7000=1494).

Θ') Ἐπὶ τῶν Τεμπῶν.

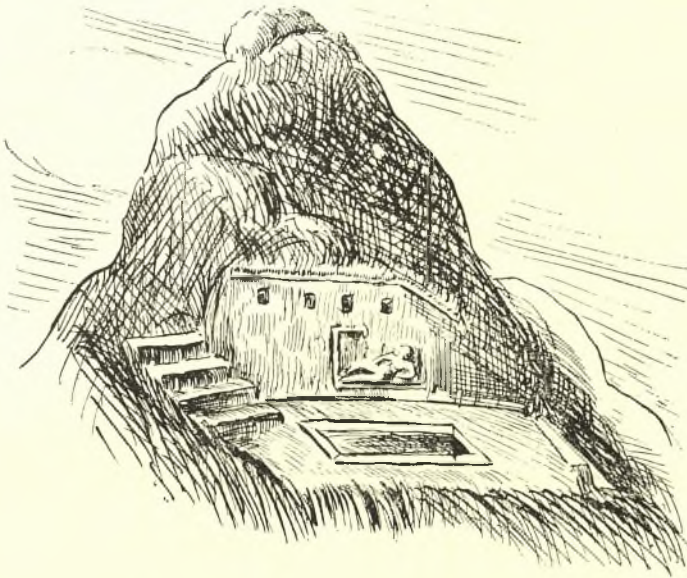
Δαξευτὸς τάφος ἢ ἱερὸν ἐπὶ τῶν βράχων.

Περὶ τὸ μέσον περίπου τῶν κυρίως Τεμπῶν, εἰς τὴν
ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ καὶ μεταξὺ τῶν 382/383
χλμ. τοῦ σιδηροδρόμου τῶν συνόρων ὑπάρχει ὀλισθηρὸς
καὶ λίαν δυσανάβατος μέγας βράχος, καλούμενος ὑπὸ τῶν
χωρικῶν τῆς Ῥαψάνης Βαθότρουπα.

Ἀναβάντες εὔρομεν περὶ τὸ μέσον αὐτοῦ τέσσαρας λα-
ξευτὰς βαθμίδας μήκους 2.50 καὶ ὕψ. 0.90 ἐκάστης: ἐπ'
αὐτῶν φαίνεται ὅτι ἐστερεοῦντο δοκοὶ στέγης, ὧν τὰ ἄκρα
ἐγομφοῦντο ἐπὶ πέντε ὀριζοντίως ἀνωτάτω τοῦ βράχου λε-
λαξευμένων τὸρμων, ὧν ἕκαστος ἔχει μῆχ. 0.22 καὶ ὕψ.
0.10 ὁ ἔχων τοὺς τὸρμους τούτους βράχος ἀπεσπάρθη
ποτέ ἐκ τοῦ ὄλου ὄρους καὶ κατέπεσεν ἐγγύς. Πρόχει-

ρον ἀπεικόνισιν αὐτῶν καὶ τῶν κατωτέρω βλ. ἐν εἰκ. 4.

Ταπεινότερον ὀλίγον τῶν λαξεύσεων τούτων ὑπάρχουσιν ἐπὶ τοῦ μάλιστα ὀλισθηροῦ βράχου ἐπίτηδες ποιηθέντα ἐν εἴδει ἰχνῶν πέλματος (πατήματα κοινῶς μὴ ἀποδιδόμενα ἐν τῇ εἰκόνι) πολλὰ λαξεύματα, καταλήγοντα εἰς μονόβαθμον κλίμακα κατωτάτω. Εἶναι φανερόν ὅτι δι' αὐτῆς καὶ

ΤΕΜΠΗ

Εἰκ. 4 — Ιερόν ἢ τάφος λελαξευμένος ἐπὶ τῶν βράχων.

τῶν πατημάτων ἔφθανέ τις εἰς τὸ λαξευτὸν κτίσμα, ὅπερ ἤτὸ ποτε ἐστεγασμένον, ὡς εἶπομεν· ἴσως ἔχουσι θρησκευτικόν τινα λόγον τὰ ἰχνη ταῦτα.

Ἐντὸς τοῦ τοιοῦτου οἰκήματος ἐπὶ τοῦ δαπέδου ὑπάρχει μέγας λαξευτὸς τάφος(;) ὀρθογώνιος μήκους τεσσάρων καὶ πλάτους τριῶν μέτρων, πλήρης χωμάτων καὶ διερρηγμένος ἐνιαχοῦ ὑπὸ τῶν νεωτέρων.

Ἐπὲρ τὸν τάφον τοῦτον ἐπὶ τοῦ βράχου ἐπίσης ἔχει

ποιηθῆ εἶδος τι στήλης λαξευτῆς, ἔνθα δι' ἀβαθοῦς ἀναγλύφου παρίσταται ἀνὴρ σχεδὸν κατενώπιον, γυμνός, κατακεκλιμένος, στηρίζων ἐπὶ τῆς ὑποτιθεμένης κλίνης ἢ ἔδρας τὸν ἀγκῶνα τῆς ἀριστερᾶς, δι' ἧς κρατεῖ ἀγγεῖόν τι, σκύφον ἢ κἀνθαρὸν, καὶ ἐκτείνων πρὸς τὸν μηρὸν τὴν δεξιάν· ἡ ἐργασία φαίνεται ἀμελῆς ἀρχαϊκῆ· ἔχει δ' ἡ λαξευτὴ αὕτη στήλη ὕψ. 0.32 καὶ πλάτ. 0.58.

Οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἐποιήθη τὸ ὁμοίωμα τοῦτο τῆς στήλης, εἶναι δυσδιάγνωστοι· ἡ πρώτη ἐντύπωσις ἡμῶν ἐκ τῆς ὅλης ἐργασίας αὐτοῦ ἦτο ὅτι, καίτοι αἱ τοιαῦται κατακεκλιμένοι μορφαὶ παρίστανται κατὰ τοὺς ἀπὸ τῆς Δ' π.Χρ. ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐφεξῆς χρόνους, τὸ ἔργον εἶναι πολὺ ἀρχαιότερον τῶν χρόνων τούτων.

Ἐξ ἄλλου δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι τὸ ὄλον παριστᾷ τάφον· κλίνομον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι πρόκειται περὶ ἱεροῦ τινος ἐστεγασμένου καὶ ἀφιερωμένου εἰς χθόνιον τινα θεὸν ἢ εἰς αὐτὸν τὸν Πηνειόν, ὅστις δύναται νὰ παρίσταται διὰ τῆς μνημονευθείσης μορφῆς. Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ λαξευτοῦ βόθρου ἐπιβάλλεται νὰ τελεσθῆ πρὸς διάγνωσιν τοῦ συνόλου.

Γ) Ἐν Θαυμακοῖς καὶ Πρωέργη.

Κατὰ μῆνα Μάιον περιήλθομεν τὴν Φαρσαλίαν καὶ μέρος τῆς χώρας τῶν Δολόπων πρὸς μελέτην καὶ περιουλογὴν τῶν ἀρχαιοτήτων· τὰ ἀποτελέσματα τῆς περιηγήσεως ταύτης ἡμῶν εἶναι ἐν ὀλίγοις τὰ ἐξῆς:

1) Επιγραφικὰ εὑρήματα.

Τὸ τεῖχος τῆς ὀχυροτάτης ἀκροπόλεως τῶν Θαυμακῶν μετὰ τῶν τετραγώνων αὐτοῦ πύργων, ἐκ μεγάλων κυβολί-

θων ισοδομικῶς ποιηθέν περί τὰς ἀρχὰς τῆς Δ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, διατηρεῖται πολλαχοῦ μεταξύ τῶν οἰκιῶν καὶ κήπων τῆς νῦν κωμοπόλεως Δομοκοῦ.

Ἐκ τῶν γνωστῶν μέχρι τοῦδε ἐπιγραφῶν τὰς πλείστας δὲν εὔρεν ὁ Otto Kern, πιθανῶς διότι ἡ κωμόπολις ἐκἀῆ ἀγρίως ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897. Καὶ ἡμεῖς δ' ἐξ αὐτῶν μόνον τὴν ἐν JG IX² 216 εὔρομεν γεγραμμένην ἐπὶ ὀγκώδους κυβολίθου παρὰ τὴν πλατεῖαν ἀποκειμένου καὶ τὴν 218 παρὰ τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Ἀμφοτέρας ἠθελήσαμεν νὰ ἀποκομίσωμεν ἐκεῖθεν, ἀλλ' οἱ κάτοικοι φιλοτιμούμενοι ἀπεφάσισαν νὰ καταρτίσωσιν ἰδίαν ἀρχαιολογικὴν συλλογὴν ἐν τῷ ἐκεῖ Ἑλληνικῷ Σχολείῳ.

Νέας ἐπιγραφὰς εὔρομεν τὰς ἐξῆς:

α') Κιονίσκον ἐκ τῆς θέσεως Χούσου Κοτρῶνι εἰς Δομοκὸν κομισθέντα· φέρει λατινιστὶ ἀμελῶς κεχαραγμένην ἐπιγραφὴν ὀκτώστίχων, ἐν ἧ μνημονεύεται τις τῶν Ἀντωνίνων, καὶ ὑπ' αὐτὴν τὸ ὄνομα VΠΑΤΑΙΟΙ· ταύτην ἕνεκα τῆς καταπεσούσης θυελλώδους βροχῆς καὶ χαλάζης μεγέθους μήλου δὲν ἀντεγράψαμεν δεόντως.

β') Δύο τμήματα ὀρθοστάτου μετ' ἐπιγραφῶν εἰς τὰς δύο ἑδρας, ἐν αἷς ἀναφέρεται κρίσις περὶ ὀρίων τῶν Ἀγγειαιτῶν πρὸς τοὺς Κτιμεναίους καὶ ἀρχαία λατρεία τῆς Ὀμφάλης· ταύτην ἐκομίσαμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου (ἀριθ. Εὔρετ. Υ' 603) καὶ δημοσιεύομεν ἐν τῇ Revue de Philologie 1911.

γ') Στήλην μετ' ἀπελευθερωτικῶν ἐπιγραφῶν εὔρεθεῖσαν ἐν τῷ χωρίῳ Τσατμᾶ ὑπὸ τοῦ ἀστυνόμου· ταύτην ἐκομίσαμεν εἰς Βόλον (ἀριθ. Εὔρετηρ. Υ' 502) καὶ δημοσιεύομεν ὡς ἄνω.

Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι, ὡς λέγουσιν οἱ χωρικοί, ὑπάρχουσιν ἐπιγραφαὶ ἐπὶ βράχων κεχαραγμέναι εἰς τὴν

θέσιν Γραμμένες Στέρνες καὶ ὅτι ἐν τινι ἐργαστηρίῳ τῆς πλατείας τοῦ Δομοκοῦ ὑπῆρχε πρὸ τοῦ πολέμου στήλη ἐξαφανισθεῖσα μετ' ἐπιγραφῆς *Νίκανδρος Πολέμων Νικάνδρου*.

2) Προϊστορικοὶ συνοικισμοί.

Ἐκ Φαρσάλου μεταβαίνων τις εἰς Δομοκὸν διὰ τῆς ἀμαξιτοῦ καὶ ὀλίγον παρεκκλίνων συναντᾷ νεολιθικούς συνοικισμούς εἰς τὰ ἐξῆς σημεῖα μέχρι Πρωέρνης:¹

α') Παρὰ τὴν πηγὴν Γκιόλι τοῦ χωρίου Βρυσιά.

β') Παρὰ τὸν μύλον Μπεκριλέρ.

γ') Μεταξὺ τοῦ χωρίου τούτου καὶ τοῦ Χατζηαμάρ.

δ') Ἐπὶ τοῦ χωρίου Μπεκριλέρ.

ε') Ἐπὶ τοῦ χωρίου Χατζηαμάρ.

Ἐπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλοι ὅμοιοι ἐξαφανισθέντες τὰ πολλὰ μεταξὺ τῶν θέσεων τούτων.

Τῆς ἀρχαίας Πρωέρνης² τὰ λίαν σημαντικὰ ἐρείπια κεῖνται ἐν θέσει Γυναικόκαστρο· εἶναι δὲ καὶ πολυγωνικά, ἥτοι τῆς μυκηναίας ἢ ἀρχαϊκῆς περιόδου, καὶ ἰσοδομικά τῆς Δ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ἀμφότερα ἐν πολὺ καλῇ καταστάσει.

Εἰς τὰ κράσπεδα τοῦ βουνοῦ, ἔνθα κεῖται ἡ ἀρχαία πόλις, παρ' αὐτὴν τὴν δημοσίαν ὁδὸν ὑψοῦται τραπεζοειδῆς ὑψηλὸς συνοικισμὸς F'), ὅμοιος πρὸς τὸν τῶν Φερῶν.

Ζ') Ὀλίγον περαιτέρω ἐν θέσει Κομμένο Τζαμί ὑπάρχει μέγας λόφος νεολιθικός, ἐφ' οὗ τῆς κορυφῆς εὐρίσκονται ἐρείπια τζαμίου ἐξ ὕλικου ληφθέντος ἐξ οἰκοδομημάτων ἀρχαίων τῆς Πρωέρνης βεβαίως· διεκρίναμεν βᾶθρον ἀγάλματος πιθανῶς μεταξὺ τῶν λίθων τούτων· τὴν θέσιν ἀναφέρει ὁ *Leake* ἔ. ἀ..

¹ Δύο τούτων φαίνεται ὅτι καταριθμεῖ ὁ *Τσούνας*, ἔ. ἀ. σελ. 9 ἀριθ. 42-43.

² Βλ. *Leake*. N. Gr. I 459. *Kip*, ἔ. ἀ. σελ. 75 κ. ἀ..

η') Παρά τὸ χλμ. 22 τῆς δημοσίας ὁδοῦ δεξιὰ αὐτῆς εἰς ἀπόστασιν 500 περίπου μέτρων διεκρίναμεν ἐπιμήκη νεολιθικὸν λόφον.

θ') Κατὰ τὸ χλμ. 26 τῆς αὐτῆς ὁδοῦ ὑπάρχει μικρὸς νεολιθικὸς λόφος, ὃν διέσχισεν ὁ ἐκεῖθεν διερχόμενος σιδηροδρόμος Ἀθηνῶν-Συνόρων.

ι') Παρὰ τὸ χωρίον Πουρνάρι τοῦ Δομοκοῦ, ἐφ' οὗ μέλη κτισμάτων ἱστορικῶν ἐλληνικῶν χρόνων, ἐν θέσει Ἀρβανῖτες ὑπάρχει πεπλατυσμένος λόφος πλήρης ὠραίων νεολιθικῶν ἀγγείων· ἐν ἀέραιον σχεδὸν καίπερ οὐχὶ τῶν καλῶν μετεκομισαμενῆς τὸ Μουσεῖον Βόλου· φωτογραφικὴν ἀπεικόνισιν αὐτοῦ θέλει δημοσιεύσει ὁ Wace

ια') Ἐπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ χωρίου Πουρνάρι, ἔνθα ἡ ἐκκλησία Ἁγ. Ἀθανάσιος, φαίνεται ὅτι ὑπάρχει ἕτερος νεολιθικὸς συνοικισμὸς· μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ προηγούμενου ἀναβρύει ἄφθονον ὕδωρ ἐκ πηγῆς.

ιβ') Ἐπὶ τοῦ μεγάλου λόφου Ἁγία Παρασκευὴ ἐν θέσει Κουτσοπλάτανος πέρα τοῦ μνημονευθέντος χωρίου ὑπάρχουσιν ἐρείπια Βυζαντιακῆς ἐκκλησίας, λίθοι ἀρχαίων ἐλληνικῶν οἰκοδομημάτων καὶ σημεῖα τείχους ἐξ ἀργῶν λίθων μεγάλων παλαιοῦ συνοικισμοῦ, ἴσως γεωμετρικοῦ ἢ ἀρχαίκοῦ.

Πλείστας ἄλλας προϊστορικὰς ἀκροπόλεις παρατηρήσαμεν ἐν τῇ πεδιάδι, ἀπὸ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τῆς Φαρσάλου πρὸς τὸ Δεμερλί καὶ ἐκεῖθεν μέχρι Μπεκριλιέρ. Περὶ τούτων θέλομεν ἀνακοινῶσαι τὰ δέοντα, ὅταν προσεχῶς ἐρευνήσωμεν αὐτούς.

Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ἐν τῷ χωρίῳ Σκάρμιτσα εὑρομεν κίονας καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ βάθρα, ληφθέντα, ὡς λέγεται, ἐκ τῆς θέσεως Σκλατινιώτη μῦλος, ἔνθα ἐπὶ τῆς κορυφῆς «στὸ προκάνουλο εἶναι κολῶνες ἀπὸ βακούφι», ἤτοι ναὸς τις ἀρχαῖος. Ὅμοια μέλη ὡς καὶ τάφοι εὑρίσκον·

ται ἐν θέσει Ἀνάθεμα καὶ Παλιεκκλησίῃ, οὐ μακρὰν τοῦ χωρίου τούτου.

ΙΑ) Ἀνὰ τὰ χωρία τοῦ Πηλίου.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο περιήλθομεν πολλὰ χωρία τοῦ Πηλίου, μάλιστα τῶν ἔσω τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου κειμένων· τινὰ εἶχομεν ἤδη ἐπισκεφθῆ καὶ πρὸ τοῦ 1910. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν κατ' αὐτὰ ἐρευνῶν ἡμῶν εἶναι ἐν ὀλίγοις τὰ ἐξῆς:

1) Βυζαντιακαὶ κλ. ἀρχαιότητες ἐν Περιβολίοις, Ἀνακασιά, Ἄνω Βόλω καὶ Ἐπισκοπῇ.

Ὑπὸ τὸ γενικὸν ὄνομα Ἄνω Βόλος καλοῦνται αἱ ἐπὶ τοῦ Πηλίου ὑπὲρ τὴν νῦν πόλιν τοῦ Βόλου κείμεναι συνοικίαι μέχρι Πορταριάς: Μπαξέδες ἢ Περιβόλια, Ἀνακασιά, κυρίως Ἄνω Βόλος καὶ Βλαχομαχαλᾶς ἢ Ἄλλη Μεριά (περὶ αὐτῶν ἐν γένει βλ. Γεωργιάδην, ἔ. ἀ. 124 κ.έ.).

Κατὰ τὸ πρῶτον χωρίον ὑπάρχει μεγάλη ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ποιηθεῖσα· ἐν αὐτῇ λέγεται ὅτι ἐνετοιχίσθησαν ἀρχαῖοι λίθοι μετ' ἀναγλύφων, ἐπιγραφῶν κττ. μὴ διακρινόμενοι νῦν, ἐκ Παγασῶν δὲ πιθανῶς προερχόμενοι.

Εἰς δὲ τὸ νῦν νεκροταφεῖον τοῦ δευτέρου χωρίου ὑπάρχουσι κυβόλιθοι πώρινοι καὶ λαξευταὶ οἰκήσεις, οἷαι αἱ ἐπὶ τῆς Δημητριάδος καὶ παρ' αὐτὴν (βλ. Πρακτικά 1907 σ. 174. — Καὶ ἐν Παγασαῖς καὶ Φθιώτισι Θήβαις ὑπάρχουσι λαξευταὶ οἰκήσεις· βλ. Θεσσαλικά Μνημεῖα I σ. 66 καὶ Πρακτικά 1908 σ. 213). Εἷς βράχος ἔχει λαξευθῆ ὡς κῶνος κόλουρος, φέρων ἄνω ἐπὶ τοῦ μέσου τὸρμον πρὸς γόμφωσιν στήλης ἢ ξυλίνου κίονος μᾶλλον.

Ἡ Ἀνακασιά κέκτηται ναὸν τοῦ Προδρόμου· ὁ ἅγιος

οὗτος θεωρεῖται ὑπὸ τῶν χωρικῶν αὐστηρὸς καὶ ἐκδικητικὸς (ὁ *Συπόλυτος δέρονει*). Τὸ κωδωνοστάσιον τῆς ἐκκλησίας ἔχει ποιηθῆ, ὡς καὶ τὸ πολὺ αὐτῆς, ἐξ ἀρχαίου ὑλικοῦ ἐκ Παγασῶν συγκομισθέντος· ὑπάρχει δὲ καὶ ἄβαξ βυζαντιακοῦ κιονοκράνου καὶ ὀπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς περιτέχνως γεγλυμμένον βυζαντιακὸν κιονόκρανον.

Ἄνω πρὸ τῆς εἰσόδου ὑπάρχει στήλη ἐν εἶδει ναΐσκου, ἐφ' ἧς ἀποξεσθέντος τοῦ ἀναγλύφου πιθανῶς ἔχουσι γραφῆ τὰ ἐξῆς:

« ἔτος + 1754
 ὄντας ἔγινε ὁ θῆος
 καὶ ἡερός ναός τοῦ τη-
 μίου καὶ ἐνδόξου προφή-
 του Προδρόμου καὶ Βα-
 πτιστοῦ Ἡωάνου
 Δεκεμβρίου 25 ».

Ἐπὶ ἐτέρας δὲ μαρμαρίνης πλακὸς « + 1832 Ἰουλίου Α | ἀνοικοδομήθη : ὁ ἱερός : ναός κτλ. ». Ἐπί τινος δὲ οἰκίας εἶναι ἐντετοιχισμένη πλάξ μετ' ἐπιγραφῆς : « 1772 Ἰουν. 3 + ὁ παρῶν ὕκος | ικοδομήθη παρ' ἐμοῦ | Δημήτρι Ἰωάννου ».

Ἐξ Ἀνακασιάς μετεκομίσσαμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου στήλην μετ' ἀνθεμίου καὶ ἐπιγραφῆς « Δίων | Ἐστιοδώ-
 ρου » (ἀριθ. Εὔρετ. Ε 811) καὶ πλάκα ἀνάγλυφον ἀναθη-
 ματικὴν εἰς τὴν Δήμητρα (; ἀριθ. Εὔρετ. Α 658).

Ἦπερ τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας Ἁγίας Τριάδος τοῦ κυ-
 ρίως Ἄνω Βόλου ὑπάρχει ἐπιγραφή τῆς ἀνοικοδομήσεως
 αὐτῆς ἐν ἔτει 1850(;) καὶ παρ' αὐτὴν ἀνάγλυφος ὄφρις κρα-
 τῶν τι μέγα διὰ τῶν ὀδόντων, ἄγνωστον ἂν ἀρχαῖος ἦ
 Βυζαντιακός· ὑπερ τὰς κόγχας τοῦ ἱεροῦ ἔξω ἔχουσιν ἐν-
 τοιχισθῆ πολλὰ ἀνάγλυφα Βυζαντιακά βάνουσα, ἰχθύων
 καὶ ἀλεκτρυόνων ἀντιμετώπων, δικέφαλος ἀετός, ἰωνικὸν
 κιονόκρανον καὶ τις χρονολογία.

Εἰς δὲ τὸ κωδωνοστάσιον τῆς ἐκκλησίας Παναγίας αὐτόθι ὑπῆρχον αἱ ἐν JG IX² 1128, 1140, 1145, 1147, 1184, 1189 στήλαι μετ' ἐπιγραφῶν καὶ τμήματα ἄνευ αὐτῶν, ὧν ἓν ἀνῆκε καὶ συνεκολλήθη τῇ στήλῃ τοῦ Διοδότου (Α' αἰθούσης Παγασῶν ἀριθ. 6), ἃς πάσας μετεκομίσαμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου, κρημνισθέντος τοῦ κωδωνοστασίου. Ὅπισθεν τῆς ἐκκλησίας εἰς τὸ ἱερὸν εἶναι ἐντετοιχισμένα πώρινά τινα καλὰ Βυζαντιὰ κιονόκρανα μετ' ἀναγλύφων κοσμημάτων, τραπεζοφόρον τι καὶ πλάξ ἑλληνικῶν χρόνων, ἔμπροσθεν δὲ εἰκῶν τοῦ Ἁγίου Βησσαρίωνος καὶ τινες ἐπιγραφαὶ τοῦ 1835, ὧν μία λέγει: «ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ ἀνεδείχθη νοσημάτων ἰατρῆ|ον ἄμισθον καὶ θλιβο|μένων ψυχῶν παρα|μύθιον». Ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ὑπάρχει ἰωνικὸν κιονόκρανον.

Ἐξω δὲ τῆς ἐκκλησίας ταύτης εὑρηται κρήνη, ἐφ' ἧς εἶναι ἐντετοιχισμένοι τρεῖς ἐπιγραφαί, ὧν μία μικρὰ λίαν ἀμελῶς κεχαραγμένη καὶ δυσανάγνωστος, αἱ δ' ἕτεραι μείζονες, καλῶς κεχαραγμένοι καὶ ἴσως ἐν ὄλον ἀποτελεῦσαι· ἡ ἀρχὴ «Παμβασίλεια φύλαττε», τὸ τέλος «ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ αψιγ' κτλ.»· μνημονεύεται ἐν τῇ μιᾷ ἐπίσκοπος Λαρίσης.

Καὶ εἰς τὸ νεκροταφεῖον τοῦ αὐτοῦ χωρίου ὑπάρχουσι πολλὰ ἀρχιτεκτονικὰ Βυζαντιὰ μέλη καὶ ὠραῖος δικέφαλος ἀετὸς λίαν λεπτῆς τέχνης, ἔτι δὲ Βυζαντιὰ ἐπιγραφή.

Ὁ δὲ λόφος τῆς Ἐπισκοπῆς ὁ θεωρούμενος ὡς ἡ πόλις ἢ ἀκρόπολις τῆς Ἰωλκοῦ διατηρεῖ ἴγνη τείχους ἰσχυροῦ ἀσβεστοκτιστοῦ καὶ οὐδὲν σημεῖον ἀρχαίας ἑλληνικῆς τοιχοδομίας ἢ οἰκήσεως¹.

¹ Ἐκ τούτου δὲν εἶναι πιθανὴ ἡ γνώμη τοῦ Wace, ἐν Journal of Hell. Studies 1906 σελ. 154, (παράβ. καὶ αὐτ. 1908 σελ. 337) ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ ἀκρόπολις τῆς Ἰωλκοῦ. Δυνατὸν ὅμως εἶναι νὰ κατέφευγον ἐν ἀνάγκῃ οἱ

Ἡ ἐπ' αὐτοῦ ὠραία ἐκκλησία τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἦτο πλήρης ἀγιογραφιῶν, αἵτινες κατεστράφησαν ἐν πολλοῖς ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐπεχρίσθησαν· ἐπεσκευάσθη δὲ πολλάκις ὑπὲρ τὴν θύραν ἔμπροσθεν ὑπάρχει ἡ γνωστὴ πλάξ μετ' ἐπιγραφῆς «ὁ Δημητριάδος Κάλ(λ)ίσ(τος) | καὶ κτήτορ τῆς ἐκκλησίας ἔτος ζρ̄Μ'ζ (7147; = 1639)». Ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ἐπὶ τῆς ἀγίας προσκομιδῆς ὑπάρχει πλάξ ἐκ μελανολίθου μετὰ κοσμημάτων ἀναγλύφων καὶ ἐπιγραφῆς ὁμοίας τῇ ἐν Ἀγ. Ἀθανασίῳ Μακρυνίτσης ὠραία ἐπιγραφῆ τοῦ ἐκ Βρυεννίων Νείλου (βλ. κατωτέρω ἀριθ. 2)· ταύτην δὲν ἀντεγράψαμεν.

Ὅπισθεν ἔχουσιν ἐντοιχισθῆ πολλά ἀρχιτεκτονικά Βυζαντιακά μέλη καὶ κιονόκρανα ὅμοια καὶ τινὰ ἑλληνικά μικρά, ἀνάγλυφον τῆς Θεοτόκου μετὰ τοῦ Συμεῶνος μετ' ἐπιγραφῆς καὶ πλάκες μαρμαρίναι ἑλληνικαί. Ἐπὶ δὲ τῆς Βορείου πλευρᾶς πλεῖστα ἀναγεγλυμμένα ἐντέχνως Βυζαντιακά μέλη ἀρχιτεκτονικά, ἐν ὠραῖον βαθὺ ἀνάγλυφον τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ καὶ ἡ εἰρημένη ἐπιγραφῆ, ἐπὶ δὲ τοῦ κωδωνοστασίου, νεωστὶ ποιηθέντος, ἐνετοιχίσθησαν δύο ἀναγεγλυμμένα τμήματα Βυζαντιακά.

Ὑπάρχουσι δ' ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου καὶ ὀκτὼ ἔτι παρεκκλήσια ἐν ἐρειπίοις, ἐφ' ὧν ἔχουσιν ἐντοιχισθῆ πλεῖστα ἀρχιτεκτονικά μέλη Βυζαντιακά, ὧν τινὰ μετεκομίσαμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου· ἐπὶ τινος εὔρηται ὑπόλοιπον στήλης μαρμαρίνης μετὰ ῥόδακος ἢ στεφάνου καὶ ἰχνῶν ἐπιγραφῆς ἀνεκδότου:

...ΙΑΔ

...ΤΕΙ

κάτοικοι τῆς ἐπὶ τοῦ λόφου Παλαιὰ τοῦ Βόλου Ἰωλκοῦ εἰς τὴν ὀχυρὰν φύσει Ἐπισκοπὴν.—Ἀνατολικῶς αὐτῆς ὑπὲρ τὸ γωρίον Ἄλλη Μεσσηνία ἢ Βλαχομαχαλᾶς ἐσημειώσαμεν λόφον, ἐφ' οὗ κεῖται μικρὰ καλύβη, ὡς δυνάμενον νὰ περιέγῃ θο-
λωτὸν μυκηναῖον τάφον, οἷοι τοῦ Καπακλί καὶ Διμηνίου.

2) *Βυζαντιακαὶ κλ. ἀρχαιότητες ἐν Ἀγίῳ Ὀνουφρίῳ,
Κουκριάβα καὶ Μακρυνίτση.*

Ἐν τῷ χωρίῳ Ἀγίῳ Ὀνουφρίῳ ὑπάρχει ἁμώνυμος ἐκ κλησία· ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ περιδόλου εἶναι ἐντετοιχισμένη πλάξ ἐπιμήκης μετ' ἐπιγραφῆς λεγούσης ὅτι ὁ ναὸς ἀνωκοδομήθη τῷ 1800· ὑπάρχει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἐπιτρόπου καὶ τῶν μαστόρων, ἔτι δὲ πολλοὶ ἀρχιτεκτονικοὶ λίθοι ἐξ ἀρχαίων ἐλληνικῶν οἰκοδομημάτων, τῶν Παγασῶν πιθανῶς. Ἐπὶ τῆς κρήνης τῆς πλατείας ἔχει ἐντοιχισθῆ πλάξ μετ' ἀναγλύφων ἐντέχνων κοσμημάτων καὶ γείσον ζωοφόρου ἐξ ἀρχαίου ναοῦ Ἰσως (Περὶ τῶν χωρίων τούτων ἐν γένει βλ. *Γεωργιάδην*, ἔ. ἀ. 127 κ. ἐ.).

Περαιτέρω πρὸς τὴν Μακρυνίτσαν ἐπὶ ἀποτόμου καὶ δυσαναβάτου βράχου κεῖται ἐκκλησίδιον ὡς «ἀσκηταρεῖο» θεωρούμενον τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ὑπὲρ δὲ τὴν θύραν τῆς μεγάλης καὶ ὠραίας ἐκκλησίας τῆς Ἀγ. Μαγδαληνῆς εἶναι ἐντετοιχισμένη στήλη ἐν εἴδει ναΐσκου μετ' ἐπιγραφῆς ἀνεκδότου:

ΟΝΑΣΙΚΛΗΣ ΟΝΗΣΙΜΟΥ ΑΡΤΕΜΩ
ΗΡ...

Ἵνασικλῆ. ώνησίμου Ἀρτεμῶ·
Ἵη[κκλειῶται];

καὶ χρονολογία 1802, ἐν δὲ τῷ βαθύσματι ἀναγεγλυμμένος καὶ ἐπιγεγραμμένος ὁ Ἅγιος Γεώργιος.

Εἰς τὸ ἐγγὺς κοιμητήριον ὑπάρχει πλάξ μετὰ τῶν συνήθων κοσμημάτων καὶ χρονολογίας 1766 (αψξς'), ὑφ' ἧς ἠκάτωθι ἐπιγραφῆ (δειγμα αὐτῆς ἐν εἰκ. ὁ ἀριθ. 1) «ἐκτῆσθαι τὸ παρὸν κοιμητήριον διὰ σηδρομῆς τῶν ἐνθάδε εὑρισκομένον χριστιανῶν. Ὁ ἀρχιτέκτον αὐτοῦ Θάνος Θεοδωρου Ζηπανιότης». Ὅπισθεν ἑτέρα πλάξ μετ' ἐπιγραφῆς 1666 καὶ ὑπὸ τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν λίθος μετὰ χρονολογίας 1737.

Υψηλότερον συναντᾶ τις τὴν κατωτάτην συνοικίαν τῆς Μακρυνίτσης ἐκ τοῦ ναοῦ αὐτῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ὀνομαζομένην, ὅστις ἔχει κίονας, παραστάδας καὶ ὑπέρθυρα μαρμάρινα μετ' ἀναγλύφων κοσμημάτων· ἐντὸς παρὰ τὴν θύραν κεῖται ἐστρωμένη πλάξ μαρμαρίνη, φέρουσα ἐν μέσῳ ὀπὴν καὶ περὶ αὐτὴν σύμβολα, γράμματα καὶ ἴσως ἀριθμούς (εἰκ. 5 ἀριθ. 2).

1

ΕΤΤΑΘΩΤΕΡΩΠΡΩΤΟΝΗΤΕΒΙΘΑΔΙΑΘΗΚΩΝ
 ΘΤΟΗΘΗΘΑΔΕ'ΕΥΓΕΚΟΜΕΠΟΗΧΡΕΤΙΑΛΩΝ

2

9 κ ρ ρ
 ΔΙ Δ
 Η Π 8 Δ
 Η Π 8 Δ
 Ε
 Θ Σ Η Ο
 Η-Ο ρ

ΜΑΚΡΥΝΙΤΣΑ (ΑΓ. ΟΝΟΥΦΡΙΟΣ)

Εἰκ. 5. Μεταγενέστεραι ἐπιγραφαὶ παρὰ τὰς ἐκκλησίας Ἁγ. Μαγδαληνῆς (1) καὶ Ἁγ. Γεωργίου (2).

Περαιτέρω ὑπάρχει ἐτέρα συνοικία δι' ὅμοιον λόγον ὀνομαζομένη Ἁγιος Ἀθανάσιος· ἔξω ἐκατέρωθεν τῆς θύρας αὐτῆς εἶναι ἐντετοιχισμένοι δύο πλάκες· ἡ ἀριστερόθεν ἀναφέρει ἀνακαινισμόν τοῦ ναοῦ τῷ 1792 (αψ46')· ἡ δεξιόθεν εἶναι μεγάλη ἐκ μελανολίθου ὕψ. 0.81, πλ. 0.74 μεθ' ὥραιων ἀναγλύφων κοσμημάτων κατεχόντων τὰ 0.35 τοῦ πλάτους δεξιᾶ, καὶ ἐπιγραφῆς μετρικῆς ἐπιμελέστατα, ὡς οὐδεμία ὦν μέχρι τοῦδε εἶδομεν κεχαραγμένης, ἧς ἐλλείπει μικρὸν τμήμα ἄνω ἀριστερά· τὸ τμήμα

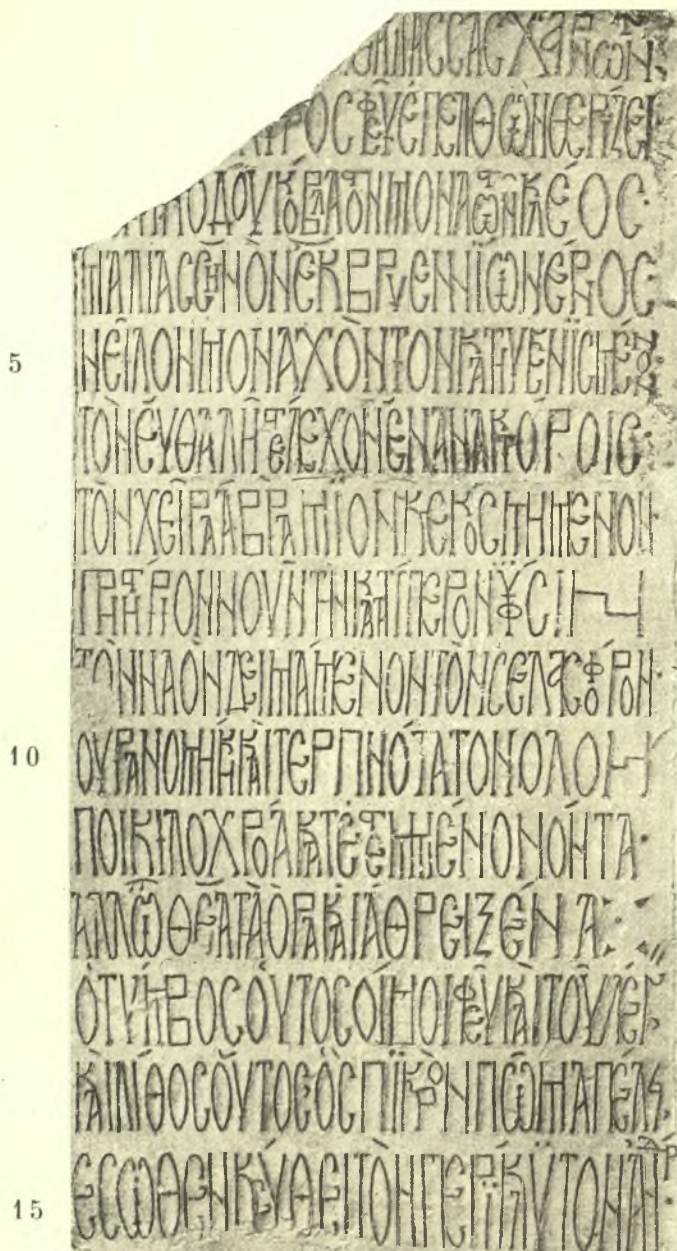

τοῦτο φαίνεται πιθανὸν ὅτι ὑπάρχει ἐντετοιχισμένον ὑψηλό-
τερον ἐν Μακρυνίτση ἐπὶ τινος κελλίου τῆς μεγάλης ἐκ-
κλησίας τῆς Κοιμήσεως (βλ. κατωτέρω)· ἐλάβομεν ἔκτυ-
πον, ἐξ οὗ παρέχομεν τὴν ἐπιγραφὴν ἐν εἰκ. ὅ ἔχουσιν ἐν
μεταγραφῇ ὡς ἑξῆς:

- .. θ;]αλασσας χαρίτων
 ... βδελ;]υ[ρ]ός φεῦ ἐπελθὼν θερίζει·
 .. ωνα; τ]ὸ δουκόβλαστον μοναστῶν κλέος,
 Μαλιασσηνὸν ἐκ Βρυεννίων ἔρνος.
 5 Νεῖλον μοναχὸν τὸν κατηγεμισμένον
 τὸν εὐθαλῆ στέλεχον ἐν ἀνακτόροις,
 τὸν χεῖρα Ἀθροάμιον κεκοσμημένον,
 πρηστήριον νοῦν τὴν κατάπτερον φύσιν,
 τὸν ναὸν δειμάμενον τὸν σελασφόρον,
 10 οὐρανομήκη καὶ τερπνότατον, ὄλον
 ποικιλόχροα κατεστεμμένον ὄντα.
 Ἄλλ', ὦ θεατά, ὄρα καὶ ἄθρει· ξένα
 ὁ τύμβος οὗτος, οἴμοι, φεῦ, καὶ τοῦ λέγ(ειν;)
 καὶ λίθος οὗτος, ὅς πικρὸν πῶμα πέλει,
 15 ἔσωθεν κεύθει τὸν περίκλυτον ἄνδρ(α).

Πρόκειται ἐμφανῶς περὶ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς μεγάλης ἐκ-
κλησίας τῆς Κοιμήσεως, ὅστις ἦτο τῆς περιφήμου οἰκογε-
νείας τῶν Βρυεννίων· ἡ πλάξ ἔκειτο ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ
καὶ φαίνεται οὕσα ἀκεραία.

Ἐψηλότερον συναντᾷ τις ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Τριά-
δος νεωστὶ ἀνακαινισθεῖσαν καὶ παρ' αὐτὴν ἐπὶ τῆς οἰκίας
Τοπάλη πλάκα μετὰ ποιητικῆς μακρᾶς ἐπιγραφῆς ποιη-
θείσης τῷ 1812 ὑπὸ Πολυζώου ἱερέως Τρικκαίου, ἧς ἡ
ἀρχὴ « νέον οἶκον τοῦ Γιαννάκη ἀοιδίου Σταμουλάκη |
σωζοπάτριδος κλεινοῦ | δούλου σου τοῦ πιστοτάτου ἄμα
ὀρθοδοξοτάτου | ἀπογόνου Φωτεινοῦ » κτλ. καθ' ὁμοίαν
ποιητικὴν ἔμπνευσιν. Εἰς τὴν περαιτέρω ἐκκλησίαν τῆς

ΜΑΚΡΥΝΙΤΣΑ

Εικ. 6. Ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή τοῦ ἐκ Βορνενίων Μαλιασσηοῦ Νείλου μοναχοῦ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας "Αγ. Ἀθανάσιος.

Μεταμορφώσεως υπάρχει πλάξ μετ' αναγλύφου αετού και ἔτους 1[7]71 και ἑτέρα τῶν κτιστῶν και ἐπιτρόπων τοῦ ἔτους 1791.

Τὸ κέντρον τῆς Μακρυνίτισης, ὅπου ἡ ἀγορά, κατέχει ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου και ὀλίγον περαιτέρω ἡ μητρόπολις τοῦ χωρίου, ἡ μεγάλη ἐκκλησία τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

Ἡ πρώτη τούτων εἶναι πλήρης ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν και πλακῶν ἐνεπιγράφων, μεταγενεστέρων τὰ πολλὰ και ποιητικῶν, δι' ὧν κυρίως ἐξυμνεῖται μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἱεροῦ ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς ἐκκλησίας. Ὑπὲρ τὴν κυρίαν εἴσοδον πλάξ μετ' ἐπιγραφῆς, ἣς ὁ δεύτερος στίχ. « πύλην σὺ τήνδε πῶς περάσεις μὴ λύων τὸ σαρκικὸν φρόνημα τῆς τόλμης κτλ. ». Παρ' αὐτὴν ἀναγεγλυμμένος ὁ προφήτης Ζαχαρίας και ἡ Ἐλισάβετ μετὰ χρονολογίας 1806 και μακρᾶς ἐπιγραφῆς, ἣς ἡ ἀρχὴ « σιγᾶς ὁ λαλῶν, οὐκ ἀκούεις ὁ κλύων » κτλ. και τὸ τέλος « ἐσκαλίσθη διὰ χειρὸς Θεοδοσίου ἐκ Βράχας | τῶν Ἀγράφων ».

Δεξιὰ τῆς θύρας ἑτέρα πλάξ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου μετ' ἐπιγραφῆς « νεῦσον πρὸς ὕμνους ἱκετῶν σου Πρόδρομε κτλ. » λίαν μακρᾶς· χρονολογία 1806.

Ἐσω τοῦ νάρθηκος μακροτάτη ποιητικὴ ἐπιγραφή « χαιροῖτε χριστεπώνυμοι ἰδοὺ ἀνεκαινήσθη | ὁ πρῶην ὡς ἐρείπιον λαμπρὸς ἐνεφανίσθη κτλ. » και ἑτέρα ὁμοία « διήγερται ὡς δεῖ ναός, ὁ θεῖος οὗτος και σεπτὸς | ἦν γὰρ τὸ πρῶτον ἀληθῶς, πάνυ σμικρὸς και σκοτεινός κτλ. » και τρίτη ὑπερακοντίζουσα τὰς δύο πρώτας: « πότ' ἐκτίσθη οὐδεὶς οἶδεν ὁ σεπτὸς οὗτος ναός | πότε δὲ ἀνεκαινήσθη ἅπασιν ἐστὶ γνωστὸν κτλ. (ἔτους 1806) ». Ἐπὶ ἑτέρας υπάρχει ἡ ἐμοὶ ἀκατάληπτος ἐρώτησις: « τί φήσω ὁ Ζαννοῦ τελευτᾶν ἐκ | μόνης ἀφ' ἣς κιβωτοῦ | ταῦτ' ἀκούων οὐ τρέμεις (1806) ».

Τελευταία ἐπιγραφὴ εἶναι ὑπὲρ τὴν ἐτέραν θύραν, ἧς ἡ ἀρχὴ «πρόσηβος ἢ πάρηβος εἶ; τίς εἶ; φράσον· πάρηβος ἡμην, ἀγνοῶ ποσαετῆς κτλ.», ἀναφερομένη πιθανῶς εἰς τὸν ἀνακαινισθέντα καὶ προσωποποιηθέντα ναόν.

Ἡ δὲ ἐκκλησία τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἦτο πρότερον μοναστήριον κτισθὲν ὑπὸ τοῦ ἐκ Βρυεννίων Νείλου, ὡς εἴπομεν ἐν τοῖς ἄνω σ. 206· ὄντως δ' ἐντεῦθεν λέγεται ὅτι μετεκομίσθη εἰς τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον ἢ στήλη αὐτοῦ· τοῦτο βεβαιοῖ καὶ ἡ ὀπισθεν ἐπὶ τῆς κόγχης ἐντετοιχισμένη ἐτέρα πλάξ μαρμαρινὴ μετ' ἐπιγραφῆς «Νείλου μοναχοῦ | . . . καὶ κτήτορος κτλ.». Εἰς τι δὲ τῶν κελλίων τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὑπάρχει τμημα πλακὸς μετ' ἐπιγραφῆς τριῶν στίχων ἐξ αὐτῆς πιθανῶς τῆς ἐπιτυμβίου στήλης τοῦ Νείλου (Εἰκ. 6) ἀποκοπεῖσά ποτε.

Φέρει δὲ ἡ ἐκκλησία ἐντετοιχισμένα καὶ πλεῖστα ἄλλα ἀρχαῖα ἀντικείμενα, ἰδίως ἀρχιτεκτονικὰ καὶ ἐπιγραφὰς Ἑλληνικῶν καὶ Βυζαντιακῶν χρόνων· τούτων τὰ ἀξιολογώτατα εἶναι τὰ ἑξῆς:

α) Τὸ γνωστὸν ψήφισμα τῶν ὑποστόλων IG IX² 1107.

β) Ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ εἰς τὸν Πομπήϊον αὐτόθι 1134.

γ) Τμημα ἐτέρας ἐπιγραφῆς μεταγενεστέρας αὐτ. 1171.

δ) Τὸ ψήφισμα αὐτόθι 1101.

ε) Τὸ ἕτερον ψήφισμα αὐτόθι 1108.

Ϝ) Στήλῃ ἐκ μελανολίθου ἀριστερὰ ἀποκεκομμένη· παρίσταται ἐν ἀναγλύφῳ λέων διωκόμενος ὑπὸ τεθρίππου, ὀδηγουμένου ὑπὸ γυναικείας μορφῆς φορούσης τὸ σφηκῶδες μυκηναῖον ἐνδύμα καὶ κρατούσης διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς τὰς ἡνίας, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς μάστιγα· ὑπέρκειται κόσμημά τι· τὸ ἔργον φαίνεται λίαν ἀρχαῖκόν, ἴσως *μυκηναῖον*· θὰ προέρχεται δ' ἐκ τῆς Ἰωλκοῦ.

ζ) Ἐν τῷ παρὰ τὴν ἐκκλησίαν σχολεῖφ ἀνάγλυφον

έντετοιχισμένον· παρίσταται γενειοφόρος κεφαλή κατενώπιον, πιθανῶς προτομή τις τῶν ἐπιτυμβίων.

η΄) Ἐν τῷ παρεκκλησίῳ Ἀγίας Μαγδαληνῆς (ἡ μονὴ ἔχει πολλὰ παρεκκλήσια, ὧν σφύζονται ἐν οὐχὶ καλῇ πάντα καταστάσει τὰ τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων μετὰ τοῦ Ἀγ. Ἀντωνίου καὶ Ὀνουφρίου· τῶν Ἀγ. Πάντων ἄνω καὶ Ἀγ. Νικολάου ὑπ' αὐτὸ) ὑπάρχει εἰς πολλὰ τμήματα τεθραυσμένον ἀλλ' ἀκέραιον μέγα ἀνάγλυφον τῆς Θεοτόκου ἐν εἰδει κόγχης, ἀξιολόγου Βυζαντιακῆς ἐργασίας· φέρει ἄνω ἐπιγραφὴν «Μήτηρ Θεοῦ | ἡ Ὁξεῖα ἐπίσκεψις» καὶ κατόπιν ἐτέραν, ἧς ἡ ἀρχὴ «Δέσποινα μητηρ τοῦ Θεοῦ λόγου μόνου κτλ.». Κατωτάτω παρίσταται καὶ ὁ ποιήσας τὸ ἀνάγλυφον γλύπτῃς γονυκλινῆς πρὸ τῶν ποδῶν τῆς Θεοτόκου δεόμενος· καὶ περὶ τούτου ὑπάρχει ἐπιγραφή περὶ τὸ ἀνάγλυφον, ἣν ἐσπευσμένως ἀνεγνώσαμεν ἔχουσαν ᾧδε (δυνατὸν ἐν τισὶ νὰ εἶναι ἐσφαλμένη ἡ ἀνάγνωσις ἡμῶν), ἀριστερὰ μὲν: «ποσὶ Πάναγνε κείμενον κάτω (;) ῥῦσαι με πυρὸς καὶ σκότους ἐξωτέρου καὶ συγκαταριθμησον ἐν τῇ μερίδι τῶν ἄνω στρατευμάτων (καὶ τοῖς σοῖς λυτρωτοῖς)»· δεξιὰ δέ: «τὸν (καταφεύγοντα;) οἰκέτην τὸν (ἀγαθόν;) γράψαντα τὴν σὴν εἰκόνα ὡς βασιλίσσαν βασιλικῷ μαρμάρῳ»· ταῦτα εἶναι βεβαίως συνέχεια τῶν ἄνω. Τὸ ἔργον τοῦτο παρερριμμένον εἰς σκοτεινὴν τινα γωνίαν ἠθελήσαμεν νὰ μετακομίσωμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου· ἀλλ' οἱ ἐπίτροποι ὑπεσχέθησαν ὅτι θὰ συγκολλήσωσιν αὐτό, καθ' ἃ ὑπεδείξαμεν αὐτοῖς, καὶ θὰ θέσωσιν εἰς θέσιν ἀσφαλῆ καὶ περίοπτον· ἐμάθομεν κατόπιν ὅτι ἔπραξαν ταῦτα.

θ΄) Παρὰ τὸ ἄνω ἔργον εὔρομεν καὶ μικρὸν τμήμα ἐτέρου ἀναγλύφου, παριστῶντος τὴν Θεοτόκον κρατοῦσαν τὸν παῖδα Ἰησοῦν.

Πολλαχοῦ δὲ τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ τῶν περὶ αὐτὴν ὑπάρχουσι πλεῖστοι Βυζαντιακαὶ ἐπιγραφαί, ἃς ἔλλείψει:

χρόνου δὲν ἠδυνήθημεν οὔτε νὰ ἀντιγράψωμεν οὐδὲ ἀπλῶς νὰ καταγράψωμεν.

3) *Νήλεια. Βυζαντιακαὶ κλ. ἀρχαιοτήτες ἐν Ἀγριᾷ, Λεχωνίοις καὶ Ἀγίῳ Λαυρεντίῳ.*

Τὸ χωρίον Ἀγριά κεῖται εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας περίπου ὥρας Βορειοανατολικῶς τοῦ Βόλου παρὰ τὴν θάλασσαν. Ἐν τῇ παλαιᾷ ἐκκλησίᾳ ἔχουσιν ἐντοιχισθῆ ἱκανὰ ἀρχαῖα, ἐκ τῆς Δημητριάδος βεβαίως, εὐρέθησαν δὲ καὶ πολλοὶ τάφοι ἐντὸς μεγάλων κεραμίδων εἰς τοὺς ἐγγύς ἀγρούς παρὰ τὴν οἰκίαν Ῥαφτοπούλλου, ὧν μικρὰ τινα ἀγγεῖα, χαλκᾶ ἀντικείμενα καὶ μία στήλη τῆς Νικοβούλης (ἀριθ. Εὐρετ. Α 731) εἶχον μετακομισθῆ πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς Βόλον (βλ. περὶ τῶν χωρίων τούτων ἐν γένει *Γεωργιάδην* ἔ. ἀ. 119 κ. ἐ. καὶ 117-118).

Περαιτέρω εἰς τὰ Κάτω Λεχώνια ὑπάρχει μεγάλη ἐκκλησία τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, ἔνθα οὐδὲν εὕρομεν τὸ σημαντικόν, μακρότερον δὲ ὑπὲρ τὰ Ἄνω Λεχώνια εἰς τὸ ἐξωκλήσιον τῆς Μεταμορφώσεως εἶναι ἐντοιχισμένη Βυζαντιακὴ τις ἐπιγραφὴ τετράστιχος δυσανάγνωστος.

Ὁ παρὰ τὴν θέσιν ταύτην λόφος Νεβεστίκι διατηρεῖ πολλαχοῦ τεῖχος *πολυγωνικὸν* μυκηναίας ἢ ἀρχαϊκῆς περιόδου, λίαν ἰσχυρὸν καὶ ἐπιμελῶς κατεσκευασμένον, ἐνιαχοῦ εἰς ὕψος δύο μέτρων σφζόμενον· παρατηρήσαμεν καὶ *πύλην* ἀνοίγματος δύο μέτρων, ἐφ' ἧς ὑπῆρχε ποτε ὡς ἐν Μυκῆναις ὁ ἤδη καταπεσὼν οὐδὸς ἐκ μεγάλου λίθου μήκους 3.30, πλάτ. 1.75 καὶ πάχ. 0.60.

Ἐνιαχοῦ ἔχει ἐπισκευασθῆ τὸ τεῖχος κατὰ τὴν Ε' καὶ Δ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα· ἐπὶ τοῦ ὑψίστου τοῦ λόφου εἶδομεν *τύμβον* καὶ ἐγγὺς αὐτοῦ σημεῖα μεγάλου οἰκοδομήματος, ἴσως *ἀνακτόρου*. Εὕρομεν καὶ θραύσματα ἀγγείων

μουκηναίων καὶ τοῦ μελανομόρφου ὕφους τῆς F' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος· λέγεται δ' ὅτι καὶ τάφοι εὐρέθησαν ἐν τῷ ἐγγύς ἀμπελῶνι τοῦ Ἄντ. Κουντουβᾶ.

Τὸ ἀξιολογώτατον τοῦτο πρὸς ἀνασκαφὴν μέρος εἶναι πιθανὸν ὅτι κατέχει τὴν θέσιν τῆς πόλεως *Νηλείας* (πρὸ βλ. *Wace*, ἔ. ἀ. 1906 σελ. 153-154), εἰς ἣν ἀνήκει καὶ τὸ ὑπερκείμενον φρούριον Παλαιόκαστρον κάτωθι τοῦ χωρίου Καραμπάσι· τοῦτο θὰ ἦτο ἡ ἀκρόπολις τῆς *Νηλείας* ἢ αὐτὴ ἢ πόλις τῶν ἱστορικῶν Ἑλληνικῶν καὶ Μακεδονικῶν χρόνων.

Διότι τὸ Παλαιόκαστρον τοῦτο κατέχει θέσιν φύσει ὀχυράν, εὕρομεν δὲ ἔχνη τείχους τῶν εἰρημένων χρόνων ἐξ ὀγκολίθων λαξευτῶν· ἀλλὰ τὸ νῦν καλῶς σφζόμενον τεῖχος ἔχει ποιηθῆ ἐκ μικρῶν λίθων μετ' ἀσβέστου ἰσχυρᾶς συγκεκολλημένων οὕτως, ὥστε καταπίπτει εἰς ὄλους ὄγκους· εἶναι ἄρα Ῥωμαϊκῶν ἢ πρωίμων Βυζαντιακῶν ἢ Ἐνετικῶν χρόνων. Εἰς τινα σημεῖα σφζεται μέχρι τοῦ ὕφους τῶν τεσσάρων μέτρων, φέρει δὲ καὶ δεύτερον ἐξωτερικὸν περίβολον πρὸς τὰ Λεγώνια καὶ πύργον ὑψηλόν, καλῶς σφζόμενον.

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ὑπάρχουσιν ἐρείπια ἐκκλησίας, ἥτοι τρεῖς μονόλιθοι κίονες καὶ ἐν μικρὸν κιονόκρανον· νομίσματα Ἑλληνικά, ὡς καὶ τάφοι λέγεται ὅτι εὐρέθησαν ἐνταῦθα. Οὐ μακρὰν τῆς θέσεως ὑπάρχει καὶ χωρίδιον Παλαιόκαστρον, ἔχον ἐκκλησίαν καὶ μιναρὲν τζαμίου, ἐφ' οὗ εἶναι ἐντετοιχισμέναι δύο μαρμαρίναι πλάκες, ἴσως μετ' ἐπιγραφῶν πρὸς τὰ ἔσω· εἰς τὰ θεμέλια τῆς ἐκκλησίας λέγεται ὅτι εὐρέθη ὁμοία πλάξ πλήρης γραμμμάτων, ἀφειθεῖσα ἐν αὐτοῖς. Δεικνύουσι δ' οἱ χωρικοὶ καὶ θέσιν τοῦ Πασᾶ τὸ Μνημα, ἔνθα λέγουσιν ὅτι οἱ Βενετσᾶνοι κατέχοντες τὸ φρούριον ἐφόνευσαν ἐπτὰ πασσᾶδες πολιορκούτας αὐτὸ ἐπὶ ἐπτὰ ἔτη· κατέλαβον δ' αὐτὸ τέλος οἱ Τοῦρ-

κοι διὰ τῆς πονηρίας μιᾶς γραίας, ἣν οἱ πολιορκούμενοι εἶχον ἐκδιώξει.

Ὑψηλότερον κεῖται τὸ χωρίον Ἀιλαυρέντης, οὗ ὑπέρκειται μεγάλη μονὴ τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου μετὰ περιβόλου, κελλιῶν, ἐσωτερικῆς κρήνης καὶ ὠραιᾶς καὶ μεγάλης ἐκκλησίας πολλάκις ἐπισκευασθείσης, ἐφ' ἧς ἔχουσιν ἐντοιχισθῆ πολλαὶ ἀρχαιότητες:

Ἐπὶ τῆς Βορείου πλευρᾶς πλάκες μαρμάρινα Ἑλληνικῶν χρόνων καὶ Βυζαντιακὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ ἐπιγραφή ὑπὲρ θύραν κλειστὴν ἐπὶ μικρᾶς μαρμαρίνης πλακῶς· λέγει ὅτι ἡ «μονὴ τοῦ ἀρχιδιακόνου Λαυρεντίου ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων ἐπὶ τῆς βασιλεῖας Ἀλεξίου τοῦ Κομ(ν)ηνοῦ κτλ.». Ὑπὲρ αὐτὴν ὑψηλὰ ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι ἐπιγραφαὶ Βυζαντιακαὶ δυσδιάκριτοι

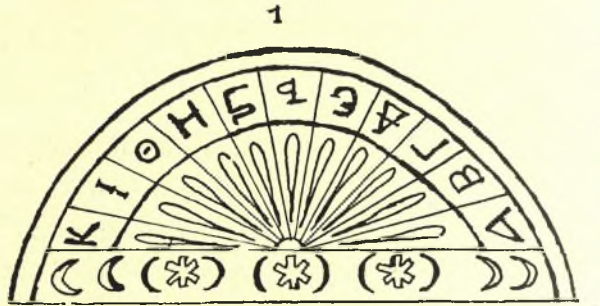
Ἐπὶ τῆς Ἀνατολικῆς πλευρᾶς μικροὶ κιονίσκοι καλῶς ἀναγεγλυμμένοι μετὰ περιπλεγμάτων ἐκ παραθύρων, οἴους καὶ ἐν Ἐπισκοπῇ Ἄνω Βόλου καὶ ἐν Νέᾳ Ἀγχιάλῳ (Πυράσῳ Ἀλμυροῦ) εὔρομεν. Ἐπὶ τῆς Νοτίου πολλαὶ πλάκες ἐξ Ἑλληνικῶν καὶ Βυζαντιακῶν κτισμάτων, ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ δύο ἐπιγραφαί, ὧν ἡ ταπεινότερον κειμένη φέρει χρονολογίαν «ἔτη 1764 Μαΐου 15».

Ἐπὶ δὲ τῆς Δυτικῆς πλευρᾶς ὑπάρχει κεφαλὴ μαρμαρίνη βαρβάρου τέχνης ἐν εἶδει ὑδρορρόης, σταυροί, πολλὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη μετὰ κοσμημάτων καλῶν, ἡμικυκλικὴ πλάξ μετ' ἀναγλύφων καὶ ἀριθμητικῶν γραμμμάτων (Εἰκ. 7, ἀριθ. 1), δύο ἐλλειπεῖς ἐπιγραφαί (Εἰκ. 7, ἀριθ. 2-3) καὶ τρίτη λέγουσα: «ἔτη (αψδ') Μαΐου δίο ἐξανακτῆσθη ὁ θῖος ναὸς τοῦ ἀρχηδιακόνου Λαυρεντίου».

Ἐντὸς στηρίζουσι τὴν ἐκκλησίαν ἐξ μονόλιθοι κίονες μετ' ἰδιαιτέρων κιονοκράνων, ὧν τέσσαρα Ῥωμαϊκὰ μεταγενέστερα καὶ τὰ λοιπὰ Βυζαντιακὰ οὐχὶ καλῆς τέχνης· ἔφερε δὲ καὶ τοιχογραφίας ἐπιχρισθείσας δι' ἀσβέστου.

Ἐξω παρὰ τοὺς τοίχους αὐτῆς εἶναι ἀπερριμμένα τρία κορινθιακὰ κιονόκρανα ὁμοίων χρόνων καὶ ἐν ἰωνικὸν παραστάδος Ἑλληνικοῦ ναοῦ.

2
 † Α Β Η Θ Ν Σ . . . .

3
 .. Ε Ρ Ε [V Η Ι Α Σ Β Α Ρ † Τ Α Ν . . .
 Γ Η Η Δ Ι Α Υ Η Σ Τ Α Σ Ν Ο Α Σ Λ Υ Ε Η Λ Υ Γ Ι Μ Σ

4

ΑΓΙΟΣ ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΣ

Εἰκὼν 7. Πρόχειρα πανομοιότυπα κοσμήματος καὶ Βυζαντιακῶν ἐπιγραφῶν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς κρήνης τῆς ὁμωνύμου τῷ χωρίῳ μονῆς.

Ἐπὶ τῆς κρήνης ἔχουσιν ἐντοιχισθῆ δύο πλάκες, ὧν ἡ ἄνω φέρει κοσμήματα ἀνάγλυφα καὶ χρονολογίαν καὶ ἐπιγραφὴν (δειγμα ἐν Εἰκ. 7, ἀρ. 4) «αψή(;) Σεπτεπβου κ. | Πηγὴ διαυγῆς τὰς νόας (νέας) λύει λύπας | νῖψον ἀνομήματα μὴ μόναν ὄψιν». Ὑπ' αὐτὴν ὑπάρχει ἑτέρα μείζων μετὰ μακρᾶς ἐπιγραφῆς, ἧς ἡ ἀρχή: «ἡ κρήνη αὐτὴ βεῖ

τοῖς διψῶσιν ὕδωρ | ῥέει τὸ ποτιμώτατον ὕδωρ τῆς κρήνης ταύτης κτλ.» ἀναφέρονται οἱ ἰδρυταὶ «ιεροδιάκονος κὺρ Δανιὴλ δευτερεύων τοῦ Ἁγίου Δημητριάδος, ἡγουμενεύοντος κὺρ Γερασίμου καὶ αὐταδέλφου αὐτοῦ Βησσαρίωνος» καὶ ἡ χρονολογία ὡς ἐπὶ τῆς πρώτης.

Ὑπὲρ τὴν θύραν τοῦ περιβόλου εἶναι ἐντετοιχισμένα δύο πλάκες ἀναγεγλυμμένα δι' ὠραιοτάτων φυλλοειδῶν κοσμημάτων ἐπὶ τοῦ Βορείου τοίχου τοῦ προαυλίου ὑπάρχουσι πολλὰ τμήματα μαρμάρων Ἑλληνικῶν οἰκοδομημάτων.

Ἐξω τῆς Μονῆς Βορείως οὐχὶ μακρὰν ὑπάρχει κρήνη μετ' ἐπιγραφῆς: «ἐν ἔτει 1784 Αὐγούστου 18 | ἀνεκαινίσθη αὕτη ἡ πηγή | διὰ δαπάνης τοῦ μοναστηρίου | μεγίστης ἀνομβρίας γενομένης, ἧς οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων μέμνηται». Πλεῖστα χαράγματα καὶ χρονολογίαι δυσδιάκριτοι καὶ ὑπ' ἀσβέστου κεκαλυμμένοι ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῶν λίθων τῆς κρήνης ταύτης.

Τὰ πολλὰ ταῦτα καὶ βαρῆα ὑπόλοιπα ἐξ ἀρχαίων Ἑλληνικῶν οἰκοδομημάτων δεικνύουσιν ὅτι ἐλήφθησαν ἐκ πόλεως οὐ μακρὰν κειμένης, τῆς *Νηλείας* βεβαίως, ἣτις θὰ διετηρεῖτο ἀρκοῦντως σημαντικὴ καὶ μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Δημητριάδος· μόνον τὸ ψήφισμα JG IX² 1106 ἔνεκα τῆς ἐν στίχ. 10 *ιεράς ἀγοράς* δὲν ἀνήκει βεβαίως τῇ *Νηλείᾳ* ἀλλὰ τῇ Δημητριάδι, κομισθέν, ὡς λέγεται, ἐκ Βόλου ἐκεῖσε πρὸς μελέτην ὑπὸ Ζωσιμᾶ Ἐσφιγμενίτου· περιεργον εἶναι ὅτι ἡ ἐπιγραφή 1125 ἀναθηματικὴ τῇ Ἀφροδίτῃ [*Νηλείᾳ* εὐρέθη ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Παλαιῶν Βόλου. Ἴσως μετὰ τὴν εἰς τὸν συνοικισμὸν συντέλειαν τῆς *Νηλείας* εἰς τὴν Δημητριάδα ἐποιήθη πρὸς ἀνάμνησιν τῆς πρώτης ἱερὸν τι ἐκεῖ ἢ ἐν Ἴωλκῷ, ἢ ἀπλοῦς βωμὸς.

Ἐν τῷ χωρίῳ καὶ παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐπὶ τινος μνημείου ἔχει χαραχθῆ καλὸν ἐπίγραμμα

ἀρχαιοπρεπές (τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου;) μετὰ τινων μετρικῶν ἀδειῶν:

Κεδνήν ἐνθάδ' ἔχει χρηστοῦ θύγατρ' Ἀργυροπούλου
 γαῖα φίλην ἄλοχον τοῦ Θεοδοσιάδου
 Ἄναν, ἦνπερ ἄωρος ἀνήρπασε πότμος, ὀρίνας
 δάκρυα πόλλ' οἴκῳ καὶ θαλερῶ πόσει.

Περὶ τὸ μέσον τοῦ χωρίου ὑπάρχει ἡ ἐκκλησία τοῦ πολιούχου αὐτοῦ Νέου Ἀποστόλου τοῦ θαυματουργοῦ, εἰς οὗ τὴν πανηγυριν συρρέουσιν ἐκ τῆς Θεσσαλίας πλεῖστοι προσκυνηταί, ἐν οἷς καὶ ἀλλόθρησκοι, κομίζοντες πλοῦσια ἀφιερῶματα.

Ἀριστερὰ τῆς κυρίας εἰσόδου ὑπάρχει πλᾶξ μετ' ἐπιγραφῆς ποιητικῆς, ἧς ἡ ἀρχὴ «ὁ ναὸς οὗτος τοῦ νέου Ἀποστόλου | τοῦ μεγαλομάρτυρος καὶ ἀθλοφόρου κτλ.» δι' αὐτῆς λέγεται ὅτι ὁ Ἅγιος ἤθλησεν ἐπὶ Σουλτάνου Μεχμέτ τῷ 1686.

Ἐτέρα ἐπιγραφὴ δεξιὰ λέγει: «θεῖος ναὸς ἔκτισται τοῦ ἀθλοφόρου | ἐπ' ὀνόματι τοῦ νέου Ἀποστόλου κτλ.».

Ἐκατέρωθεν τῆς κυρίας εἰσόδου ὑπάρχει μακρὸν ποίημα, οὗ ἡ ἀρχὴ «τίς ποτε ἄλλος ἔλαβε τοιαύτην κληρουχίαν | ἔχειν καὶ μετὰ θάνατον τὴν πατρικὴν οἰκίαν κτλ.»· τὸ ποίημα τοῦτο γράφει ἐν τέλει ὅτι ἐποίησε «τῆς εὐφημίας ποιητῆς Παχάρνικος ὁ Ζήσης | ἰκέτης πατριώτης τε τοῦ μάρτυρος ἐπίσης».

Ἡ μόνη χρονολογία περὶ τῆς ἐκκλησίας, ἦν εἶδομεν, ὑπάρχει ὑπὲρ τὴν κόγχην 1815.

4) Ὀλιζών, Τίσα, Λῶς, Σητιάς. Βυζαντιακαὶ κλπ.
 ἀρχαιότητες ἐν Μιλίνῃ, Λαύκῳ, Δίρῳ.

Τὸ χωρίον Μιλίνα (Γεωργιάδης ἔ. ἀ. 111) ἐν τῷ ἔσω Παγασιτικῷ εἶναι ἐπίνειον τοῦ Λαύκου· ἔχει δὲ ἐκκλησίαν

τῆς Ἀγ. Μαρίνης ἐκτισμένην ἐπὶ παλαιότερας, ἥτις θὰ ἦτο μονή τις, διότι οὐ μακρὰν αὐτῆς Νοτίως διατηρεῖται ἐγκαταλελειμμένον κομφοτάτου ῥυθμοῦ ἐκκλησίδιον Βυζαντιακόν, ἱκανῶς παλαιόν παρ' αὐτὸ εὔρομεν πολὺ καλῆς ἐργασίας μέλη ἀρχιτεκτονικά, κίονας, θυρώματα κττ., Βυζαντιακά πάντα, ἅτινα πρὸς ἀποφυγὴν βλαβῶν ἐθέσαμεν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας τιμᾶται δ' αὕτη ἐπ' ὄνοματι τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου.

Περαιτέρω Ἀνατολικῶς συναντᾷ τις ἐπὶ ἰσθμοῦ, ὀπότεν ἡ ἄνοδος εἰς Παλαιόκαστρον, τμήματα μαρμαρίνων σαρκοφάγων καὶ μετ' ὀλίγον ἐρείπιον ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ναοῦ (τοῦ Ἡρακλέους; βλ. κατωτέρω τὰς ἐπιγραφὰς καὶ *Wace*, ἔ. ἀ. 149), ἐκ μεγάλων λίθων τετραγώνων καὶ πλάκας μαρμαρίνας στερεοβάτου· λέγεται δ' ὅτι καὶ κιονόκρανα ὑπῆρχον ἐνταῦθα πρὸ τινων ἐτῶν καὶ ὅτι ἐκεῖ εὐρέθησαν ἐγγυς αἱ ἐπιγραφαὶ JG IX² 1217-1221 καὶ ἡ ἀναθηματικὴ εἰς τὸν Ἡρακλέα 1210 καὶ κυκλικόν τι οἰκοδόμημα (θολωτὸς τάφος;) ὑπὸ τινος Τίγκα ἐκ Λαύκου.

Ὡραῖος εἶναι ὁ κόλπος Βλυχάδα (ἢ *Γλυφάδα*, *Γλυφάδες*) ἔσω τοῦ Παγασιτικοῦ (Τισαῖος;), ἔξω δ' αὐτοῦ ὑπάρχει καλὸς ἐπίσης ὄρμος καλούμενος Χοντρή Ἄμμο· ὁ μεταξὺ αὐτῶν ἰσθμὸς λέγεται Παλαιόκαστρον, καὶ φαίνεται ὅτι ἐνταῦθα ὑπῆρχεν ἡ ἀρχαία Ὀλιζών· διότι ἐν θέσει Ἐηρόκαμπος διακρίνονται ἐρείπια οἰκοδομημάτων, ἕτερα ἐν Βίγλαις, τάφοι ἐν Βλυχάδα, Ῥόχαλη καὶ Ἀγίῳ Ἀνδρέα, ἔνθα εἶδομεν ἐπὶ τοῦ βράχου λελαξευμένας σαρκοφάγους, ἶχνη δὲ τειχῶν ἐν θέσει Μαύρη Πέτρα. Ἡ ἔκτασις αὕτη τῆς ἀρχαίας πόλεως ἀποδεικνύει ἐσφαλμένην τὴν ἄλλως μόνον χάριν τῆς ἐτυμολογίας διδομένην ἐρμηνείαν ὑπὸ *Στεφ. τοῦ Βυζαντίου* ἐκ τοῦ ὀλιζον μικρόν. Περὶ τῶν ἐγγυς θέσεων βλ. *Γεωργιάδην*, ἔ. ἀ. 110 καὶ *Wace*, ἔ. ἀ. 148.

Τὸ ὕψιστον σημεῖον τοῦ Παλαιοκάστρου, ὀπότεν ἐξαίρε-

τος είναι ἡ θέα πρὸς τε τὸ Αἰγαῖον ἔξω καὶ πρὸς τὸν Παγασιτικὸν κόλπον ἔσω, εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ ἀκρόπολις τῆς Ὀλιζόνας. Ἐπὶ αὐτῆς διεκρίναμεν τμήματα ἀρχιτεκτονικὰ ἀπλοῦ ἀρχαίου ναοῦ μετὰ περιβόλου καὶ πλῆθος κεράμων.

Μεταξὺ Μιλίνας καὶ Γλυφάδας ὑπάρχει νησίς καλουμένη Ἀλατᾶς, ἔνθα μονὴ τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἣν δὲν ἐπεσκέφθημεν. Ἐπειδὴ ἀναφέρεται ὑπὲρ Ἀρτεμιδώρου παρὰ Στεφ. τῷ Βυζ. ἐν τῷ Παγασιτικῷ κόλπῳ νῆσος Λῶς, ἑτέρα δὲ πλὴν τῆς Κικυννήθου (βλ. κατωτέρω ἀρ. 7) δὲν ὑπάρχει, διότι ἡ Πρασοῦδα παρὰ τὸν Ἀλατᾶν (καὶ ἡ Μικρὴ ἐγγὺς τῆς Κικυννήθου) εἶναι ἀσήμαντος καὶ δύναται νὰ θεωρηθῆ μία μετ' αὐτοῦ, ὑποπεύομεν μήπως ὁ Ἀλατᾶς οὗτος εἶναι ἡ ἀρχαία Λῶς.

Παρὰ τὸ χωρίον Λαῦκος εὐρέθησαν τάφοι Μακεδονικῶν χρόνων, τινὲς δὲ τῆς Δ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, οὓς δὲν εἶδομεν· τὰ ἐξ αὐτῶν εὐρήματα, ἦτοι ἀγγεῖα κοινοῦ τύπου, ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ σχολάρχου Κ. Μικροῦ εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου.

Περαιτέρω μετὰ τὸ χωρίον Προμίρι καταβαίνων τις πρὸς τὴν ἔξω θάλασσαν εὐρίσκει παρὰ τὸ χωρίδιον Λίρι περὶ τὸ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς παραλίας, ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας ἐκτισμένην ἐξ ἑτέρας παλαιότερας καὶ ταύτης ἐξ ὑλικοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ναοῦ κατὰ χώραν· εἶδομεν πώρινα καὶ μαρμάρινα τμήματα τοίχου καὶ στερεοβάτου, σπόνδυλον δώριον ἀρχαῖόν, κιονόκρανον ἄτεχνον, μονόλιθον κίονα κττ.. Ὑπάρχουσι δὲ ὅμοια τμήματα καὶ ἐν θέσει Βάτος οὐ μακρὰν, ἔνθα ἐρείπια ἐκκλησίας· καὶ τάφος μετ' ἀγγείων καὶ τριῶν σκελετῶν εὐρέθη ἐν τῷ χωρίῳ Λίρι παρὰ τὴν οἰκίαν Καραγεώργη, ὅστις καὶ θόλον πλήρη ἀρχαίων ἀγγείων λέγεται ὅτι εὔρεν.

Ἡ δὲ λεγομένη Σηπιάς (βλ. Πρακτικά 1906 σ. 126-127·

ἡ γνώμη τοῦ *Wace*, ἔ.ά. 146 κ.έ. ὅτι ἐνταῦθα δὲν κεῖται ἡ Σηπιάς ἀλλ' ἄνω παρὰ τὸ Πωρί, φαίνεται ἡμῖν λίαν ἀπίθανος· βλ. καὶ *Γεωργιάδην* ἔ. ά 19. 137) κεῖται ἐν θέσει Θεοτόκου μεταξὺ τοῦ χωριδίου Κατηγεώργη καὶ Παλαιοκάστρου ἢ Μισοβούνη καὶ Λομπάρδα· ἐπὶ τῆς μικρᾶς κοιλάδος μεταξὺ τῶν τριῶν τελευταίων θέσεων ἐξετέλεσεν ἀνασκαφὰς τῷ 1907 ἡ Ἀγγλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ διὰ τῶν κ. κ. *Wace* καὶ *Droop* (βλ. *Annual of the Br. Sch at Ath.* XIII 309 κ.έ.)· τὰ ὑπάρχοντα ἐκεῖ πλούσια τμήματα ἐξ ἀρχαίου ναοῦ δὲν ἀπεδείχθη διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ποῦ ἀνήκουσιν, οὐδ' εὐρέθη ναὸς τις ἐκεῖ. Ὑποθέτομεν ὅτι ὁ ναὸς θὰ ἔκειτο ἢ ἐπὶ τινος τῶν ὑπερκειμένων βουνῶν, ἢ ὀλίγον ὑψηλότερον μεταξὺ τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς πηγῆς Γριᾶς βρύσι.

Ἐν δὲ Κατηγεώργη ὑπάρχουσιν ὑπόλοιπα Βυζαντιακῆς ἐκκλησίας καὶ ἐν θέσει Βρωμονέρι μεγάλη τετράγωνος πλάξ μαρμαρίνη, ἥς ἀπετρίβη ἢ ἐπιγραφὴ τελείως ἔνεκα τῆς χρήσεως εἰς ἐλαιοτριβεῖον. Ἐν Κατηγεώργη ὁ *Wace*, ἔ. ά 147 θέτει λίαν ἀπιθάνως πόλιν ἀρχαίαν, μάλιστα τὰς *Μύρας*· ἡμεῖς οὐδὲν ἐρείπιον μηνῦον ἀρχαίαν πόλιν ἢ πολίχνην εἶδομεν περὶ τὸ μέρος τοῦτο.

5) *Μαγνησία πόλις. Βυζαντιακαὶ κλπ. ἀρχαιότητες ἐν Χόρτῳ, Μιάου, Ἀργαλασιῇ, Λυφοκάστρῳ, Ἀφύσσῳ, Σπάλανθρα, Κορόπη.*

Ἐκ τοῦ Λαύκου καταβαίνων τις δι' ἀποτόμου ὁδοῦ ἐκ τοῦ ὄρους Κακούρι πρὸς τὴν ἔσω θάλασσαν φθάνει εἰς τὴν θέσιν καὶ τὸν λιμένα Χόρτον, βρῖθουσαν σπουδαίων ἐρειπίων· ἐπὶ τινος ὑψηλοῦ λόφου παρὰ τὴν θάλασσαν ὑπάρχουσιν ἐρείπια μεγάλης ἐκκλησίας ἐκτισμένης ἐπὶ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ οἰκοδομήματος ἐξ ὀγκολίθων καὶ πώρου· ἡ ἐκ-

κλησία λέγεται ότι ἦτο τοῦ Ἀγ. Νικολάου, τὰ δὲ σπουδαῖα καὶ πολυπληθῆ ἀρχαῖα ἐρείπια ἀνήκουσι πιθανῶς εἰς μέγαν Ἑλληνικὸν ναόν· εἰς τοῦτον βεβαίως ἀνήκουσι καὶ τὰ κάτωθι τοῦ λόφου τμήματα μαρμάρων μετὰ γεισωμάτων καὶ βάρβα ἀναθημάτων.

Ἀνατολικῶς καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἐντεῦθεν εὑρομεν ἐρείπια μικροτέρου οἰκοδομήματος, πιθανῶς ναοῦ ἐπίσης· διακρίνονται κατὰ χώραν κυβόλιθοι πώρινοι καὶ λίθινοι τοῦ στερεοβάτου καὶ τῶν τοίχων, κυβικὸν βάθρον μαρμαρίνον μετὰ τριπλοῦ κυματίου, τμήμα ἐπιστυλίου κττ. ἡ θέσις καλεῖται Ἀλώνι. Ὑπὲρ αὐτὸ εὑρομεν ὑπόλοιπον τείχους τῆς Ε'-Δ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος. Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ἀσβεστοκτίστου ἰσχυροτάτου τείχους ἔχνη πολλαχοῦ διεκρίναμεν ἐνταῦθα.

Ὑπὸ τὰς θέσεις ταύτας εὑρομεν τάφους καλῶν χρόνων διὰ μεγάλων μαρμαρίνων πλακῶν ἐστεγασμένους ποτὲ καὶ σεσυλημένους· ἐξ ἐνός τούτων ἐδώρησεν ὁ πρῶην δήμαρχος Ν. Σταμούλλης τὰ νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου διατηρούμενα ἀντικείμενα, σκύφους πηλίνους μελαίνης στιλπνῆς γανώσεως, λύχνον μετὰ παραστάσεως ἐρυθρομόρφου Νύμφης ὑπὸ Σατύρου συλλαμβανομένης, χαλκῆν ἀρύταιναν, ἠθμὸν χαλκοῦν, σιδηρᾶν μάχαιραν κττ. Ἐντεῦθεν ἐπίσης, ἰδίως ἐκ τῆς θέσεως Παγανιὰ κτήματος Μαζάνη, λέγεται ὅτι ἐκομίσθη τῷ 1885 εὑρεθὲν τὸ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Σχολείῳ Ἀργαλαστῆς νῦν ὑπάρχον ἄγαλμα γυναικὸς μαρμαρίνον ὑπέρτερον κατὰ τι τοῦ φυσικοῦ μεγέθους· ἔλλειπει ἢ κεφαλὴ καὶ αἱ χεῖρες ἀποκοπέντα· ἴσταται ὀρθῆ καὶ φαίνεται οὔσα θεὰ τις τύπου τῆς Δ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος ἢ θεοποιηθεῖσα οὕτω Ῥωμαία. Καὶ κορμὸς ἀγάλματος αὐτόθι εὑρισκόμενος λέγεται ὅτι ἐκ τῶν ἐγγύς τοῦ Χόρτου ἐρειπίων προέρχεται, τῆς κεφαλῆς ἀποκοπίσεως καὶ ἀχθείσεως εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Λέγεται δ' ὅτι παρὰ τὸ χωρίον Πάις εἰς ἀπόστασιν δύο ὠρῶν ἀπὸ τῆς Ἀργαλαστῆς ὑπάρχει ἐν θέσει Παλαιόκαστρον θολωτὸς τάφος καὶ μέγας τραπεζοειδῆς προϊπιτορικὸς λόφος.

Καὶ ἡ θέσις τῆς ἀγορᾶς τῆς ἐν Χόρτῳ ἀρχαίας πόλεως διακρίνεται παρὰ τὴν ἀκτὴν, ἔνθα σήμερον ὑπάρχουσιν ἐρείπια ἐκκλησίας καλουμένης Φραγκοκκλησιᾶς. Οὐ μακρὰν εὐρομεν σπήλαιον, ἔνθα ὑπάρχουσι βάσεις ἀγαλμάτων, μαρμάρινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη μετὰ γείσων κττ. ἔγγυς δὲ καὶ βράχους λελαξευμένους κυβικῶς παρετηρήσαμεν.

Εὐρέθησαν δ' ἐνταῦθα καὶ πολλαὶ ἐπιγραφαί, ἰδίως ἐν κτήματι Μπεφάνη, αἵτινες ἐνετοιχίσθησαν διασκευασθεῖσαι καὶ λειανθεῖσαι ἐν τῷ ἐλαιοτριβεῖῳ Ζαρλᾶ· καὶ ὁ Κ. Γαϊτανᾶς εἶπεν ἡμῖν ὅτι ἐνετοίχισεν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ ἐκεῖ πλάκα, ἣτις φέρει πρὸς τὰ ἔσω τὴν μὴ φαινομένην διὰ τοῦτο ἐπιγραφὴν «Θεὸν Σεβαστὸν Γάϊον Καίσαρα Γαῖου υἱὸν Γερμανικὸν ἢ πόλις Μαγνήτων». Ἐν θέσει δὲ Καρμπιές εὗρεν ὁ Ξεν. Ἀτέσης πλάκα μετ' ἐπιγραφῆς (ἀνεκδότου) Θεοῖς Διοσκ[οδροῖς | Δου . . .], ἣν ἐδώρησεν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου (ἀρ. Εὐρετ. Υ 556). Καὶ εἰς ἄλλους ἐνταῦθα οἰκίσκους παρετηρήσαμεν ὅτι ἔχουσιν ἐντοιχισθῆ ὁμοίαι πλάκες, εἰς δὲ τὴν νῦν ἐν χρήσει ἐκκλησίαν τοῦ χωριδίου Χόρτου, ἐπ' ὀνόματι τῆς Παναγίας τιμωμένην, εὐρομεν ἐντετοιχισμένα πολλὰ μέλη ἀρχιτεκτονικὰ Ἑλληνικῶν οἰκοδομημάτων, ἐν οἷς τμήμα μετὰ σταγόνων, ὀδόντων, γεισιποδίσματος, κίονας μονολίθους Βυζαντιακῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας καὶ μυλῶνα ἀρχαῖον ἐπὶ τοῦ φρέατος.

Ἐπὶ τῶν σημαντικῶν τούτων ἐρειπίων, ἔνθα ὁ Wace, ἔ.ἀ. φαίνεται θέτων τὰ Σπάλαυθρα μετὰ πιθανότητος, θέλομεν ἀνασκάψει ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ, ψηφίσαντος πρὸς τοῦτο τοῦ δήμου Ἀργαλαστῆς χρηματικὸν ποσόν· τότε θὰ ἀποδειχθῇ τὸ ἀληθές ἢ μὴ τῆς γνώμης τοῦ Leake, North.

Gr. IV 381. 396, ἂν ἐνταῦθα ὑπῆρχεν ἡ πόλις *Μαγνησία*, ἣν ἀποκρούει ὁ *Γεωργιάδης* ἔ. ἀ. 113 καὶ ὁ *Wace* ἔ. ἀ. 151 (βλ. καὶ *Πρακτικά* 1907 σελ. 174). οἱ ἐκεῖ μνημονεύμενοι συγγραφεῖς φαίνονται θεωροῦντες πόλιν *Μαγνησίαν* τὴν Δημητριάδα αὐτὴν, πρὸ τοῦ 293 π. Χρ. ἐννοεῖται· τοῦτο δὲ καὶ ὁ Δ. Σακελλαρίου ὑποστηρίζει ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἐκεῖ πραγματείᾳ αὐτοῦ).

Μεταβαίνων τις ἐκ Χόρτου εἰς Μπάου συναντᾷ περὶ τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ ὠραῖον λόφον ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, ἐφ' οὗ τῆς κορυφῆς εἶναι ἐν ἐρειπίοις ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Γεωργίου· ἐπ' αὐτῆς ἔχουσιν ἐντοιχισθῆ μεγάλαι μαρμαρίναι πλάκες ἐξ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ οἰκοδομήματος, κατὰ γῶραν πιθανῶς κειμένου, ἔτι δὲ παράκεινται πέντε Βυζαντιακὰ κιονόκρανα μεταποιηθέντα ἐξ ἀρχαίων κυβολίθων μαρμαρίνων, ὑπέρκειται δ' ἕτερος λόφος ἔχων σπήλαιον μετὰ σταλακτιτῶν· ὑπὲρ αὐτὸ λέγεται ὅτι ὑπάρχει φρούριον ἀρχαῖον καλούμενον Παλαιόκαστρον ἢ Ἀνεμοσπηλιά.

Τοῦ δὲ χωρίου Μπάου ὑπέρκειται λόφος, ἐξ οὗ θαυμάσια εἶναι ἡ θέα τοῦ Παγασιτικοῦ· ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου ὑπάρχει παλαιὰ μονὴ ἔχουσα μεγάλην ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Νικολάου, πολλὰ κελλία καὶ παραρτήματα· ὁ ῥυθμὸς τῆς ἐκκλησίας μετὰ τριῶν κογχῶν εἶναι Ἑλληνικοῦ σταυροῦ (a croce greca)· διατηρεῖ δὲ καὶ ὁ νάρθηξ καὶ ἡ ἔσω ἐκκλησία τοιχογραφίας τῆς δευτέρας παρουσίας, τῶν θαυμάτων τοῦ Ἁγίου κτ., οὐχὶ πολὺ ἀρχαίας· διότι ὑπέρκειται τῆς θύρας αὐτῆς ἔσω τοῦ νάρθηκος ἡ ἐπιγραφή «+ ἰ μαστόρι πὸν φικιάσανι τιμ πόρτα Δήμο Κόστα Δαμασκηνέ» καὶ ὑπ' αὐτὴν ἑτέρα· «+ ἰκοδομήθη ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Νυκολάο ἔτος 1778· μαστορο Κόστα, Γούμενου Ἰοακίμ, Στάθι Μαργαρίτι κτλ.». Καὶ ἐπὶ τῆς κρήνης τῆς μονῆς ὑπάρχει ἐπιγραφή «1812· Ἰουναρίου α'».

Ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης διακρίνεται ἐνιαχοῦ ὕλικόν

ἐξ ἀρχαίων Ἑλληνικῶν οἰκοδομημάτων· λέγεται δ' ὅτι ἐν-
ταῦθα εὐρέθη ἡ μεγάλη ἀρχαϊκὴ ἐπιγραφή IG IX² 1202,
ἣς ἀπεκόπη τὸ ἥμισυ σχεδὸν καὶ ἐκομίσθη εἰς Κωνσταντι-
νούπολιν· οὕτως ἡ εἰκασία τοῦ Wilamowitz θὰ ἦτο ἀλη-
θής, ἂν πιστεύσωμεν τὰ λεγόμενα ταῦτα, ἅτινα εἶναι ἀπί-
θανα ὡς συγκεχυμένα· διότι καὶ ἑτέρα ἀρχαϊκὴ ἐπιγραφή
λέγεται ὑπὸ τοῦ διδασκάλου Θ. Ζηργάνου ὅτι εὐρέθη ἐν-
ταῦθα (ἡ IG IX² 1215 ἐντεῦθεν ἐπίσης προερχομένη, δὲν
εἶναι ἀρχαϊκὴ). Ἡ γνώμη τοῦ Γεωργιάδου ἔ. ἀ. 113 τοπο-
θετοῦντος ἐν Μπάου τὰ Σπάλανθρα φαίνεται μοι ἀπίθανος,
διότι δὲν διέκρινα ἐρείπια πόλεως ἢ πολίχνης ἐν τοῖς ἐγγύς
τῶν πέριξ.

Ἐξ Ἀργαλαστῆς ὑπάρχει ἀτραπὸς πρὸς τὴν ἔσω θάλασ-
σαν, ἄγουσα εἰς ἑτέραν θέσιν πλήρη σημαντικῶν ἐρείπιων, τὸ
Λυφόκαστρο προτοῦ φθάση τις εἰς αὐτήν, εὐρίσκει κρή-
νην ἐν θέσει Πρῖνος, ἐφ' ἣς ὑπάρχει τουρκικὴ δι' Ἑλληνι-
κῶν γραμμάτων ἐπιγραφή « Ἀργαλαστί βοῦ|βοντασί Ὄσμ|
ἀναγα 1777 » καὶ ὑπ' αὐτήν δικέφαλος ἀετός.

Τὸ δὲ Λυφόκαστρο (βλ. περὶ αὐτοῦ *Wase*, ἔ. ἀ. 152)
εἶναι ὄρυμος τὰ πολλὰ βραχῶδης· παρὰ τὴν ἀκτὴν ἔχουσι
κτισθῆ οἰκίσκοι, ἐν οἷς παρατηρεῖ τις ἐντετοιχισμένους λί-
θους ἐξ ἀρχαίων Ἑλληνικῶν κτισμάτων· ἐν τῷ τοῦ Κυρίτση
εὔρομεν ἀρχαϊκὴν ἐπιγραφήν τῆ *Θέμιδι Ἀγοραία*, ἣν ἐκ-
δίδομεν ἐν τῇ *Revue de Philologie* 1911· εὔρομεν δὲ
καὶ ἀρχαϊκὸν κιονίσκον πωρώδους μελανολίθου μετὰ δια-
ξεσμάτων καὶ κιονόκρανον ἰωνικὸν καὶ ἐρείπια μεγάλης Βυ-
ζαντιακῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας παρὰ τινα ἐγγύς κα-
ταπεσοῦσαν ἀρχαίαν γέφυραν· μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ κυ-
βόλιθοι ἐξ Ἑλληνικῶν οἰκοδομημάτων, καθιστῶντες πιθα-
νὴν τὴν κατὰ χώραν ἐκεῖ ὑπαρξῖν ἀρχαίου ναοῦ· ὑπάρ-
χουσι δὲ καὶ ἄλλαι μικρότεραι ἐκκλησῖαι ἐν ἐρείπιοις μεθ'
ὑπολοίπων ἀρχιτεκτονικῶν Βυζαντιακῶν μελῶν τῆς Ἀγ.

Παρασκευῆς, Ἀγ. Παντελεήμονος καὶ Ἀγ. Νικολάου· εὐρέθησαν καὶ τάφοι ἀρχαῖοι ἐν θέσει Παλαιοκάλυβα καὶ δύο μέγιστοι πίθοι, ὑψηλότερον δὲ ὠραῖος χαλκοῦς ἀμφίστομος πέλεκυς ἄρτιος, κομισθεὶς εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου. Ἐν Λυφοκάστρω θέτει ὁ Γεωργιάδης τὰς Κορακὰς ἔ. ἀ. 114· καίτοι τὸ ὄνομα τοῦτο τῆς πόλεως φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως κακῆ γραφῆ τοῦ Κορόπη, ἐν τούτοις, ἐπειδὴ ἐν Δελφικῇ ἐπιγραφῇ (πρβλ. *Kip*, ἔ.ἀ. 84) ἀναφέρονται Μάγνητες **Κροναῖοι**, δύναται ἐν γένει νὰ ὑποστηριχθῇ ἡ ὑπαρξὶς πόλεως Κορακαὶ ἢ Κροκαὶ διαφόρου τῆς Κορόπης.

Οὐ μακρὰν κεῖται ὠραία γερσόνησος Ἀγία Θημιτιὰ ἔχουσα ἐρείπια Βυζαντιακῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Εὐφημίας κτισθείσης, ὡς φαίνεται, ἐπὶ Ἑλληνικοῦ ναοῦ, οὐτινος καλὸν ἰωνικὸν κιονόκρανον ἐκομίσαμεν εἰς Βόλον (ἀρ. Εὐρετ. Α 763)· ἔχει δὲ λαξευθῆ περὶ αὐτὸν ἐπὶ τοῦ βράχου ὀχετός τις οὐχὶ βαθύς.

Βαδίζοντες περαιτέρω Δυτικῶς συναντῶμεν τὸ χωρίον Ἀφύσσον ἔχον πηγὴν ἐκτάκτως ἀφθόνου ὕδατος ἐγγύτατα τῆς παραλίας. Ἐνταῦθα τοποθετεῖ ὁ Γεωργιάδης ἔ. ἀ. 114 τοὺς Ἀφέτας λίαν ἀπιθάνως· πρβ. *Wace*, ἔ. ἀ. 146, ὅστις θέτει τοὺς Ἀφέτας εἰς τὸν ἔξω Παγασιτικὸν παρὰ τὴν Ὀλιζόνα, ἀπιθάνως ἐπίσης· περὶ αὐτῶν αἱ πηγαὶ παρὰ *Hirschfeld* ἐν *Pauly-Wiss. Real-Encykl.* I 2717.

Ἐν τῷ νῦν νεκροταφείῳ τῆς Ἀφύσσου λέγεται ὅτι εὐρέθησαν παλαιοὶ τάφοι μετὰ χαλκῆς σφύρας καὶ λόγχης ὑπότινος Δημητρ. Ἀγγελῆ· ὁ δὲ ἐν τῷ χωρίῳ Νιάου Παρίσης Παρισάκης ἔχει ἀγγεῖα ἐκ τῶν ἐνταῦθα εὐρεθέντων ἀρχαίων τάφων καὶ τις Γιάννης ἐπιγραφὰς ἐπὶ τῆς μάνδρας τοῦ κηπου αὐτοῦ, αἵτινες φέρουσι μεγάλα γράμματα ἐπὶ ἀκατεργάστων πλακῶν (ἀρχαϊκαί;), ὁ δ' ἐν τῷ χωρίῳ Συκῆ Χρ. Πολλήωρας ἐτέρας ὁμοίας· αὐτόθι καὶ ἐν Ἀγ. Δημητρίῳ τοῦ χωρίου Λαΐ λέγεται ὅτι ὑπάρχουσιν ἕτεραι ὁμοίαι,

πᾶσαι ἐκ τῶν περὶ τὰ μέρη ταῦτα σημείων καὶ ἐκ τοῦ παρακειμένου *Παλαιοπύργου* προερχόμεναι. Οὕτως ἀπαιτεῖται νέα ἔρευνα περὶ τὰ σημεία ταῦτα, ἣν πιθανῶς θὰ ἐκτελέσωμεν ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ πρὸς ἐξακριβώσιν τῆς ἐνταῦθα κειμένης ἀρχαίας σημαντικῆς πόλεως.

Διότι ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ θέσει εἶδομεν ἀρχαϊκὸν τεῖχος ἐκ πλακῶν, ὡς τὸ τῶν Ἀμφανῶν (βλ. *Πρακτικὰ* 1909 σελ. 165 κέ. ὁ *Wace*, ἔ. ἀ. 153 δὲν εἶδε τὸ τεῖχος τοῦ Παλαιοπύργου· θέτει ὁμοίως ἐνταῦθα τὴν *Κοροόπην*, ὅπερ ἐσφαλμένον· βλ. κατωτέρω)· ὑπάρχουσι καὶ ἐρείπια πύργου ἀσβεστοκτίστου, ἐξ οὗ τὸ ὄνομα τῆς θέσεως· ὀλίγον ἔξω τῆς ἀρχαίας πόλεως ἀνεσκάψαμεν τάφον εὐρόντες μικρά τινα ἀγγεῖα τοῦ μελανομόρφου ὕφους, ἐξ ὧν βεβαιοῦται τὸ ἀρχαϊκὸν τῆς πόλεως· ἀνεσκάφησαν δὲ καὶ ἄλλοι τάφοι, ἐξ ὧν βρῖθαι ἢ θέσις, ὑπὸ τινος Γιάννη, ἔχοντος ἐγγὺς οἰκίσκον, καὶ εὐρέθησαν ἐν αὐτοῖς ὁμοία ἀγγεῖα τῆς F'-Δ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ὧν τινα μετεκομίσαμεν εἰς Βόλον.

Ἐκ Παλαιοπύργου ἄγει ὁδὸς εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Κοροπαίου Ἀπόλλωνος, περὶ οὗ βλ. *Πρακτικὰ* 1906 σελ. 123 κέ. καὶ 1907 σελ. 173¹· ὑπὲρ τὸ ἱερόν εἰς τὴν λεγομένην Ῥάχι Μαργαρώνη ὑπάρχει παρὰ τὴν κορυφὴν τεῖχος ἐξ ἀργῶν λίθων πολυγωνικὸν μυκηναίας ἢ ἀρχαϊκῆς πόλεως ἢ ἀκροπόλεως, τῆς *Κοροόπης* βεβαίως· τὰ διάκενα αὐτῶν ἔχουσι βυσθὴ διὰ λιθαρίων· εἶναι δὲ τὸ τεῖχος τοῦτο δυσδιάκριτον ἔνεκα τοῦ δασώδους τῆς θέσεως καὶ ἐκ τῆς χρήσεως τῶν λίθων ὑπὸ τῶν χωρικῶν, ἵνα στηρίξωσι τὰς ἐλαίας.

Ἦπερ κείται δὲ τῆς κοιλάδος τῆς Μπούφρας πρὸς τὸ χω-

¹ Εἶναι μέγα ἀτύχημα διὰ τὴν ἐπιστήμην ἢ μὴ ἐξακολούθησις τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ἱεροῦ τούτου· τῷ 1908 ἀπηλοτριώθη ὁ γῶρος προκαταρκτικῶς, ἀλλὰ δὲν ἐξετελέσθη ἡ ἀπαλοτριώσις μὴ καταβληθέντος τοῦ τιμήματος τοῖς ἰδιοκτῆταις. Ἐκφράζομεν ἐνταῦθα τὴν εὐχὴν, ὅπως ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἢ ὁ Δήμος Μηλεῶν καὶ οἱ Μάγνητες φιλόρχαιοι συντελέσωσι πρὸς ταχεῖαν περάτωσιν τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ἱεροῦ τῶν Μαγνητῶν.

ρίον Μηλέας μεμονωμένος λίαν ύψηλός κωνικός λόφος καλούμενος Μπούρλιακας, ἔνθα λέγεται ὅτι ἀνεσκάφη πρὸ πολλῶν ἐτῶν τύμβος κτιστὸς ἐξ ὀπτοπλίνθων καὶ ὅτι εὐρέθησαν ἐπὶ τοῦ λόφου νεολιθικά ἐργαλεῖα.

6) Μηλέαι, Τσαγγαράδα.

Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἐκ *Μηλεῶν* εἰς Τσαγγαράδαν, ἔνθα ἀνεσκάψαμεν τῷ 1906 τάφον (*Πρακτικά* 1906 σελ. 125/6) ἐρευνήσαντες ἐκ νέου ἐμάθομεν ὅτι καὶ λίθινα ἐργαλεῖα εὐρέθησαν καὶ ἄλλοι μικροὶ θολωτοὶ τάφοι περὶ τὴν φύσει ὄχυράν καὶ διὰ τοῦτο ἀτείχιστον ἀρχαίαν ἀκρόπολιν Κακόρρεμα καὶ τὴν πηγὴν Λυκομάγγανο· περὶ τῶν θέσεων τούτων βλ. καὶ *Γεωργιάδην*, ἔ. ἀ. 115-116· ἐγγὺς τοῦ δευτέρου ὑπάρχει λόφος Ἀγία Τριάς μεθ' ὁμωνύμου ἐκκλησίας ἐκ παλαιότερας, ἰδρυθείσης καὶ ταύτης ἴσως ἐπὶ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ οἰκοδομήματος· ὑπ' αὐτὴν ἐν θέσει Ἀχούρια καὶ Πλύστραις εὐρέθησαν τάφοι καὶ ὄχετοὶ ἀρχαῖοι.

Περαιτέρω κατὰ τὴν θέσιν Διασέλλα, ὁπότεν φαίνονται ἀμφότεραι αἱ θάλασσαι, ἤτοι τὸ Αἰγαῖον καὶ ὁ ἔσω Παγασιτικός, λέγεται ὅτι παρὰ τινὰ ἐκκλησίαν Παναγία Λαμπηδόνα οὐ μακρὰν τοῦ χωρίου Λαμπινοῦ, εὐρέθησαν τάφοι γεωμετρικοὶ πολυάριθμοι, ἰδίως παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀγ. Ἀναργύρων.

Ἡ δὲ Τσαγγαράδα ἔχει ἐκκλησίαν ἐν τῷ συνοικισμῷ *Ξουρίχτη* μετὰ τοιχογραφιῶν καὶ ἐτέραν ἐν συνοικίᾳ Ἀγ. Ἀποστόλων μετ' ἐπιγραφῆς Βυζαντιακῆς λίαν ὑψηλὰ κειμένης· ἐν συνοικίᾳ δὲ Ταξιαρχῶν μεθ' ὁμωνύμου ἐκκλησίας ὑπάρχει κρήνη μετὰ χρονολογίας 1766· ἐν τῇ ἐτέρᾳ συνοικίᾳ Ἀγ. Παρασκευῆς ὑπῆρχεν ἐκκλησία μετὰ μελῶν ἀρχιτεκτονικῶν Βυζαντιακῶν, ἧτις ἤρξατο ἀνοικοδομουμένη

ἐκ βάρων. Ἐντεῦθεν καταβαίνει τις δι' ἀποτομωτάτων ἀτραπῶν πρὸς τὸν ὄρμον Καραβοστασιὰ (ἢ Καραβοστιακτσιὰ) μετὰ ἡμίσειαν ὥραν εἰς τὸν λόφον Παλαιόκαστρον, ἀποτελοῦντα φύσει ὀχυροτάτην ἀκρόπολιν· ἐνταῦθα εὐρομεν ἐρείπια ἐκκλησίας ὑπὲρ τὸν ὄρμον Φακίστρα· καλεῖται δ' ἡ ἐκκλησία Παναγία Μεγαλοματάω (μὴ ἐκ τοῦ Μεγαλομάρτυς;), ἔτι δ' εὐρομεν ὑπόλοιπα τείχους ἀρχαίου καὶ ἀσβεστοκτίστου, τοῦ τελευταίου σφζομένου μέχρι ὕψ. 6 μ. Ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως εὐρέθησαν καὶ τάφοι Ἑλληνικοὶ καὶ νομίσματα ποικίλων χρόνων· ἐκ τούτων καὶ ἔκ τινων μαρμάρων καταφαίνεται ὅτι ἡ θέσις κατωκλήθη καὶ εἰς ἀρχαίους Ἑλληνικοὺς χρόνους καὶ εἰς Ῥωμαϊκοὺς καὶ Βυζαντιακοὺς, ἀλλ' ὑπ' ὀλιγαριθμῶν κατοίκων ἕνεκα τῆς ἀγρίας ἐκεῖ θαλάσσης καθ' ὅλον τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα. Ὅμοίως ἀσβεστοκτίστον τεῖχος λέγεται ὅτι ὑπάρχει ὑπὲρ τὸν ὄρμον Ταμούχαρη, οὐ μακρὰν κείμενον· περὶ τούτων βλ. καὶ *Γεωργιάδην*, ἔ. ἀ. 138.

ΚΙΚΥΝΝΗΘΟΣ

Εἰκὼν 8. Ἡ νησίς Παλαιὰ Τρίκερι ἐκ Δυσμῶν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ὁρωμένη. ΑΑ = ἡ ἀρχαία πόλις ἢ ἀκρόπολις Κικύννηθος. Τ = ἡ χερσόνησος τῶν Τρικέρων.

7) Κικύννηθος.

Ἡ νησίς Κικύννηθος (Παλαιὰ Τρίκερι *Εἰκ.* 8) κεῖται ἐν δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι τὸν Παγασιτικὸν κόλπον, ὀλίγον μετὰ

τὴν εἰς αὐτὸν εἴσοδον· εἰς ταύτην συρρέουσι πολλοὶ προσκυνηταὶ τὴν 9 Σεπτεμβρίου, ὅποτε γίνεται πανήγυρις πρὸς τιμὴν τῆς θαυματουργοῦ Εὐαγγελιστρίας· αὕτη ἤτο ποτε μονὴ καὶ κεῖται περὶ τὸ μέσον τῆς νήσου· ἡ μεγάλη καὶ ὠραία ἐκκλησία εἶναι νέα πρὸ 50-60 ἐτῶν ἀνακαινισθεῖσα ἐξ ἐτέρας παλαιᾶς, ἥς δὲν μετεβλήθη τὸ σχῆμα· ἔχει δὲ καὶ πολλὰ κελλία καὶ πλεῖστα ἀναθήματα ἀργυρᾶ, ἰδίως ὁμοιώματα πλοίων· ἐπιγραφὴν μίαν μόνον εἶδομεν ὑπὲρ τὴν Δυτικὴν θύραν: «πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν—1843».

Ἐν τινι κιβωτίῳ εὑρομεν καὶ μετεκομίσαμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου τὰ ἐξῆς βιβλία καὶ χειρόγραφα: α') Ὁριγένην 1754· β') Διονύσιον Ἀλικαρνασσέα 1586· γ') Σωκράτους Σχολαστικοῦ ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν· δ') Κυριακὰ Εὐαγγέλια χειρόγραφα ἐπὶ μεμβράνης μετ' ἐγχρώμων κεφαλαίων γραμμάτων καὶ τινων καλῶν μικυλλογραφικῶν· ε') Καινὴν Διαθήκην ὁμοίαν· ς') Μαρτύριον Ἀγ. Δημητρίου ὁμοίον· ζ') Τρία φύλλα χρονικοῦ τινος θριπῆδεστα.

Ἄλλα σημεῖα λόγου ἄξια ἐπὶ τῆς νησιδὸς εἶναι ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου παρὰ τὴν ἀκτὴν, ἔνθα τὸ χωριδίον (Εἰκὼν 8)· ὑπὲρ τὴν θύραν αὐτῆς ὑπάρχει πλάξ μαρμαρινὴ μετ' ἐπιγραφῆς «1786 Μαῦου α' μαστορο Κόστα. Ἅγιος Ἰάνι»· ὁ ἀρχιτέκτων οὗτος Κώστας φαίνεται ὡν ὁ αὐτὸς τῷ ποιήσαντι τὴν ἐν Μπάου ἐκκλησίαν (βλ. ἄνω σελ. 222). Περαιτέρω ὑψηλότερον εὑρηται ἐν ἐρειπίοις ἐτέρα ἐκκλησία τῆς Ἀγ. Τριάδος μετὰ κίωνων καὶ κιονοκράνων· ἐνταῦθα εὑρέθησαν καὶ τάφοι ἀρχαῖοι, παρὰ δὲ τὴν ἀκτὴν ἀρχαῖκή ἐπιγραφὴ (ἡ ἐν JG IX² 1222· ἀριθ. Εὔρετ. Βόλου Υ' 554), ἥτις θά ἔπεσεν ἐκ τοῦ ὑπερκειμένου λόφου, ἀποτελοῦντος βεβαίως τὴν ἀκρόπολιν τῆς ἀρχαίας πόλεως, ὁμωνύμου τῇ νήσῳ, ὡς ἀναφέρει ὁ Στράβων (βλ. κατωτέρω).

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου τούτου ὑπάρχει ἐγκαταλειμμένον ἐκκλησιδίων τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου μετὰ τινων κελλίων· ἐν τῷ ἱερῷ ἔχει ἐντοιχισθῆ μαρμαρινον βῆθρον ἢ βάσις ἰωνικοῦ κίονος κυβικοῦ· καὶ ἀλλαχοῦ ἐπὶ τῶν τοίχων ὑπάρχουσιν ἀρχαῖαι πλάκες, εὐρέθησαν δὲ καὶ νομίσματα καὶ τάφοι περίξ αὐτῆς καὶ τμήματα ἀγγείων, μελανομόρφων ἰδίως, εἶναι ἄφθονα ἐπὶ τοῦ λόφου. Περιέργως ἴχνη τειχῶν δὲν εἶδομεν. Ἐνταῦθα θὰ ἔκειτο ναὸς τις τῆς πολίχνης τῆς νήσου, οὗ τὴν θέσιν κατέλαβεν ἡ ἐκκλησία.

Ὑπάρχει δὲ καὶ κατὰ τὸ Βόρειον τῆς νήσου ὄρμος ἄριστος καὶ πηγὴ ὕδατος καὶ τείχη ἀσβεστόκτιστα, ἔτι δὲ κίονες μονόλιθοι μεγάλοι καὶ ἴχνη ἐκκλησίας, ἧτις καλεῖται, ὡς καὶ ὅλη ἡ θέσις, Ἁγ. Σοφία.

Ὅτι ἡ νησίς αὕτη εἶναι ἡ *Κικύννηθος* βεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Ἀριεμδώρου παρὰ Στράβ. Θ' 436, 15 «ἐν δὲ τῷ κόλπῳ φησὶν εἶναι τὴν Κικύννηθον νῆσον καὶ πολίχνην ὁμώνυμον». Ἡ γραφὴ διὰ νν, ἣν ἐθέσαμεν, φαίνεται πιθανωτάτη ἐκ τῆς ὀνομασίας τοῦ δήμου *Κίκυννα* ἐν Ἀττικῇ.

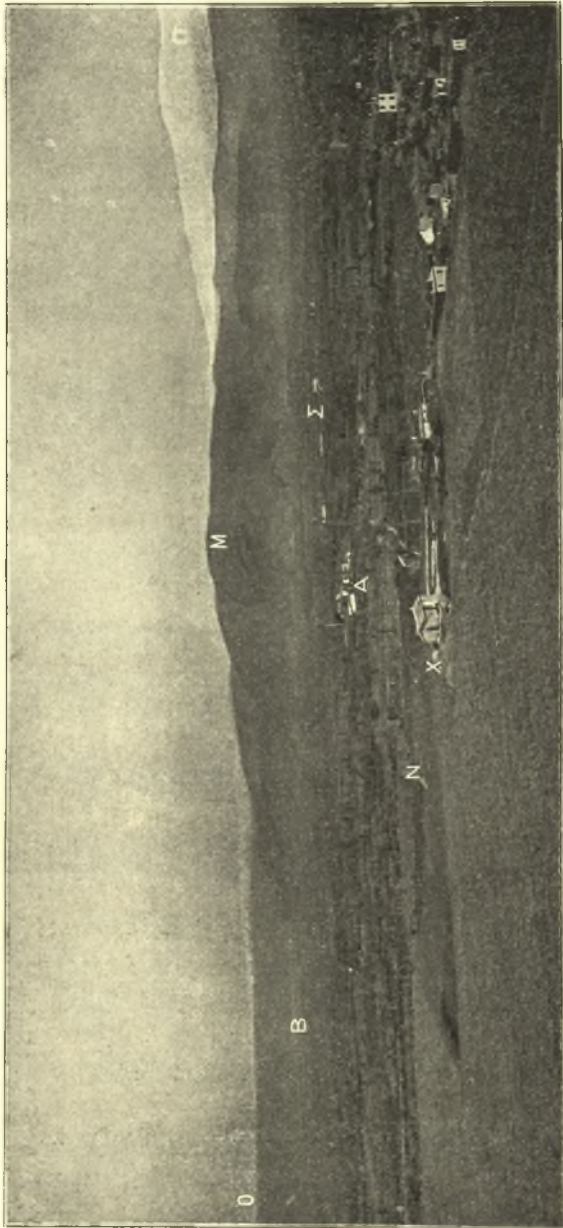
IB') Ἐν Φεραῖς, Ἀρμενίῳ, Λακερρεῖᾳ.

Ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φερῶν, ἧς τὸ πολὺ ἀποδίδει ἡ Εἰκ. 9 (βλ. καὶ Ἀρχ. Ἐφημ. 1910 σελ. 360), μέχρι τῆς Βοιθηίδος λίμνης ἀπ' ἐνὸς καὶ μέχρι Γκερλι ἐξ ἄλλου ἐξετελέσαμεν ἐρεύνας μετὰ μικρῶν σκαφῶν, ὧν τὰ ἀποτελέσματα εἰσὶν ἐν ὀλίγοις τὰ ἑξῆς:

1) Προϊστορικοὶ σινοικισμοὶ ἐν τῇ Φεραϊκῇ.

Ἐκτὸς τῶν προϊστορικῶν ἀκροπόλεων τῶν Φερῶν καὶ τῆς θέσεως Μύλια, ἔνθα ἐξετελέσαμεν πρὸ τριετίας μικρὰς ἀνασκαφὰς (βλ. Πρακτικὰ 1907 σελ. 158. 160), παρετῆ-

ΦΕΡΑΙ

Εἰκὼν 9. Ἐκδομὴ τῆς ἱστορικῆς πόλεως τῶν Φερῶν καὶ τῆς Φεραϊκῆς πεδιάδος, εἰλημένη ἀπὸ τῆς ἀφοροῦλας μετὰ τοῦ ἰεσοῦ τοῦ Ἡρακλείου ἐπ' αὐτῆν.

X = Ἁγ. Χαράλαμπος, ἐφ' οὗ τὸ ἱερόν τοῦ Ἡρακλείου. N = Νεκροταφεῖον Ε' καὶ Δ' π. Χρ. ἐκαστονταετηρίδος. A = Ἀτμόμυλος καὶ παρ' αὐτὸν ὁ νεολιθικός συνοικισμὸς Μύλια. Σ = Σαθμός σιδηροδρόμου. B = Βοιδηγὴ λίμνη. M = Μαυροδούνη ὄρος (Καράδαγ). Π = Πήλιον ὄρος γιονοσακεπές. O = Ὁ Ὀλύμπος.

ρήσαμεν καὶ ἐτέρας ἐν τῇ πεδιάδι, ὧν τὸ πολὺ τοῦ ὕψους ἔχει καταπέσει, ἐξισουμένων τῶν λόφων ὁσημέραι πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς πεδιάδος ἐκ τῆς καλλιεργίας, τὰς ἐξῆς¹:

α') Ὀλίγον περαιτέρω τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Βελεστίνου εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς Ῥιζόμυλον ὁδοῦ ὑπάρχει προϊστορικὸς συνοικισμὸς, ἐφ' οὗ καὶ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἐκτίσθησαν οἰκοδομήματα· διότι εἶδομεν δώριον σπόνδυλον μετ' αὐλάκων καὶ τοίχους μετ' ἀσβέστου· θὰ ἦτο ναὸς τις, ἐφ' οὗ ἐκτίσθη κατόπιν ἐκκλησία καὶ σταθμὸς Τουρκικὸς.

β') Περαιτέρω ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ εἶδομεν ὅμοιον συνοικισμὸν.

γ') Τὸ χωρίον Ῥιζόμυλος ἔχει κτισθῆ ἐπὶ σπουδαίας προϊστορικῆς ἀκροπόλεως, ἐφ' ἧς καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν Ἑλληνικὴν περίοδον φαίνεται πιθανὸν ὅτι ὑπῆρχε πολίχνη ἢ προάστιόν τι τῶν Φερῶν, ὡς ἐκ τῶν σχετικῶν ἐκεῖ ἀρχαίων συμπεραίνομεν (βλ. κατωτέρω ἀριθ. 2).

δ') Ἐξω τοῦ Βελεστίνου κατὰ τὴν ὁδὸν εἰς Γκερλί ἐν θέσει Σπαηλίκι· ἐνταῦθα καὶ ἴχνη τειχῶν ἀρχαϊκῶν ἐκ πλακῶν, οἶα τῶν Ἀμφανῶν, διατηροῦνται· ἴσως πρόκειται περὶ περιβόλου ναοῦ τινος, ὡς ἐν α'.

ε') Περαιτέρω παρὰ τὸ ὑπ' ἀριθ. 24 φυλακεῖον τοῦ σιδηροδρόμου ὑπάρχει λοφίσκος κωνικὸς, καλούμενος Σουβλερὴ Μαγούλα ἀνασκαφείς ἐν μέρει ὑπὸ τυμβωρύχων περιέχει πιθανῶς τάφον καμαρωτὸν ἢ ὅμοιον τῷ ἐν Πιλάφ-Τεπέ. Παρ' αὐτὸν εὔρομεν προϊστορικὸν ἀρκούντως ἐκτεταμένον συνοικισμὸν, ὅστις καλεῖται Μαγούλα Κιμπόμπασι· ἐξ αὐτοῦ συνηθροίσαμεν θραύσματά τινα ἀγγείων. Ἄλλος τύμβος περιέχων τάφον πιθανῶς κεῖται ὑπὲρ τὸ χωρίον Κόνιαρη· ὀνομάζεται Διακονιάρη Μαγούλα. Παρὰ

¹ Ὑπὸ Τσοῦνια, ἔ. ἀ. ἀναφέρονται σελ. 4 ἀριθ. 6-9 ἀνωμόως πέντε προϊστορικοὶ τινες συνοικισμοὶ τῶν ἐνταῦθα.

δὲ τὸ ὄρος ἐγγὺς ὑψοῦνται δύο τραπεζοειδεῖς λόφοι, ἴσως προϊστορικῶν συνοικισμῶν, καλούμενοι Προσκύνημα ἢ Μαχαλόρρεμα

Ε') Ἀνατολικῶς τοῦ σταθμοῦ Βελεστίνου πρὸς τὸ ὄρος Μαυροβούνι εἰς ἀπόστασιν τριῶν περίπου χλμ. ὑπάρχει ἐξαιρετος προϊστορικὸς συνοικισμὸς, ἡ Μαμτζῆ Μαγούλα· ἄφθονα καὶ καλῆς τέχνης εἶναι τὰ ἐπ' αὐτῆς ἀγγεῖα, διατηροῦνται δὲ καὶ λίθινοι οἰκίσκοι.

Ζ') Παρὰ τὸ φυλακεῖον 19 τοῦ σιδηροδρόμου ὑπάρχει λίαν ταπεινὸς λόφος ἐξισωθεῖς, ἔνθα εὔρομεν ἐπίσης προϊστορικὰ ἀγγεῖα καὶ πλάκας ἐκ τάφων ἱστορικῶν χρόνων πιθανῶς

η') Βορειοανατολικῶς αὐτοῦ οὐχὶ πολὺ μακρὰν συνητησαμεν ἕτερον ὅμοιον συνοικισμὸν καὶ ἴχνη οἰκίσκων· ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὑπάρχουσιν ἐρείπια ἀσβεστοκτίστου μεταγενεστέρου οἰκοδομήματος.

θ') Παρὰ τὸ χωρίον Γκερλί πρὸ τοῦ 27^{ου} φυλακείου ὑπάρχει μέγας προϊστορικὸς συνοικισμὸς, ἐφ' οὗ κατόπιν θὰ ἰδρῦθη ἡ ἱστορικὴ πολίχνη Ἀρμένιον¹, ἡ μᾶλλον τμῆμα ἢ ἀκρόπολις τις τοῦ Ἀρμενίου· διότι εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι τὴν ὑπαρξίν συνοικισμοῦ ἱστορικῶν χρόνων μὴνύουσι κυβόλιθοι ἐξ Ἑλληνικῶν οἰκοδομημάτων ἐξαγόμενοι ἐντεῦθεν ὑπὸ τῶν χωρικῶν, ἀλλ' ὁ λόφος οὔτε ἀσφαλῆς οὔτε ἐπαρκῆς εἶναι πρὸς ὑποδοχὴν πόλεως ἔστω καὶ μικρᾶς· τὸ ἱστορικὸν ἄρα Ἀρμένιον θὰ ἔκειτο ὑψηλότερον παρὰ τὰ κράσπεδα τοῦ ὄρους.

¹ *Leake*, ἔ. ἀ. IV 451· ὑπὸ τοῦ *Γεωργιάδου* ἔ. ἀ. τίθεται κατὰ τὰ ἐρείπια τῆς Πέτρας (βλ. κατωτέρω). Τὸ ἔθνικόν . . . ὄδοτος *Α(ρ)μ(ε)νιεύς* εὑρηται ἐν Δελφικῇ ἐπιγραφῇ· ἦτο δὲ οὗτος ἱερομνήμων τῶν Αἰτωλῶν (ἐκ Θεσσαλίας) τῷ 208/7 π. Χρ.· βλ. *Pomtow*, ἐν *Pauly-Wiss. Real-Encykl.* IV 2689. Τὸ Ὀρμίνιον, Ὀρμένιον, Ἀρμένιον εἶναι λίαν συγχευμένα ἐν ταῖς κειμένους· προβλ. *Hirschfeld* ἐν *Pauly-Wiss. Real-Encykl.* II 1187, ὅστις οὐχὶ ὀρθῶς ἀποκλίνει πρὸς ταυτισμὸν πάντων τούτων, ἀφ' οὗ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς διακρίνονται.

ι') Ἐντὸς τῆς Βοιθηίδος λέγεται ὅτι ὑπάρχουσιν ἱχθυὶ οἰκίσκων καὶ ἀγγεῖα προϊστορικὰ ἐπὶ λόφου καλουμένου Χατζημισιώτικη Μαγούλα· ἢ εἰς αὐτὸν διὰ τῶν ὑδάτων μετάβασις εἶναι λίαν δυσχερῆς ἄνευ γνώσεως πόρου τινός, δι' οὗ μόνον φθάνει τις ἐκεῖ.

2) Ἐπιγραφικά, Βυζαντιὰ καὶ εὐρόηματα ἐν Φεραῖς,
Ῥιζομύλω, Γκερλί, Λακερεῖα.

Ἐν Ῥιζομύλω ὑπάρχει ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου μετὰ χρονολογίας 1833, ἐφ' ἧς ἔχουσιν ἐντειχισθῆ πύρινοι κυβόλιθοι, τμήματα ἐπιστυλίων, στηλῶν μετὰ ροδάκων, πλάκες μετ' ἀνθεμίων, στήλαι ἐν εἴδει ναίσκων, σπόνδυλοι κττ.· εἰς τὸν γυναικωνίτην στήλη τις φέρεται ἱχθυὶ ἐπιγραφῆς καὶ δύο ρόδακας, ἑτέραν δὲ ἀποτειχίσαντες μετεκομίσαμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου (ἀριθ. Εὐρετ. Α 751) φέρουσαν ἐπιγραφὴν τοῦ *Μελανία* υἱοῦ τοῦ *Μέλανος* ἀνέκδοτον.

Παρὰ τὴν κλίμακα οἰκίσκου ὑπάρχει στήλη τῆς *Νικαρέτας*, ἐν δὲ τῇ οἰκίᾳ *Καραβάρα* λέγεται ὅτι ὑπάρχει πλάξ μετ' ἐπιγραφῆς ΠΑΡΜΟΝΙΣΑΥΤΟΒΟΥΛΟΥ(;)· ἀμφότεραι ἀνέκδοτοι. Ἐντὸς βάτων τινῶν τοῦ κήπου Χατζοπούλου εὐρέθη ἀναθηματικὴ πλάξ, ἣν εἶδε τῷ 1906 ὁ Τσουντας, εἰς τὸν *Ἥλιον* ταύτην μετεκομίσαμεν εἰς Βόλον (ἀρ. Εὐρ. 691)· πιθανώτατα ὑπῆρχεν ἐνταῦθα ναὸς ἢ ἱερὸν τοῦ Ἥλιου, οὐτινος ἢ λατρεία (παρὰ τοῖς Μάγνησιν) εἶναι μεμαρτυρημένη ὑπὸ τοῦ *Πλάτωνος*, Νόμ. ιβ' 946· ἐκ τούτου θὰ ἐντειχίσθησαν τὰ προειρημένα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἐκκλησίαν.

Εἰς τὸ ἔρημον χωρίον *Ντελήχανι*, μίαν περίπου ὥραν μακρὰν τοῦ Ῥιζομύλου εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Μαυροβουνίου, ἐν θέσει *Μάννα* ὑπάρχουσιν ἐπὶ βράχων κεχαραγμέναι ἐπιγραφαί, ὧν μιᾶς σφύζονται τέσσαρες στίχοι, ἑτέρας

δὲ ἴχνη γραμμάτων δύο στίχων, ἀμφότεραι μετὰ τῆς προηγουμένης τοῦ Ἡλίου ἀνεκδότοι.

Καὶ ἐν τῷ χωρίῳ Χατζήμισι οἰκία Χατζηκοτούλα λέγεται ὅτι ὑπάρχει πλάξ μετ' ἐπιγραφῆς ἀνεκδότου ΑΡΧΕΛΑΟΣ ΔΑΜΟΦΩΝ ΠΑΡΜΕΝΙΩΝΟΣ καὶ ἐν τῇ ἐπιστασίᾳ ἐπίσης ἄλλοι πολλοὶ λίθοι μετ' ἐπιγραφῶν ἐκ Πέτρας προερχομένων. Ὁ αὐτὸς Χατζηκοτούλας λέγει ὅτι ἐντὸς τῆς Βοιδηίδος εὔρε μεγάλην πλάκα πλήρη γραμμάτων, ἣτις θὰ εὑρίσκειται ἴσως ἔτι ἐκεῖ, ἔνθα δὲν ἠδυνήθημεν, ὡς προείπομεν, νὰ εἰσχωρήσωμεν.

Ἐκ τοῦ χωρίου Βελεστίνου μετεκομίσαμεν εἰς Βόλον στήλην ἀναθηματικὴν τοῖς Διοσκούροις ὁμοίαν τῇ ἐν JG IX² 419 (ἀριθ. Εὔρετ. Α 750), ἐτέραν μεγάλην μετ' ἰχνῶν ἐπιγραφῆς (ἀρ. Εὔρετ. Α 630· φέρει καὶ ὑπόλοιπα βαφῶν ἐκ γραπτῆς παραστάσεως πιθανῶς) καὶ τρίτην ἀπεσχισμένην ἐξ ὑπολοίπου ψηφίσματος ἢ ἀπελευθερώσεων (ἀριθ. Εὔρετ. Γ 547), πάσας ἀνεκδότους.

Ὁ μακρὰν τοῦ Βελεστίνου κεῖται τὸ χωρίον Νταμπεγλί· ἐνταῦθα ἐν οἰκίᾳ Κοπαράνη ἔχει ἐντοιχισθῆ ἀνάγλυφον Βυζαντιακὸν φέρον περιστεράν καὶ ρόδακα, ἐν δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς σπόνδυλοι, ἀρχιτεκτονικὰ μέλη Ἑλληνικῶν καὶ Βυζαντιακῶν χρόνων, βάθρον μέγα μετ' ἰχνῶν ἐπιγραφῆς καὶ ἕτερον ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τῆς ἔξω θύρας τοῦ περιβόλου φέρον ἐπιγραφὴν *Εὐπραξίς . . Αὐτοβούλου* κτλ. ἀνεκδότον· καὶ εἰς τὰ δύο φρέατα τοῦ χωρίου εἶναι πολλὰ ἀρχαῖα ἐντετοιχισμένα.

Τὸ δὲ χωρίον Γκερλί κέκτηται ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου πλήρη τοιχογραφιῶν οὐχὶ πολὺ ἀρχαίων· ὅπισθεν τοῦ ἱεροῦ ὑπάρχει ἐπιγραφὴ

+ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκκλησίας ἣς ἔτι +

Ἡκονόμος τοῦ Π' 1802 Ὀκτωβρίου

Ἀθανάσις κτίτορας.

27

Πλησίον τοῦ Γκερλί εἶχεν εὐρεθῆ ποτε στήλη ἐπιτύμβιος τεσσάρων στίγων, ἣν μετεκομίσσαμεν εἰς Βόλον (ἀριθ. Εὐρετ. Υ 564· προέρχεται βεβαίως ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ Ἀρμενίου, ὁ βλ. ἐν τοῖς ἄνω· εἶναι εἰς Θεσσαλικὴν διάλεκτον τῆς Δ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος καὶ ἀνέκδοτος). Περαιτέρω εἰς τὸ χωρίον *Γιαχάλο* ὑπάρχουσιν ἀρχαῖά τινα, ἐν οἷς βωμὸς μαρμαρίνος ἀρκούντως μέγας Ὑψηλότερον παρὰ τὸ ἐγκαταλελειμμένον χωρίον *Πέτρα* ὑπὸ τοὺς τρεῖς μεμονωμένους ἀποτόμους βράχους, οἵτινες πιθανῶς κατέχουσι τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας *Λακερείας*, τῆς μυθολογουμένης πόλεως τῶν Φλεγύων καὶ γενετεῖρας τοῦ Ἀσκληπιου¹, ὑπάρχουσιν ἐρείπια ἐκκλησίας τοῦ Ἀγ. Γεωργίου ἐπὶ ἀρχαίου ναοῦ ἐκτισμένης.

Ἐνταῦθα εὐρομεν τεῖχος πολυγωνικὸν ἐξ ἀργῶν λίθων περὶ τὰ κράσπεδα τῶν λόφων· περαιτέρω πρὸς τὴν λίμνην Βοιδηίδα διήκει ἐπὶ μεγάλῃν ἔκτασιν προτείχισμα ἐκ μεγάλων ἐπιμελῶς καὶ στερρῶς ἐμπεπηγμένων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους λίθων, δι' οὗ βεβαίως ἠμποδίζον ἐν ταῖς πλημμύραις τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὑδάτων. Ἐν δὲ τῇ ἐπιστασίᾳ (Κουλούκι) εἶδομεν σπονδύλους καὶ τμημα στήλης μετὰ ροδάκων. Ἐν γένει τὰ ἐρείπια ταῦτα φαίνονται πολλοῦ λόγου ἄξια, ἣ δὲ λεπτομερεστέρα μελέτη καὶ ἐσκαφὴ αὐτῶν θὰ εἶναι λίαν διδακτικὴ.

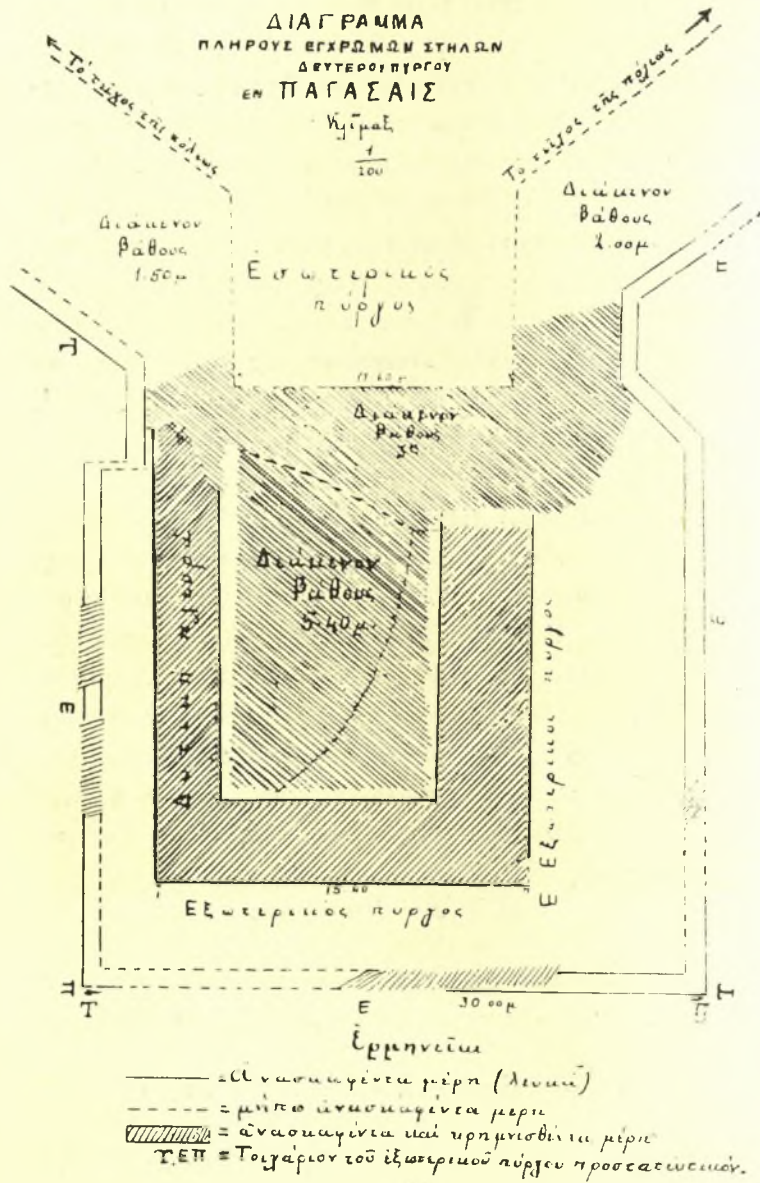
ΙΓ') *Ἐν Παγασαῖς.*

Καὶ ἐν Παγασαῖς ἐξηκολουθήσαμεν ἀπὸ τοῦ μηνὸς Μαΐου μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου τὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὰ ἐξῆς σημεῖα:

1) *Πλήρης ἀνασκαφὴ τοῦ δευτέρου πύργου.*

Τὸν πλήρη στηλῶν δεύτερον πύργον, ὃν εἶχομεν εὖρει

¹ Πρὸς. *Leake*, ἔ. ἀ. IV 444 κ.έ. Κατὰ *Σιράβ* Θ' 436.15 θὰ ἔκειτο ἐνταῦθα που καὶ ἡ Βοῖδη «χωρίον ἐπὶ τῇ λίμνῃ κείμενον».

ΠΑΓΑΣΑΙ

Εἰκὼν 10. Διάγραμμα πρόχειρον τοῦ δευτέρου πύργου Παγασῶν
 μετὰ τὴν πλήρη ἀνασκαφήν.

πρὸ τριετίας (βλ. *Πρακτικά* 1908 σελ. 207-209), ἀνεσκάψαμεν καὶ ἤρουνήσαμεν ἤδη τελείως, ὡς ἐκ τοῦ σχεδιογραφήματος (Εἰκ. 10) καταφαίνεται.

Κατεσκευάσθη δ' οὗτος ὡς ἐξῆς: ἐν πρώτοις ἐπεσκευάσθη ὁ ἐσωτερικὸς μικρὸς πύργος τοῦ τείχους (Εἰκ. 11), ὃ ποιηθεὶς τὸ πρῶτον μετὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως περὶ τὸ 400 π. Χρ., καταρριφθεὶς δὲ εἰς ἀγνώστους χρόνους μετὰ τῶν λοιπῶν τειχῶν καὶ πύργων, ἴσως περὶ τὸ 200 π. Χρ. Ἡ ἐπισκευὴ ἐγένετο ἄνευ χρήσεως ξένου ὕλικου, διότι οὐδὲν ἴχνος στηλῶν ἢ ἄλλου μνημείου ἀρχαιοτέρου εὑρομεν οὔτε ἐντὸς τῶν τοίχων, οὔτε ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ.

ΠΑΓΑΣΑΙ

Εἰκὼν 11. Λεπτομέρεια πρὸ τῆς πλήρους ἀνασκαφῆς τοῦ δευτέρου πύργου.

ΕΠ = Ἐσωτερικὸς πύργος. ΕΞ. Ν = Ἐξωτερικὸς πύργος· Νότιος πλευρά.

ΕΞ. Α = Ἐξωτερικὸς πύργος· Νοτιοανατολικὴ γωνία. Δ = Διάκονον

Μετὰ τῆς ἐπισκευῆς τοῦ παλαιοῦ ἐγένετο καὶ ἡ ἔδρυσις νέου ἐξωτερικοῦ πύργου ἐκ τριῶν τοίχων πάχους 2.60-3^μ, ὕψους 1-3.50^μ. τὰ κατώτατα αὐτῶν ἐποιήθησαν ἐξ ὀγκολίθων, τὸ δὲ λοιπὸν ἐκ βάρων καὶ στηλῶν καὶ ἄλλων με-

λῶν ἐπιταφίων μνημείων, κιόνων, βάσεων κττ. ἐκ παλαιότερων οικοδομημάτων. Ἐποιήθησαν δ' οἱ τοῖχοι οὗτοι μετὰ καταφανοῦς σπουδῆς, διότι πολλαχοῦ ἡ κατασκευὴ εἶναι λίαν ἀμελῆς, καίπερ στερρά.

Ἰπὲρ τοὺς λιθίνους τοίχους ἀμφοτέρων τῶν πύργων ἐποιήθη ὑψηλὸς τοῖχος ἐξ ὠμῶν πλίνθων, διασωθεὶς ἐνιαχοῦ εἰς ὕψ. δύο μέτρων· τὸ δ' ἔσω διάκενον μετὰ τῶν τοίχων τοῦ ἐξωτερικοῦ πύργου ἐπληρώθη λίθων καὶ μικρῶν στηλῶν καὶ τμημάτων μεγάλων, χαλίκων καὶ χωμάτων μέχρι ὕψους 5.40^μ ἐρρίπτοντο δ' οἱ λίθοι οὗτοι μετὰ πηλοῦ, ἵνα συγκολλῶνται στερρῶς.

Περὶ τὸν ἐξωτερικὸν τοῦτον πύργον κατεσκευάσθη τοιχάριον πᾶχ. 0.60 καὶ ὕψ. 0.80-1.20, ὅπως καὶ περὶ τὸν ἕτερον ἀνασκαφέντα πρῶτον μέγαν πύργον· ἐκ τούτου καὶ τῶν λοιπῶν λεπτομερειῶν τῆς ἐργασίας εἶναι βέβαιον ὅτι ἀμφότεροι οἱ πύργοι κατεσκευάσθησαν συγχρόνως, ὁ μὲν παλαιὸς ἵνα προστατεύσῃ τὸν λιμένα (βλ. *Θεσσαλικὰ Μνημεῖα* I σελ. 74 καὶ 64-65), ὁ δὲ δεύτερος οὗτος καὶ διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ μάλιστα, ἵνα προστατεύσῃ τὴν εἰς ἀπόστασιν εἴκοσι περίπου μέτρων ἀφισταμένην μεγάλην Ἀνατολικὴν πύλην τῆς πόλεως (αὕτη δὲν σημειοῦται ἐν τῷ σχεδιογραφῆματι τῶν *Πρακτικῶν* 1908 σ. 202 εἰκ. 8 ὡς ἐφέτος ἀνακαλυφθεῖσα).

Οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἐγένετο ἡ ἐσπευσμένη αὕτη ἐπισκευὴ καὶ ἰδρύσεις τῶν πύργων καὶ τειχῶν, δὲν εἶναι μὲν δυνατόν νὰ προσδιορισθῶσιν ἀσφαλῶς, φαίνονται ὅμως ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐμβλημάτων καὶ σφραγίδων τῶν κεραμίδων μάλιστα, περὶ ὧν θέλομεν δημοσιεύσει ἰδιαιτέραν πραγματείαν, ὅτι κεῖνται ἐντὸς πιθανῶς τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Περσέως ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων. Κατὰ ταῦτα αἱ στῆλαι πρέπει νὰ θεωρῶνται πᾶσαι ἀρχαιότεραι τοῦ 150 π. Χρ., ἵνα μεταχειρισθῶμεν στρογγύλον ἀριθμὸν.

Τὰ ἐκ τοῦ πύργου τούτου *εὐρήματα* ὑπῆρξαν πολυάριθμα ἐπίσης, τινὰ δὲ λίαν σπουδαῖα· πλὴν τῶν στηλῶν εὐρέθη ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή ταῖς Χάρισιν, ἀνάγλυφον τοῦ Ἡρώως Ἐνοδίου (ἀριθ. ΒΠ 663) καλλίστης τέχνης τοῦ εἶδους τῶν λεγομένων γραφικῶν, βωμὸς παραλληλεπίπεδος μετ' ἀναγλύφων κλάδων (ἀριθ. Εὐρ. Α 688), βάσις κίονος ἀρχαϊκοῦ φέρουσα πεντάστιχον ἀρχαϊκὴν ἐπιγραφὴν τοῦ 500-450 π. Χρ. (ἀριθ. Εὐρ. Α 690), τμήματα ἀγαλμάτων μετὰ βαφῶν κττ..

Ἐκ τῶν στηλῶν¹ πολλὰ εἶναι ἐκτάκτως μεγάλα: μία τούτων (ἀριθ. ΒΠ 539) ἐν εἴδει ναῖσκου φέρει παράστασιν γυναικὸς καθημένης φυσικοῦ σχεδὸν μεγέθους· δυστυχῶς αἱ βαφαὶ δὲν σφύζονται λίαν εὐδιακρίτως· ἀρίστη πασῶν εἶναι μεγάλη στήλη τοῦ Ἀριστοκίδου ἀκεραία (ἀριθ. ΒΠ 540), φέρουσα ὠραιοτάτην γραπτὴν παράστασιν πολεμιστοῦ, ἕτεροι δὲ μικραὶ ἀκεραῖαι τοῦ Κρητὸς Ἀργᾶ (ἀριθ. ΒΠ 655), τῆς Κλυμένης (ἀριθ. ΒΠ 557), τῆς Δημοῦς (ἀριθ. ΒΠ 532), διατηροῦσιν ἐπίσης πολὺ καλῶς τὰς γραπτὰς παραστάσεις· ἐπίσης πολὺ καλῶς διατηροῦσιν αὐτάς, ἀλλ' εἶναι ἐλλιπεῖς αἱ ὑπ' ἀριθ. ΒΠ 533, 554, 560, 573, 623, 630· μετρίως καλῶς διατηροῦνται αἱ ἐν ταῖς ἀκαθαρίστοις ἔτι στήλαις ΒΠ 531, 535, 574, 617, 629, 635· αἱ ὑπ' ἀριθ. ΒΠ 541, 570, 616, 634, 642, 643, 645 διατηροῦσι πορφυρᾶς ταινίας, αἱ δὲ ΒΠ 527, 575, 618, 624, 644, 652 φέρουσι γλυπτὰ ἀνθ-

¹ Δυστυχῶς καὶ ἐφέτος, τέταρτον ἤδη ἔτος ἀπὸ τῆς εὐρέσεως τῶν γραπτῶν στηλῶν, οὔτε ἡ ἐκδοσις τῶν ἐγχρωμῶν πινάκων κατορθώθη, οὔτε ἡ στερέωσις τῶν χρωμάτων τῶν στηλῶν, καίτοι ἡ προθυμία δὲν ἀπέλειπεν οὔτε τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐταιρείαν οὔτε τὸ νεωστὶ ἰδρυθέν Ἀρχαιολογικὸν Συμβούλιον· ἀλλὰ τὸ μὲν τὸ πολυδάπανον καὶ ἡ δυσχέρεια τῆς ἐκτυπώσεως πιστοτάτων ἐγχρωμῶν πινάκων ἐπῆνεγον τὴν βραδύτητα τῆς ἐκδόσεως, ἥτις πιθανῶς θὰ γίνῃ ἐντός τοῦ 1911-1912 κατὰ τεύχη, τὸ δὲ ἡ ἀμφισβήτησις καὶ ἀντιλογία περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ fixatif, περὶ ἧς βλ. *Πρακτικὰ* 1909 σελ. 133-135, ἐπέβαλον ὄκνον τῷ Ἀρχαιολογικῷ Συμβούλιῳ περὶ τὴν λήψιν ὀριστικῶν ἀποφάσεων μέχρι τοῦδε.

μια, ἡ 573 γραπτὸν καὶ ἡ 540 γλυπτὸν ἅμα καὶ γραπτὸν ἀρίστης διατηρήσεως τῶν βαφῶν καὶ διδακτικώτατον· γραπτὰ ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα ὡραῖα διατηροῦσιν αἱ ΒΠ 534, 536, ἐν ᾧ τὰ ΒΠ 622, 628, 631 τμήματα προέρχονται ἐξ ὁρόφων μεγάλων ἐπιταφίων μνημείων.

Ἐξω τῶν τειχῶν τῆς πόλεως τῆς Νοτίου πλευρᾶς εὐρέθη τυχαίως μαρμαρίνη πλάξ φέρουσα ἀνάγλυφον παραστασιν, θεᾶς πιθανῶς, ἐντὸς σπηλαίου (ἀριθ. Εὐρ. Α 644) καὶ δύο προσερχομένων πρὸς αὐτὴν λατρευτῶν.

2) Ἐρευναι ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ πύργου καὶ τῆς ἀκροπόλεως.

Ἐρευνήσαμεν πρὸς τούτοις καὶ τὸν πρῶτον μέγαν ἀνασκαφέντα πύργον (βλ. Θεσσ. Μνημ. I. σελ. 70-86 ὃν ἀποδίδει ἄνω ἀριστερὰ μετὰ τοῦ ἐτέρου καὶ τῆς μεταξὺ τῶν δύο ἐκτάσεων ἡ εἰκ. 12), ἰδίως τὸ πλεῖστον τῆς ἔξω Νο-

ΠΑΓΑΣΑΙ

Εἰκὼν 12. — Ἡ Νότιος πλευρὰ μετὰ τοῦ διακένου τοῦ δευτέρου πύργου τελείως ἀεασκαφέντα. Περαιτέρω ἄνω ἀριστερὰ ἐννέα πύργοι, ὃν ὁ τελευταῖος εἶναι ὁ ἀνασκαφεὶς τῷ 1907 μέγας πλήρης σπηλαίων.

τίου πλευρᾶς αὐτοῦ. εὐρόντες ἱκανὰ τμήματα στηλῶν μετὰ καλῶς διατηρουμένων βαφῶν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀνεβάλομεν τὴν πλήρη ἀνασκαφὴν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἑρείπιων τῶν Καλυβίων Ἀλυκῶν ἐλλείπει πόρων δι' εὐθετώτερον χρόνον.

Καὶ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Παγασῶν (βλ. *Πρακτικά* 1909 σελ. 147-155¹) ἐξετελέσαμεν μικρὰς τινὰς ἐρεῦνας περαιτέρω, ἀνακαλύψαντες ἐν μέρει τοιχάρια οἰκίσκων προϊστορικῶν καὶ εὐρόντες τὰ συνήθη νεολιθικὰ ἀντικείμενα· καὶ ταύτης ἀνεβάλομεν ὁμοίως τὴν πλήρη ἀνασκαφὴν.

ΙΔ') Ἐν Γόννοις Περγαίβιας.

Κατὰ τοὺς μῆνας Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον ἐξετελέσαμεν ἀνασκαφὰς καὶ ἐρεῦνας ἐν Γόννοις, ὧν τὰ εὐρήματα πάντα κατεθέσαμεν ἐν τῷ ἐτέρῳ τῶν Δημοτικῶν Σχολείων Δερελί, συντάξαντες καὶ Εὐρετήριον αὐτῶν ἀπ' ἀριθ. 1-161· ὑπάρχει ἐλπίς νὰ ἰδρῦσωμεν ἐκεῖ Μουσεῖον ταχέως, διότι ἐψήφισε πρὸς τοῦτο ἡ Κοινότης Δερελί ἀρχοῦντως γενναῖον ὡς πρὸς τοὺς πόρους αὐτῆς χρηματικὸν ποσόν.

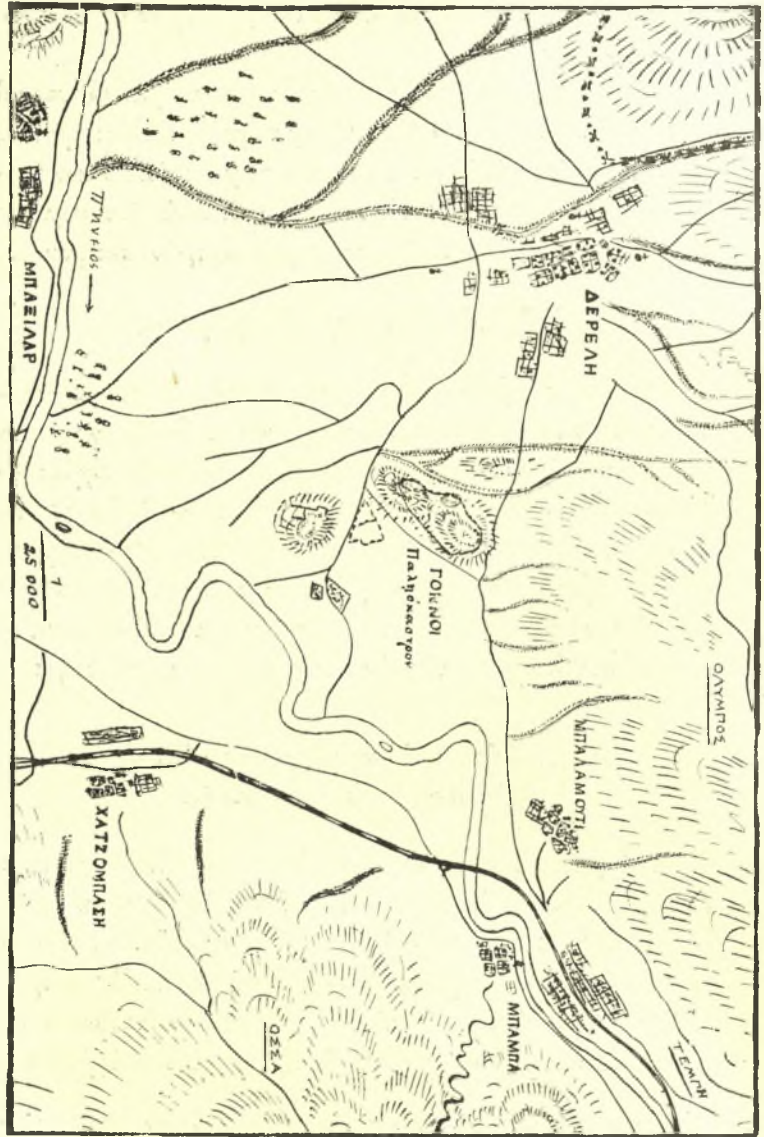
Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἄνω ἐργασιῶν εἶναι τὰ ἐξῆς:

1) Ἡ θέσις καὶ τὰ τεῖχη τῶν Γόννων. Γοννοκορυφῶν Ὀλυμπιάς.

Οἱ ἀρχαῖοι Γόννοι κεῖνται, ὡς ὀρθῶς ἀνεγνώρισεν ὁ Leake, ἔ. ἀ. III 381 (πρβλ. *Πολύβ.* 18, 27 καὶ *Liv.* 36,10· 42,54 καὶ 61· 33,10· 44,6. *Εἰσοδιάθ.* εἰς B 739 «Ἡ Γόννος . . . πρὸς τῷ Ὀλύμπῳ κειμένη, ὡς καὶ Ἡλώνη»), ἐν θέσει *Παλαιόκαστρον* ἐπὶ τῶν τελευταίων Νοτίων ὑπερειῶν τοῦ κάτω Ὀλύμπου παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ

¹ Λυπούμεθα διότι αἱ ἐκεῖ δημοσιευθεῖσαι εἰκόνες ἐκ τῆς ἀκροπόλεως ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀπεδόθησαν κάκιστα ἐξ ἀτεχνίας τοῦ τυπογράφου.

Εἰκὼν 13. Διάγραμμα τῆς περὶ τοὺς Γόννοὺς περιοχῆς κατὰ τὸν γόγγυλιν τῆς στρατιωτικῆς χαρτογραφικῆς ἐπιθεωρίας τῆς Ἑλλάδος.

Πηγειοῦ, μεταξύ τῶν σημερινῶν χωρίων Δερελίκαι Μπαλαμούτι. Τὴν θέσιν αὐτῶν καὶ τῶν πέριξ τόπων δεικνύει τὸ ἐν Εἰκ. 13 σχεδιογράφημα.

Τὴν γνώμην τοῦ Leake ἀπεδέχθησαν οἱ νεώτεροι: *Heuzey*, *Mont Olympe* σελ. 12, *Bursian*, *Geographie von Griech.* I σελ. 60 κ. ἐ., *Lolling*, *Hellen. Landesg.* σελ. 150, *Γεωργιάδης*, ἔ. ἀ. 168-169 κλ.

Σημειωτέον ἐν τῇ ἄνω εἰκόνι ὅτι ἐγγύτατα τῶν συνόρων κατὰ τὴν θέσιν Τσιούρβα Μαντριὰ ὑπάρχουσιν ἐρείπια ἐτέρας ἀρχαίας πόλεως καὶ φρούριον, κείμενον νῦν τὰ πολλὰ ἐπὶ τουρκικοῦ ἐδάφους. Ἐνταῦθα εὐρέθησαν ὑπὸ χωρικῶν τάφοι ἀρχαῖοι, ἔτι δὲ στῆλαι ἐπιτύμβιοι, ἀνάγλυφα, ἀπελευθερωτικαὶ ἐπιγραφαὶ κτ., ἅτινα μετεκομίσθησαν πρὸ ἐτῶν ἄλλα μὲν εἰς Δερελί καὶ ἐκεῖθεν εἰς Λάρισαν, ἄλλα δ' εἰς Ῥαψάνην· ἀπεδόθησαν δὲ πάντα τῇ πόλει τῶν Γόννων, ἐν ᾧ φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἐπὶ τῆς θέσεως ἐκείνης ἔκειτο ἐτέρα πολίχνη ἢ φρούριον, ἴσως ὁ Γοννοκοδυλῶν, καὶ ἀπλῶς Κονδυλῶν (ἢ τὸ *Κόνδυλον*;) καλούμενος, μετονομασθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ βασιλέως Φιλίππου Ὀλυμπιάς (*Liv.* 39,25).

Τὸ φρούριον τοῦτο τῶν Περραιβῶν ἐθεωρεῖτο ἀπόρθητον, ἔκειτο δὲ δεύτερον μετὰ τοὺς Γόννους ἐπὶ τῆς ἐκ Θεσσαλίας εἰς Μακεδονίαν ὁδοῦ, ἐφ' ἧς τρίτον ἦτο ὁ Λαπαθοῦς ὑπὲρ τὴν Ἀσκουρίδα λίμνην (*Liv.* 42,2), καλούμενος καὶ Χάραξ (καὶ ὑπὸ *Bürchner* ἐν *Pauly-Wissowa Real-Encykl.* III 2121,1 εἰδήσεις περὶ τοῦ Χάρακος τοῦτου εἶναι ἀνεπαρκεῖς καὶ ἐσφαλμέναι τὰ πολλὰ) καὶ τέταρτον ἀνώνυμον ἐπὶ στενωπότης θέσεως ὑπὸ δέκα μόνον ὀπλιτῶν δυναμένης νὰ φυλαχθῇ (*Liv.* 44,6).

Ἐξηγήθησαν δὲ τὰ φρούρια ταῦτα ὑπὸ τοῦ *Leake* ἔ. ἀ. III 397-398, τοῦ *Heuzey* ἔ. ἀ. 18 καὶ 74 (λέγουσιν ὅτι ὁ Λαπαθοῦς εἶναι ὁ νῦν Ἁγ. Ἰλίας τῆς Ῥαψάνης· ὁμοίως

ὁ Γεωργιάδης ἔ. ἄ. 169-171), τοῦ *Lolling* ἔ. ἄ. καὶ πάντων τῶν μετέπειτα (πρβλ. *Kir.* ἔ. ἄ. 115) ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἐκ Δερελὶ εἰς Ῥαψάνην διὰ Σολιοῦ μεταξὺ Μπαλαμούτι καὶ Ῥαψάνης, ἐσφαλμένως νομίζομεν· ἡ πλάνη προῆλθεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Λιβίου (44,6), ὅστις, ἐν ᾧ ἀναφέρει δύο ὁδοὺς ἐκ Μακεδονίας εἰς Θεσσαλίαν, τὴν μὲν διὰ τῶν Τεμπῶν αὐτῶν, τὴν δὲ διὰ Λεφτοκαρυᾶς-Ζηλιάνας-Νεζεροῦ, περιγράφει συγκεχυμένως ἀμφοτέρας, τὴν μὲν ὡς ἐκ Μακεδονίας ὀρμώμενος διὰ Λεφτοκαρυᾶς-Τεμπῶν, τὴν δὲ ὡς ἐκ Θεσσαλίας διὰ Γόννων-Νεζεροῦ-Ζηλιάνας.

Κατὰ τὴν δευτέραν περιγραφὴν τοῦ Λιβίου ἡ μόνη σήμερον ὁδὸς ἐκ Γόννων εἰς Δῖον, δι' ἧς καὶ ἀμάξια μετὰ τινος δυσχερείας δύνανται νὰ διέλθωσιν, εἶναι ἐκτὸς τῆς διὰ Τεμπῶν-Πυργετοῦ-Αἰγάνης-Δερμπίνης-Πλαταμῶνος, ἡ ἐκ Τσιούρβα Μαντριά-Νεζεροῦ-Ζηλιάνας-Λεφτοκαρυᾶς, καὶ σήμερον ἐν χρήσει ὡς λίαν συντομωτέρα.

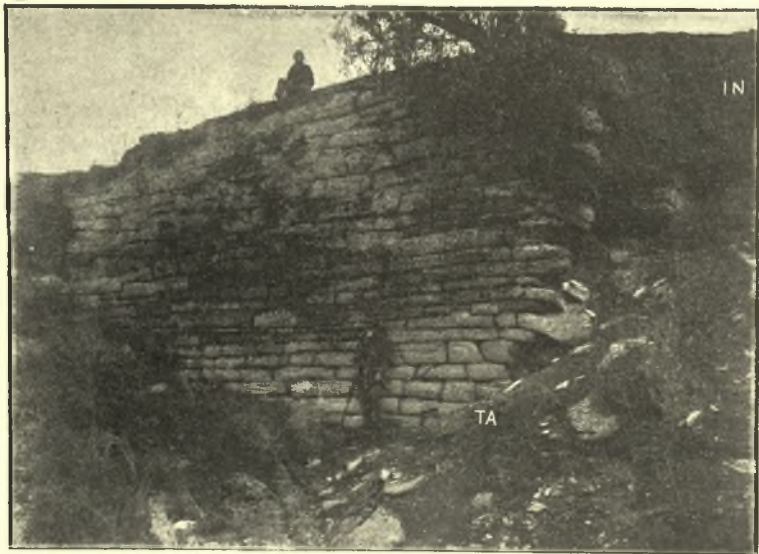
Τὴν τελευταίαν ταύτην μάλιστα νοεῖ ὁ Λίβιος λέγων ἐν 42,67 ὅτι ὁ Γόννος *Macedoniae claustra tutissima praebet, et in Thessaliam oportunum Macedonibus decursum*· διότι ἡ ἀπὸ Μαλαθριάς (Δίου) διὰ Λιτοχωρίου μέχρι Λεφτοκαρυᾶς ὁδὸς εἶναι ὁμαλὴ καὶ κοινή. Ἐν Λεφτοκαρυᾷ ὅμως, ἵνα εἰσέλθῃ τις εἰς Θεσσαλίαν θὰ λάβῃ ἢ τὴν διὰ Τεμπῶν ἢ τὴν διὰ Νεζεροῦ ὁδόν. Τὴν δευτέραν ταύτην ἔβη βεβαίως ὁ Ξέρξης, ἐλθὼν ἐκ Πύδνης παρὰ τὴν θάλασσαν μέχρι Λεφτοκαρυᾶς, εἰς Γόννους (*Ἡρόδ.* VII 128. 173), ὁ Βρασιδᾶς (*Θουκ.* IV 78) καὶ ὁ Ἀγησίλαος (*Ξενοφ.* Ἀγησίλ. II 2 κ. ἄ.), ταύτην δὲ ὁ Ἀππίος Κλαύδιος τῷ 191 π. Χρ. *per Macedoniam magnis itineribus in jugum montium, quod super Gonnos est* (*Liv.* 36, 10)· τὸ ὄρος τοῦτο εἶναι τὸ τοῦ Σοπωτοῦ ὕψους 1242^μ· τοῦ Κάτω Ὀλύμπου. Τούναντίον ὁ Νασικᾶς μετὰ στρατοῦ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου (*Πλούτ.* β. Αἰμ. Παύλ. XV) ἔβη τὴν δι'

Τὰ δὲ τείχη τῶν Γόννων ἀνήκουσιν εἰς τρεῖς περιόδους: τὸ ἄριστα σωζόμενον Βόρειον τείχος τῆς ἀκροπόλεως ἐνιαυτοῦ εἰς εἴκοσι καὶ τρεῖς δόμους, ἧτοι εἰς ὕψος ἕξ μέτρων (Εἰκ. 14 σημεῖον ΤΑ καὶ Εἰκ. 15) ἐποιήθη ἐκ μικρῶν σχετικῶς πλακοειδῶν ἀμμολίθων σκληρῶν, οὓς οἱ χωρικοὶ ὀνομάζουσι *χωματοσιδεριά*, ἐνωρὶς βεβαίως ἂν μὴ κατὰ τὴν F', ἀλλ' ἐντὸς τῆς E' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος¹, ὡς τὸ ὅμοιον τῶν Ἀμφωνῶν (*Πρακτικά* τοῦ 1909 σελ. 163 κ.έ.). Τοῦτο βεβαιοῦσι καὶ θραύσματα μελανομόρφων ἀγγείων ἐκλεκτῶν ἐκ τινος οἰκοδομήματος (*ναοῦ*);, οὗτινος θεμέλια διακρίνονται εὐθὺς ἔσω τοῦ τείχους ΤΑ τῆς ἄνω εἰκόνας 14 καὶ 15. Ὀλίγον δ' ὑπὲρ τὸ σημεῖον τοῦτο λέγεται ὅτι ὑπῆρχέ ποτε θολωτὸς τάφος, περὶ τὸ σημεῖον ΘΤ, καλυφθεὶς ὑπὸ τοῦ καταπεσόντος τείχους.

ΓΟΝΝΟΙ

Εἰκὼν 15. Τείχος τῆς ἀκροπόλεως.

IN = Ἰχνη ναοῦ (;). TA = Τείχος ἀκροπόλεως τὸ ἐν Εἰκ. 14 ΤΑ.

¹ Ὁ *Henzey*, ἔ. ἀ. 12-13 θεωρεῖ αὐτὸ Ἑλληνικῶν ἐπίσης χρόνων, καίπερ ἔχον ἔμφασιν νεωτέρων· ἀλλ' ἐσφαλμένως νομίζει ὅτι τὰ ἰσοδομικά εἶναι ἀρχαιότερα τούτων.

Τὰ λοιπὰ τείχη τῆς κάτω πόλεως μετὰ τετραγώνων μικρῶν καὶ ὀλιγαριθμῶν πύργων, ἕνεκα τοῦ φύσει ὄχυροῦ τῆς θέσεως οὐχὶ εὐδιακρίτων, οὕς διὰ τοῦτο δὲν ἐσημειώσαμεν, εἶναι ἰσοδομικὰ ἐκ λίθων οὐχὶ μεγάλων, ἐπιμελῶς λελαξευμένων καὶ ἤρμωσμένων· ἐποιήθησαν δὲ περὶ τὸ 400 π. Χρ., ὅποτε καὶ αἱ πλεῖσται τῶν Θεσσαλικῶν ἐν γένει πόλεων ἐτειχίσθησαν· διότι τότε:

..... πολλὴ δὲ καὶ ἀγλαοκάρῳ
εἰρήνῃ πλοῦτῳ ἴ' ἔβρουε Θεσσαλία,

ὡς λέγει τὸ ὠραῖον ἐπίγραμμα τῶν Φαρσαλίων ἐν Δελφοῖς. Εἶς τι σημεῖον μόνον διεκρίναμεν μετὰ πιθανότητος πύλῃν (Εἰκ. 14).

Παρατηρήσαμεν δὲ καὶ ἴχνη ἐτέρου τείχους μεταξύ τῆς ἀκροπόλεως καὶ τῆς κάτω πόλεως Βορείως, ποιηθέντος ἐκ ποικίλων λίθων μετὰ τινος σπουδῆς καὶ ἀταξίας, ἴσως ὑπὸ τοῦ Περσέως τῆς Μακεδονίας, ὅστις εἶχεν ὀρμητήριον τοῦς Γόννους ὄχυρώσας πολλάκις αὐτοῦς (*Λίν.* 42,54.67· βλ. κατωτέρω ἀριθ. 4).

Ἐξω τῶν τειχῶν Βορείως ἐπὶ τῆς εἰς Μπαλαμούτι ἐκ Δερελί ἀτραποῦ ὑπάρχει λαξευτὸς ἐπὶ τοῦ βράχου διπλοῦς ὄχετός, δι' οὗ ἐφέρετο εἰς τὴν πόλιν τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς ὑπερκειμένης εἰς μίᾳς ὥρας ἀπόστασιν μεγάλης πηγῆς Σολιό· ἔχει πλάτος 0.55 καὶ βάθος 0.45· ἡ πηγή καλεῖται Μάννα, λέγεται δ' ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ ἐρείπια ἀσβεστοκτίστου δεξαμενῆς, ἅτινα ὑπὸ περιηγητῶν ἐξεληφθησαν ὡς ὑπόλοιπα τείχους.

Κατὰ δὲ τὸ Νότιον καὶ Ἀνατολικὸν τῆς πόλεως πρὸς τὴν πεδιάδα παρατηρήσαμεν ἔσω μὲν τῶν τειχῶν ἀξιόλογα ἐρείπια μεγάλου οἰκοδομήματος, πιθανῶς τῆς Ἀγορᾶς, ἄξια ἀνασκαφῆς, ἔξω δ' αὐτῶν κατὰ τὸ ΡΟ τῆς εἰκ. 14 ὑπόλοιπα ἀσβεστοκτίστου μεγάλου οἰκοδομήματος Ῥωμαϊκῶν ἢ Βυζαντιακῶν χρόνων, καὶ παρ' αὐτὸ ἐπὶ μακρὸν διήκου-

σαν βαθειαν τάφρον, ἣν ὁ *Heuzeu* ἔ. ἀ. σελ. 17 ἀποδίδει ὀρθῶς καθ' ἡμᾶς τῇ ὑπὸ Περσέως ὀχυρώσει, ἣν ἀναφέρει ὁ *Liv.* 42,54: fossa triplici ac vallo munitum (Gonnum).

Περαιτέρω δὲ ἐπ' αὐτῆς τῆς πεδιάδος δεξιὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ ἐκ Δερελί εἶδομεν ἐν τῷ ἀγρῷ μὲν Δ. Ζιούνα στερεοβάτην ναοῦ πιθανῶς κατὰ τὸ σημεῖον NN, ἐν δὲ τῷ τοῦ Τσιαπλὲ ἵχνη ἐτέρου κατὰ τὸ σημεῖον ΝΑΣ τῆς αὐτῆς εἰκ. 14· ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ λέγεται ὅτι εὐρέθησαν αἱ εἰς τὸν Ἀσκληπιὸν ἐπιγραφαί, ὧν μία (ἀνέκδοτος) διατηρεῖται ἐν Δερελί· περὶ αὐτῆς καὶ τῶν λοιπῶν πολλῶν ἐν Γόννοις εὐρεθειῶν θέλομεν διαλάβει ἐν ἰδιαιτέρᾳ πραγματείᾳ.

Τάφοι ἱστορικῶν χρόνων, καὶ δὴ Μακεδονικῶν, εὐρέθησαν ἔξω τῶν τειχῶν Δυτικῶς τῆς πόλεως παρά τινα χεῖμαρρον (εἰκ. 14 σημεῖον MT)· ἦσαν ὅμως πτωχοί, καίπερ ἐπιμελῶς διὰ πλακῶν πεποιημένοι· πολλοὺς τούτων εὐρομεν σεσυλημένους, συνηθροίσαμεν δ' ἐξ αὐτῶν ἐπιτυμβίους τινὰς ἐπιγραφάς· καὶ ἔξω τῶν πρὸς τὴν πεδιάδα τειχῶν φαίνεται ὅτι ἔκειντο τάφοι, διότι εὐρομεν καὶ ἐκεῖ στήλην ἐπιτύμβιον κατὰ τὸ σημεῖον MT κάτω δεξιὰ τῆς αὐτῆς εἰκόνας.

2) Προϊστορικοὶ καὶ γεωμετρικοὶ Γόννοι.

Νοτίως εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς πόλεως τῶν Γόννων ὑπάρχει ἐγγύτατα τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Πηγνεῖοῦ λόφος ἱκανῶς βραχώδης καλούμενος Μπεσίχ-Τεπέ (Εἰκ. 16), διότι ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἔχουσι λαξευθῆ ἐπὶ τοῦ βράχου τάφοι ἐν εἴδει λίχνου κατὰ τὸ σημεῖον ΛΤ τῆς εἰκ. 14.

Ὁ λόφος οὗτος περιεβάλλετο ὑπὸ διπλοῦ περιβόλου τειχῶν πολυγωνικῶν, ἅτινα κατέπεσον ἢ κατεστράφησαν καὶ μόνις διακρίνονται σήμερον ἐνιαχοῦ. Ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΙ ΓΟΝΝΟΙ

Εἰκὼν 16. ΑΤ = Ἀρχαῖοι τάφοι ἀνασκαφέντες. Π = Ὁ Πηνειός.
ΕΚ = Τὸ Ἐρημὸν ὄρος (νῦν Καρακόπετρα).

αὐτοῦ παρὰ τοὺς λαξευτοὺς τάφους διεκρίναμεν κατὰ τὸ σημεῖον ΑΑ τῆς εἰκ. 14 θεμέλια οἰκοδομήματος ἐκ μικρῶν λίθων, ἴσως ἀρχαίου ἀνακτόρου.

Μεταξὺ τῶν δύο περιβάλων, καὶ μάλιστα ἔξω τοῦ δευτέρου κατὰ τὰ Βόρεια ἰδίως καὶ Δυτικὰ κράσπεδα τοῦ λόφου τούτου, ὑπάρχουσι πολυάριθμοι ἠνεωγμένοι τάφοι, ὧν τὰ κτερίσματα, ἀγγεῖα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἔχουσι διασκορπισθῆ· τούτων τὰ πλεῖστα εἶναι γεωμετρικά, ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἐμφανῆ θραύσματα νεολιθικῆς περιόδου, ἔτι δὲ καὶ μυκηναϊά τινα.

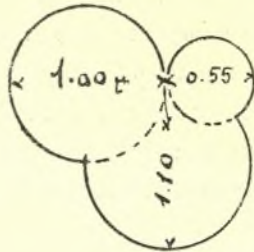
Κατὰ τὸ σημεῖον ΑΤ τῆς Εἰκ. 16 παρατηρήσαμεν τύμβον μικρὸν εὐδιάκριτον ἐκ πολλῶν ὁμοίων, ἤττον καλῶς διακρινομένων νῦν· τοῦτον διακρινόμενον καὶ ἐπὶ τῆς εἰκό-
νος 14 ὑπὸ τὰ στοιχεῖα ΑΤ, ἀνεσκάψαμεν· εἰς βάθος 0.50

εὔρομεν μικρὸν τάφον ἐκ κοινῶν πλακῶν ἀκτεργάστων, ἔχοντα μῆκος 0.85 πλάτ. 0.50, βάθος 0.48 καὶ κεκαλυμμένον διὰ τριῶν μικρῶν πλακῶν· ἐντὸς αὐτοῦ ἔκειτο νεκρὸς ὀκλαδόν, ἔχων τὴν κεφαλὴν πρὸς Ἀνατολάς· εὔρομεν ἐν αὐτῷ ἠλεκτρίνους σφαίρας διατρήτους (γάνδρας) καὶ σφραγιδα λιθίνην διάτρητον ἐπιμελοῦς ἐργασίας, φέρουσαν ὑποκάτω καλῶς ἀναγεγλυμμένον ναυτίλον.

Ἰπὸ τὸν τάφον τοῦτον εἰς βάθος ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ τύμβου 1.60 εὔρομεν ἐσκαμμένους ἐπὶ τοῦ πορώδους βράχου τρεῖς κυκλικούς λάκκους, ὧν πρόχειρον σχεδιογράφημα βλ. ἐν Εἰκ. 17, ἔχοντας βάθος 0.75· ἐν αὐτοῖς ὑπῆρχον κεκαυμένα χρώματα μετ' ἰγνῶν ὀστῶν καὶ τμήματα ἀγγείων διατρήτων, ἡμιόπτων καὶ χονδροειδεστάτων, ὧν ὅμοια δὲν εἶχομεν εὔρει οὐδ' εἰς νεολιθικούς συνοικισμούς· πλησίον τῶν τάφων εὔρομεν καὶ πλίνθους ὠμάς ἢ ἡμιόπτους, ἐξ ὧν δηλοῦται ὅτι θὰ ὑπῆρχεν οἰκία τις ἢ καλύβη ἐκεῖ.

Ἐκ τούτων ὑποθέτομεν ὅτι οἱ τάφοι εἶναι παλαιότατοι, ἤτοι περιόδου βαθύτατα ἀρχαίας νεολιθικῆς· θὰ ἐτάφησαν δ' ἐντὸς τὰ κεκαυμένα ἢ ἡμίκαυστα πτώματα τριῶν νεκρῶν παρὰ τὴν οἰκίαν αὐτῶν, χωρὶς νὰ καλυφθῶσιν οἱ

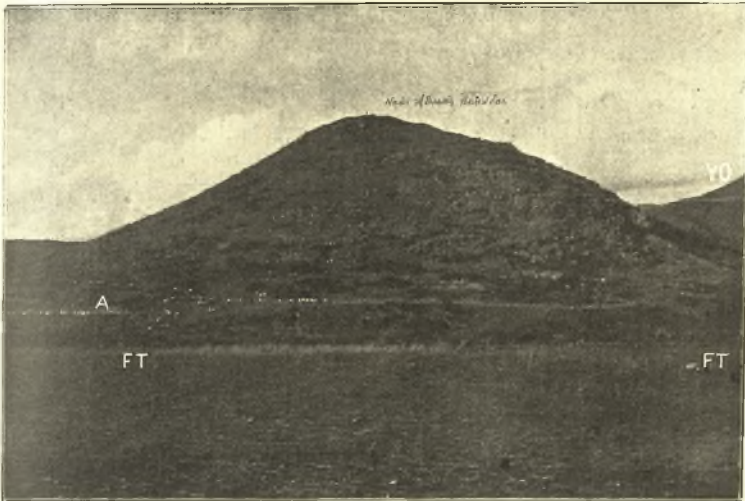
ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΓΟΝΝΟΙ

Εἰκὼν 17. Τάφοι λακκοειδεῖς οὐνηνωμένοι ἰστέις (; ἢ δύο μετὰ λακκίσκου πυρᾶς ἢ ὁμοίου).

τάφοι διὰ πλακῶν, ἀλλὰ διὰ λιθαρίων καὶ χωμάτων. Τοιούτους τάφους οὐδαμοῦ ἀλλαγῶς εὑρομεν.

Περαιτέρω οὐχὶ μακρὰν ἠρευνήσαμεν καὶ ἄλλους τετραγώνους τάφους γεωμετρικούς καὶ μυκηναίους, ἐκ πλακῶν ἀκατεργάστων πεπονημένους, ἄνευ εὐρέσεως κτερισμάτων ἐντὸς αὐτῶν· τινὲς ἦσαν μεγάλοι διὰ πλείονας νεκρῶν καὶ φαίνεται βέβαιον ὅτι εἶχον ἤδη πρότερον ἀνοιγθῆ καὶ συληθῆ.

Ἐγγὺς τῶν ἀνωτέρω εὑρομεν καὶ θεμέλια οἰκίσκων τετραγώνων, ὧν τὰ κάτω ἐποιήθησαν ἐκ λίθων μικρῶν, τὸ δὲ λοιπὸν τῶν τοίγων ἐκ πλίνθων. Εὑρομεν δὲ καὶ ἐγγύτατα τοῦ Πηνειοῦ τάφους μεταγενεστέρους ἠνεωγμένους παρὰ τὸ σημεῖον MT τῆς Εἰκ. 14· εἰς τούτων ἔφερον ὡς πλάγιον στήριγμα πλάκα μαρμαρίνην μετὰ γείσου, ἥτις

ΓΟΝΝΟΙ

Εἰκὼν 18. Ἡ ἀρχαία πόλις μετὰ τοῦ Ἀνατολικῆ τῆς κάτω πόλεως.

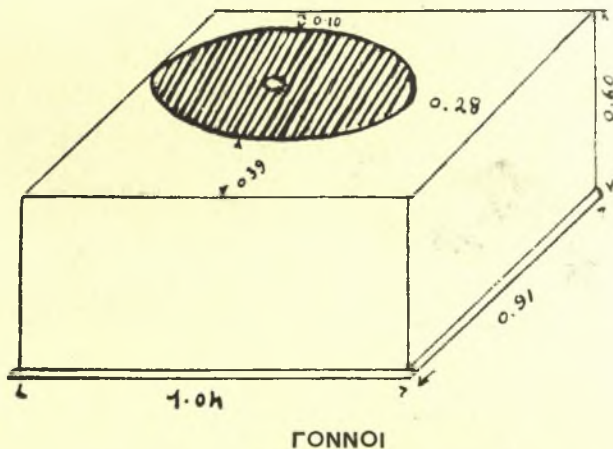
A = ἡ ἀρχαία ἀγορά (;). FT = ἡ fossa triplex τοῦ Περσέως (;). ΥΟ = ὑπόρριαι τοῦ Ὀλύμπου, ὅπου ἤρχετο τὸ ὕδωρ εἰς Γόννους.

ἤτό ποτε μέλος ἀρχιτεκτονικῶν οἰκοδομῆματος ἱστορικῶν χρόνων. Σημειωτέον ὅτι ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου τούτου χωρικός ζητῶν θησαυροὺς ἔχει ἀνοίξει ὁπῆν ὑπὸ τὴν γῆν χωροῦσαν ἐπὶ μῆκος 40 μέτρ., ὡς λέγεται, δι' ἣν ἀπὸ εἰκοσαετίας ἐργάζεται.

3) Ναὸς ἐλλειροειδῆς τῆς Ἀθηναῖς Πολιάδος
ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως.

Ὁ ὕψιστος καὶ ἀποτομώτατος τῶν τριῶν βραχυδῶν λόφων, ἐφ' ὧν κεῖται ἡ ἱστορικὴ πόλις τῶν Γόννων, ὁ ἀπέναντι τῶν Τεμπῶν ὀρθούμενος (Εἰκ. 18), ἀποτελεῖ τὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεως. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτῆς ἐν μέσῳ πυκνοτάτων πρίνων ὑπῆρχον λίαν ἀφανῆ ἐρείπια τετραγώνου οἰκοδομῆματος, ἅτινα ὁ *Heuzey*, ἑ.ἀ. σελ. 14 ἀπέδωκεν εἰς ναόν.

Ἐφαίνετο δὲ καὶ μεταξὺ τῶν πρίνων καὶ μέρος ἀνατραπέντος καὶ ἀποσχισθέντος πολλαχοῦ μεγάλου τετραγώνου μαρμαρίνου βάρου, ὅπερ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς δὲν εἶχομεν διακρίνει (Εἰκ. 19)· ἀλλ' εἶδομεν τότε ἐπὶ τῶν ἐγγὺς βρά-

Εἰκὼν 19. Βάρου τοῦ ἀγάλματος τῆς λατρείας ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀθηναῖς Πολιάδος ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως.

χων μικρούς λαξευτούς τóρμους, ικανῶς βαθεῖς, ὧν ἡ χρῆσις ἐμφανῶς ἦτο πρὸς ἔμπηξιν γόμφων στηλῶν, αἵτινες θὰ ἦσαν ἀναθηματικά, ἀφ' οὗ ἐπιτύμβιοι ἐπὶ τοιαύτης θέσεως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι· ἐκ τούτου εἰκάσαμεν τὴν ὑπαρξιν ναοῦ ἢ ἱεροῦ ἐκεῖ καὶ ἀνεσκάψαμεν πρὸς τοῦτο τὸν γῶρον.

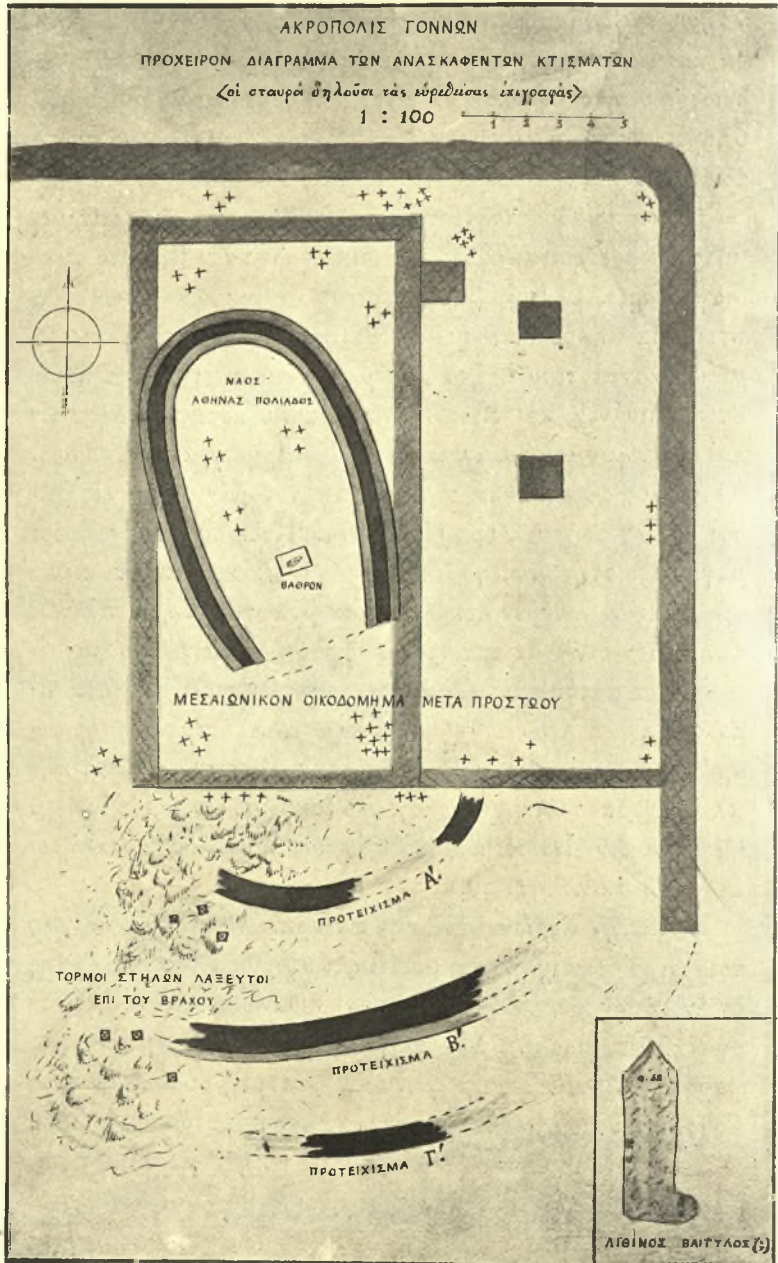
Ὅντως δὲ εὔρομεν τετράγωνον λιθόκτιστον οἰκοδόμημα, αὐτὸ ὅπερ εἶχεν ἐκλάβει ὁ Heuzey ὡς ναὸν (βλ. τὸ σχεδιογράφημα ἐν Εἰκ. 20)· ἐποιήθη ἐκ μικρῶν λίθων τῶν περίξ διὰ πηλοῦ ἡρμοσμένων καὶ ἔφερε βύσματα ἐκ κεραμίδων ἀρχαιοτέρων· ἦτο ἄρα μεσαιωνικόν τι· τοῦτο καθιστῶσι πιθανόν καὶ τινα θραύσματα Βυζαντιακῶν ἀγγείων καὶ ἐν νόμισμα βυζαντιακόν καὶ ἕτερον φραγκικόν ἴσως. Ὁ τοῖχος αὐτοῦ κατὰ τὴν Βόρειον πλευράν διήκει εἰς βάθος μεῖζον τῶν 2.20 μ. (Εἰκ. 21). Πρὸς τὰ Τέμπε ἔφερε μέγαν ἐξώστην· ἐστεγάζετο δὲ οὐχὶ διὰ κεραμίδων, ἀλλὰ διὰ πλακῶν λιθίνων λεπτῶν ἢ διὰ βρύων. Θὰ ἦτο πιθανῶς φυλακεῖόν τι, ἔνθα ἐπὶ βραχὺν χρόνον διέμεινε φρουρά.

Ἐντὸς αὐτοῦ εὔρομεν ἐλλειψοειδῆς ἐν εἴδει πετάλου οἰκοδόμημα ἐκ λίθων οὐχὶ μεγάλων, ἀλλ' ἐπιμελῶς ἡρμοσμένων, διήκον ἐνιαχοῦ, κατὰ τὴν Βόρειον καὶ Δυτικὴν πλευράν, ὅπου ὑπάρχει κλίσις τοῦ ἐδάφους, εἰς βάθος 1.80 μ. Οἱ λίθοι δὲν εἶναι οἱ ἀμμώδεις σχιστόλιθοι, ἀλλὰ σκληροὶ ἐκλεκτοὶ ἐκ λατομείου.

Κατὰ τὴν Νοτιοανατολικὴν πλευράν, ἔνθα εἰλάχιστα ἴχνη τοῦ τοίχου διετηρήθησαν, διότι ἦτο ὑψηλὸς ὁ βράχος, ἐφάνη δὲν ἀνοικτὸν τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο· πιθανῶς ἐνταῦθα ἔκειντο δύο κίονες πώρινοι, ὧν ὀλίγα τμημάτια εὔρομεν ἐγγὺς παρὰ τὴν Νοτιοδυτικὴν γωνίαν, ἀνεπαρκῆ δυστυχῶς πρὸς καθορισμὸν τοῦ ρυθμοῦ καὶ τοῦ μεγέθους αὐτῶν (Εἰκ. 22).

Ὁ τοῖχος τοῦ οἰκοδομήματος ἔχει ποιηθῆ μέχρι μὲν τῆς ἀρχαίας ἐπιφανείας πλατύτερος ἦτοι 0.94, ὑπὲρ αὐτὴν δὲ

ΓΟΝΝΟΙ

Εἰκὼν 20.

ΓΟΝΝΟΙ

Εἰκὼν 21. Ὁ Βόρειος τοῖχος τοῦ τετραγώνου μεσαιωνικοῦ οἰκοδομήματος.

ΓΟΝΝΟΙ

Εἰκὼν 22. Ὁ ἐν μέρει ἀνασκαφείς ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Πολιάδος ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως.

MO = Τὸ μεσαιωνικὸν τετράγωνον οἰκοδόμημα. ζ = βαίτυλος; B = Βάθρον ἀγάλματος λατρείας (τὸ ἐν Εἰκ. 19). EN = Ὁ ἐλλειψοειδῆς ναός.

εις δύο ἢ τρεῖς δόμους στενώτερος 0.47· τὸ λοιπὸν τοῦ ὕψους αὐτοῦ θὰ κατεσκευάσθῃ ἐκ πλίνθων ὤμων, ἐξ ὧν ἐρμηνεύεται τὸ πολὺ εὐρεθὲν χῶμα ἐπὶ τοιαύτης βραχώδους κορυφῆς.

Εἶχε δὲ καὶ θριγκὸν τὸ κτίσμα τοῦτο, κεκοσμημένον διὰ πηλίνων μετοπῶν καὶ γείσων μετὰ γραπτῶν κοσμημάτων, ὡς δεικνύει τμήμα διατηροῦν ἵχνη αὐτῶν (Εἰκ. 23 ἀριθ. Α) τοῦτο εὐρέθη μὲν ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν, ἀλλ' ἐξ ἄλλων ὁμοίων ἐν τῷ ναῷ εὐρεθέντων φαίνεται ἀνῆκον αὐτῷ. Ἐπίσης εὐρέθησαν καὶ μικρὰ πήλινα ἀνθήμια ἐξ ἀνθεμωτῶν κεραμίδων καὶ πλεῖσται κεραμίδες στρωτῆρες καὶ καλυπτῆρες ἐπιμελοῦς ἐργασίας, ὧν πολλαὶ φέρουσιν ἐνσφράγιστον ἐπιγραφὴν ΓΟΝΝΕΩΝ καὶ ἄλλας ὁμοίως τῶν ἀναθέντων ἢ κατασκευαστῶν.

Τοιαῦτα ἐλλειψοειδῆ οἰκοδομήματα εὐρέθησαν ἐν Θέρμῳ, ἐν Ἐρετρίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ· περὶ δὲ τῶν κυκλοτερῶν ναῶν βλ. ἐν τῷ παρόντι *Jahreshefte VI 1903*, 127 εἰκ. 76, ἔνθα παρίσταται ἐπὶ ἀναγλύφου τοιοῦτος περίπου ναός, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τῆς Δανάας (*Ἀρχ. Ἐφημ.* 1910 σελ. 379 κέ. εἰκ. 9).

Περὶ τὸ κτίσμα τοῦτο καὶ τὸ τετράγωνον μεσαιωνικὸν οἰκοδόμημα καὶ ἐντὸς αὐτῶν, ἐπ' αὐτῆς τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας ἢ εἰς μικρὸν βάθος 0.50, εὐρέθησαν πολυάριθμοι πλάκες μετ' ἐπιγραφῶν· τούτων αἱ ἑκατὸν εἴκοσι καὶ ὀκτῶ φέρουσι ψηφίσματα καὶ ἄλλας πράξεις ἐπισήμους τῆς πόλεως τῶν Γοννέων, πέντε δὲ εἶναι ἀναθηματικαὶ τῇ Ἀθηνᾷ Πολιάδι (μία τούτων φέρει καὶ τὸ ἐπίθετον τῆς θεᾶς (;) Ὀπλοφόρος), τμήματα δὲ τινα φαίνονται ἐπίσης ἐξ ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν προερχόμενα.

Ἐν τῷ αὐτῷ στρώματι τούτῳ, ἐκ μελάγχρων χρωμάτων συγχειμένῳ, εὐρέθησαν καὶ τμήματα μαρμαρίνου ἀγάλματος φυσικοῦ σχεδὸν μεγέθους (Εἰκ. 23 ἀριθ. Α). Τὸ πρῶ-

ΓΟΝΝΟΙ

Εἰκὼν 23. Τμήματα μαρμαρίνων ἀγαλμάτων καὶ ἀγαλματίων ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς Πολιάδος ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως.

A = Ἀκραι χεῖρες, πόδες καὶ ἐνδύματα τοῦ ἀγάλματος τῆς λατρείας.

B = Κεφαλή, χεῖρες κλ. ἀγαλματίων.

τον ἀνῆκεν εἰς γυναῖκα καὶ θὰ ἦτο πιθανῶς τὸ ἀγαλμα τῆς λατρείας, τῆς Ἀθηνᾶς δῆλα δῆ. Διότι δὲν δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ ἄλλως τὸ ἐλλειψοειδές τοῦτο κτίσμα ἢ ὡς ναὸς τῆς θεᾶς. Ἐπὶ τοῦ μνημονευθέντος ἀναγλύφου τῆς Λαρίσης παρίσταται πιθανῶς ὅμοιος κυκλοτερῆς ἢ ἐλλειψοειδῆς ναός.

Ὑπὸ τὸ στρῶμα τοῦτο ὑπάρχει ἕτερον ἐξ ὑπερύθρων χωμάτων, ὅπερ δὲν ἀνεσκάψαμεν πανταχοῦ. Εἰς ὅσα σημεῖα ἀνεσκάφη, ἀπέδωκε πῆλινα ἀγαλμάτια (Εἰκ. 24 ἀριθ. A ἐν μέσῳ καὶ B δεξιᾷ), ὁστέινά τινα καὶ μεταλλικὰ σκευάρια (Εἰκ. 24 ἀριθ. Γ) κττ..

Φαίνεται πιθανὸν ἐκ τῶν τελευταίων τούτων εὐρημάτων ὅτι ὁ ναὸς ὑπῆρχε καὶ κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν περίοδον, ἐπισκευασθεὶς ἄνευ ἐπεκτάσεώς τινος ἢ μεταβολῆς τοῦ ἀρχῆθεν διαγράμματος κατὰ τὴν Δ'-Γ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα διότι ἄλλως δὲν ἐρμηνεύονται τὰ προγενέστερα τῶν τε

ΓΟΝΝΟΙ

Εἰκὼν 24. Εὐρήματα ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς Πολιάδος ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως.

A = Πήλινα: μετόπαι, ἀνθέμια, γεισώματα, ἀγγεῖον ἐν μορφῇ γλαυκὸς καὶ κεφαλὴ ἀγαλματίου. B = Πήλινα: γείσωμα μετ' ἐγχρωμῶν κοσμημάτων, ἐνσφράγιστοι κεραμίδες, κεφαλαὶ ἀγαλματίων. Γ = Μεταλλικά: πόρπαι χαλκαῖ, περίσπτα μολύβδινα, κρίκοι χαλκοῖ, τμήματα ἢ λαβαὶ ἀγγείων, ὀστέινα καρφίδες, σιδηρὰ μαχαίρια κττ..

ἐπιγραφῶν καὶ τῶν μαρμαρίνων καὶ τινῶν πηλίνων ἀγαλματίων εὐρήματα. Καὶ ἐν Φθιώτισι Θήβαις ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Πολιάδος ἐπίσης ἐπεσκευάσθη ἄνευ οὐσιώδους μεταβολῆς ἐκ τινος μικροῦ προγενεστέρου (βλ. Πρακτικά 1908 σελ. 176. 193).

Εἰς τὸν ἀρχαῖκόν τοῦτον ναὸν ἡ ἱερὸν φαίνεται ὅτι ἀνήκει περίεργος ἐπιμήκης βαίτυλος ἐξ ἐγγωρίου κυανολίθου (Εἰκ. 20 κάτω δεξιὰ) λήγων ἄνω πυραμιδοειδῶς καὶ φέρων κάτω δεξιὰ προεξοχὴν πρὸς στερέωσιν ἢ ἔμπηξιν ἴσως τοῦτο εἶναι τὸ σύνθηες ἐν τῇ παλαιᾷ λατρείᾳ εἰδῶλον ἢ ξόανον τῶν θεῶν, ὅπερ ἦτο μάλιστα μὲν ξύλινον, οὐχὶ σπανίως δὲ λίθινον.

Νοτιοανατολικῶς τοῦ ναοῦ, ἔνθα ὁ βράχος εἶναι κατωφερής, ἔχουσι ποιηθῆ τρία ἡμικυκλικὰ τοιχάρια (Εἰκ. 20)

ἐν εἶδει ἀναβαθμῶν διὰ τοὺς ἐκ τῆς ἔσω πόλεως ἀναβαίνον-
τας προσκυνητάς καὶ ὡς προτειχίσματα πρὸς συγκράτησιν
τῶν χωμάτων χρησιμεύοντα πρὸς τούτοις. Ταῦτα φαίνεται
ὅτι καὶ κατόπιν ἐπεσκευάσθησαν καὶ ἦσαν ἐν χρήσει.

Πολλὰ δὲ ἀρχαῖα ἀντικείμενα ἔχουσι καταπέσει ἐντεῦ-
θεν πρὸς τὴν κάτω πόλιν: διότι εὔρομεν μέχρις αὐτῆς τῆς
βάσεως τοῦ λόφου Ἀνατολικῶς βάρθρα στηλῶν καὶ τμή-
ματα ἐπιγραφῶν καθ' ὅλα ὅμοια πρὸς τὰ περὶ τὸν ναὸν
εὔρεθέντα.

Τὴν περάτωσιν τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης θέλομεν ἐκτελέσει
πιθανῶς κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος 1911.

4) Σύντομος ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τῶν Γόννων.

Ἐν τῷ Ὀμηρικῷ Καταλόγῳ Β 747 κ. ἐ. δὲν ἀναφέ-
ρονται μὲν οἱ Γόννοι, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀρχηγοῦ
τῶν Περραιβῶν ἐμφαίνεται ὅτι θεωροῦνται ὑπάρχοντες·
διότι Γουνεὺς εἶναι Γοννεὺς, ἤτοι κάτοικος τῶν Γόννων¹.
τὸ κύριον ὄνομα δὲν δύναται βεβαίως νὰ ἐκληφθῆ ὡς παρα-
γαγὸν τὸ ἐθνικόν, ὡς νομίζει Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἐν
λέξει· καὶ ἐκ τῶν ἄνω μνημονευθεισῶν ἀνασκαφῶν καὶ
ἐρευνῶν ἐξάγεται ὅτι ὑπῆρχον οἱ Γόννοι ἤδη τετειχισμένοι
κατὰ τὴν μυκηναίαν περίοδον, ἀλλ' ὡς φαίνεται σπου-
δαιοτάτη τότε τῶν Περραιδικῶν πόλεων ἦτο ἡ Κύφος:

Γουνεὺς δ' ἐκ Κύφου ἤγε δύω καὶ εἴκοσι νῆας.

τῷ δ' Ἐνιθῆνες ἔποντο μενεπτόλεμοί τε Περραιβοί.

Κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν περίοδον, εἰς ἣν ἀνήκουσι τὰ τεῖχη
τῆς ἀκροπόλεως (Εἰκ. 15), εἶναι πιθανὸν ὅτι οἱ Γόννοι ἀπε-

¹ Ὁ Allen ἐν Journal of Hell. Stud. XXX 1910, 311-312 φαίνεται
θεωρῶν ἄσχετον τὸ Γουνεὺς πρὸς τοὺς Γόννους· ἀλλ' εἶναι φανερὰ ἡ γλωσσικὴ
αὐτῶν σχέσις· ἂν δὲ προὑπῆρχε τὸ ὄνομα πρὸ τῆς πόλεως, θὰ ἦτο κοινόν, οὐχί
μόνον τοῦ γενάρχου. Ἦτο συνήθεια παρὰ τοῖς ἀρχαίοις νὰ ὀνομάζωσιν ἐκ τῶν
πόλεων τὸν οἰκιστὴν καὶ γενάρχην αὐτῆς.

τέλουν σπουδαίαν πόλιν· διότι ὁ ταγὸς τῶν Θεσσαλῶν Κινέας ἀναφέρεται παρ' Ἡροδότῳ V 63 (πρβλ. Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. 19,5) ὅτι ἐστάλη μετὰ χιλίων ἰππέων τῶ 510 π. Χρ. πρὸς βοήθειαν τῶν κλονιζομένων ἐν Ἀθήναις Πεισιστρατιδῶν.

Ἄλλ' ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἡροδότου γράφεται ὁ Κινέας ὡς *Κονιαῖος* ὢν, ἤτοι ἐκ πόλεως Κονίας ἢ Κονιῶν, οἷα ὑπ' οὐδενὸς συγγραφέως ἀναφέρεται οὐδ' ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς μνημονεύεται ὡς πόλις τῆς Θεσσαλίας ἐν γένει. Τοῦτου ἕνεκα ὁ Wachsmuth προέτεινε τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ εἰς *Γονναῖον*, ἣτις ἐγένετο ὑπὸ πάντων σχεδὸν ἀποδεκτῆ· μόνον ὁ Eduard Meyer ἐν *Theopomps Hellenica* 1909 σελ. 245 διατηρεῖ τὴν παλαιὰν γραφὴν ὁμολογῶν τὸ ἀγνωστον τῆς πόλεως ταύτης.

Ἐσχάτως ὁμοῦς ὁ Kip, ἔ. ἀ. σελ. 139 κ. ἐ. ἠμφεσβήτησε τὸ ἀκριβὲς τῆς διορθώσεως, ὁρμώμενος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ὅτι οἱ Περραιβοὶ ἦσαν ὑπήκοοι ἢ ὑποτελεῖς τῶν Θεσσαλῶν ὡς περίοικοι· δὲν ἦτο ἄρα δυνατόν νὰ γίνη ταγὸς αὐτῶν ἀνὴρ ἐξ ὑποτελοῦς πόλεως· διὰ τοῦτο προτείνει νὰ γραφῆ ἐν τῷ ἄνω χωρίῳ *Κονδαῖον*, τῆς πόλεως Κονδαίας οὔσης τῶν κυρίως Θεσσαλῶν κατὰ τὸν Kip.

Ἄλλὰ παρατηρητέον πρῶτον μὲν μετ' αὐτοῦ τοῦ Kip ὅτι τὸ ἐθνικὸν τοῦ Κονδαία εἶναι ἀείποτε σταθερὸν *Κονδαιεύς* ἢ *Κονδαεύς*, ἐξ ἄλλου δὲ ὅτι τὰ περὶ ὑποτελείας τῶν Περραιβῶν ὑπὸ τοῦς Θεσσαλοῦς εἶναι χρονολογικῶς λίαν ἀμφίβολα, καὶ δὴ κατὰ τοὺς περὶ τὸ 500 π. Χρ. χρόνους, καὶ ἐν πολλοῖς ἐσφαλμένα· διότι τὸ χωρίον τοῦ Θουκυδίδου IV 78 *Περραιβοὶ ὑπήκοοι ὄντες Θεσσαλῶν* ἰσχύει διὰ τὸ ἔτος 424 π. Χρ. καὶ τινα ἔτη, ἀγνωστον πόσα, πρότερον, τὸ δὲ τοῦ Στράβ. Θ' 440 κυρούμενον καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτ. Πολιτικ. II 6,2 ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ ἐπολέμουν «τοῖς προσχώροις Ἀχαιοῖς καὶ Περραιβοῖς καὶ

Μάγνησιν», διὰ τὰ ἔτη πρὸ τοῦ 353 π. Χρ. καὶ ταῦτα ἄγνωστον πόσα· ἀλλὰ τὰ περὶ τὸ 480 π. Χρ. καὶ μετέπειτα νομίσματα τῶν Περραιβῶν πᾶν ἄλλο ἢ ὑποτέλειαν αὐτῶν ὑπ' ἄλλους δύνανται νὰ δηλώσωσιν, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Kir ἔ. ἀ. 13 φαίνεται ὁμολογῶν.

Ἐν γένει δὲ λεκτέον συντόμως ἐν τῷ παρόντι ὅτι ἡ ὑπηκοότης ἢ ὑποτέλεια αὕτη τῶν περιοίκων ὑπὸ τοὺς κυρίως Θεσσαλοὺς, εἰς ἣν ἐστήριξε τὴν πραγματείαν αὐτοῦ ὁ Kir, φαίνεται ὅτι ἐτελεῖτο μόνον ἐν κοινῇ ἐπιστρατεύσει κατ' ἐχθροῦ ἐξωτερικοῦ, ὅποτε ἐξελέγετο ταγὸς εἷς καὶ ἡ Θεσσαλία σύμπασα *εἰαγεύετο*, ἥτοι ἐκηρύσσετο ἐν ἐμπολέμῳ καταστάσει καὶ γενικῷ κινδύνῳ, ὡς περίπου ἡ Ῥώμη ὑπὸ *δικαίοντα* πλείονα περὶ τοῦ ζητήματος τούτου θὰ εἴπωμεν εἰς εὐθετώτερον τόπον.

Ἄλλ' ἔτι σπουδαιότερα ἀντίρρησις κατὰ τῆς διορθώσεως *Κονδαῖον* εἶναι τὸ ὅτι ἡ *Κονδαία* αὕτη ἦτο πιθανώτατα πόλις *Περραιβική* ἐπίσης· διότι ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς IG IX² 521 καθίσταται ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ *Κονδαία* ἔκειτο πάντως εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ μεταξὺ τῶν νῦν χωρίων *Καρατζόβλ* καὶ *Μουσαλάρ*, ἢ τῶν ἀρχαίων *Φαλάνων* καὶ *Γόννων*, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ κάτω Ὀλύμπου ἐπίσης· αἱ πολλαὶ τῶν ἐν IG ἔ. ἀ. ἄρα τοπογραφικῶν εἰκασιῶν τοῦ *Ζηκίδου*, ἃς ἀναφέρει ὁ Kern, εἶναι ἐσφαλμέναι κατὰ ταῦτα.

Διὰ τῶν λόγων τούτων μάλιστα νομίζομεν ὅτι αἴρονται αἱ ἀμφισβητήσεις τοῦ Kir καὶ ἡ διόρθωσις *Κονδαῖον* δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλής. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Wachsmuth τὸ *Γονναῖον* ἀντίκειται πρὸς τὴν ὁμόφωνον μαρτυρίαν τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν ἐνδοξοτέρων συγγραφέων, παρ' οἷς φέρεται ὁ κάτοικος τῶν *Γόννων* ὡς *Γοννεὺς* ἢ σπανιώτερον *Γόννιος* (ἐν *Δελφικαῖς ἐπιγραφαῖς*).

Οὕτως ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ τοῦ Ἡροδότου δύ-

ναται νὰ γραφῆ *Γόννιον*, καίτοι ἡ συντηρητικότης τοῦ Eduard Meyer δὲν πρέπει τελείως νὰ ἀπορριφθῆ, διατηροῦντος τὸ Κονιαῖον· διότι δὲν εἶναι ἀδύνατον ἐν Θεσσαλίᾳ νὰ ἀνακαλυφθῆ ποτε ἡ ἄγνωστος πόλις Κονιά ἢ Κονιαί, ἂν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐλάχισται εἰδήσεις περὶ τῶν Θεσσαλικῶν ἐν γένει πόλεων διατηρήθησαν παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν, οἵτινες καὶ πολλὰς πόλεις αὐτῆς ἀναφέρουσιν ἀνωνύμως ἢ ὄλως παρασιωπῶσιν.

Ἄλλ' ἀσφαλῶς ἀναφέρονται οἱ Γόννοι ὡς πόλις τῷ 480 π. Χρ. ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου VII 128. 173, περιγράφοντος τὴν ἐκ Μακεδονίας εἰς Θεσσαλίαν εἰσβολὴν τοῦ Ξέρξου, ἣτις ἐγένετο διὰ τῆς νῦν Λεφτοκαρυᾶς, τῶν στενῶν τῆς Ζηλιάνας καὶ τοῦ Νεζεροῦ καὶ διὰ Δερελί, ὡς εἶπομεν ἐν τοῖς ἄνω σελ. 244.

Ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων μέχρι τῶν πολέμων τῶν Μακεδόνων πρὸς τοὺς Ῥωμαίους σπανίως ἀναφέρονται οἱ Γόννοι, καίτοι περὶ τὸ 400 π. Χρ., ὡς εἶδομεν ἐν σελ. 247 ἦσαν τελείως καὶ ἰσχυρῶς τετειχισμένη πόλις. Ἡ πληροφορία τοῦ Πορφυρίου ἐν *Frg. Hist. Gr.* III σελ. 700 ὅτι ὁ Ἀντίγονος ὠνομάσθη Γονατᾶς ὡς *γενόμενος καὶ τραφεὶς ἐν Γόννοις* (γρ. *Γόννοις*) *τῆς Θετταλίας*, ἀπεδείχθη ὑπὸ τοῦ Niebuhr ἐσφαλμένη.

Μετὰ τὴν ἐν Κυνὸς Κεφαλαίς ἦτταν τῷ 197 π. Χρ. ὁ βασιλεὺς Φίλιππος διέμεινεν ἐν Γόννοις μίαν ἡμέραν πρὸς περισυλλογὴν τοῦ ὑπολειφθέντος αὐτῷ στρατοῦ (*Liv.* 33, 10). Κατὰ δὲ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ἀντιόχου τῷ 191 π. Χρ. ὁ Ἄππιος Κλαύδιος ἐρχόμενος ἐκ Μακεδονίας διὰ τῆς ἄνω σελ. 244 δηλωθείσης ὁδοῦ (οὐχὶ διὰ τῶν Τεμπῶν) ἔφθασε καὶ ἐστρατοπέδευσε ἐκεῖ (*Liv.* 36, 10)· ἀνάψας δὲ πυρὰς ἐπὶ τῆς Καρακόπετρας ὑπὲρ τὸ χωρίον Μπαξιλάρ, ὡς ἤδη ἐν λεπτομερείᾳ ἐγράψαμεν ἐν *Αρχ. Ἐφημ.* 1910 σελ. 347 (βλ. καὶ εἰκόνα 16) ἐφόδισε τὸν Ἀντιόχον, λύ-

σαντα διὰ τοῦτο τὴν πολιορκίαν τῆς Λαρίσης.

Τῷ δὲ 171 π. Χρ. ὁ Περσεύς καταλαβὼν τοὺς Γόννους (*Liv.* 42,54) κατέστησεν αὐτοὺς ὀρμητήριον ὀχυρώσας, ὡς εἶπομεν ἐν τοῖς ἄνω σελ. 247/8· ἦτο δὲ τοσοῦτον ὀχυρὰ ἡ πόλις καὶ ἐκ φύσεως καὶ διὰ τῆς φρουρᾶς (*loco et praesidio valido Liv.* 42,67), ὥστε ὁ ὕπατος Ἀτίλιος ἀπέστη πάσης κατ' αὐτῆς ἐπιχειρήσεως, θεωρήσας ἀπόρθητον (*inexpugnabilis Liv.* ἔ. ἀ.· πρβ. καὶ 44,6).

Ἐτέρως πληροφορίας περὶ τῶν Γόννων ἔχομεν τὸ ὅτι περὶ τὸ 205-196 π. Χρ. κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Kern τεθεισάν χρονολογίαν, ἣτις καὶ καθ' ἡμετέραν γνώμην εἶναι πιθανωτάτη, ἐξέδωκεν ἡ πόλις ψήφισμα ἀποδοχῆς τῶν ἀγῶνων τῆς Λευκοφρυγηῆς Ἀρτέμιδος τῆς παρὰ τὸν Μαίανδρον Μαγνησίας (*Die Jnschriften von Magnesia 1900 σ. 24 ἀρ. 33· πρβλ. ἀριθ. 26*), τὸ ὅτι στρατηγὸς τῶν Περραιβῶν ὀλίγον μετὰ τὸ 178 π. Χρ. ἦτο ὁ Δημήτριος Δημαινέτου Γοννεύς (*Dittenberger, Syll.*² ἀρ. 453 = *IG IX*¹ 689), ὅτι τῷ 130/129 π. Χρ. ἱερομνήμων τῶν Περραιβῶν ἦτο ὁ Χαρίδημος Φιλοκράτους Γόννιος (*JG II 551 στ. 66· βλ. καὶ Pomtow ἐν Pauly-Wiss. Real-Encykl. IV 2691*), καὶ ὅτι ἡ πόλις ἐκαλεῖτο εἰς μεταγενεστέρους χρόνους Γονοῦσα (*Γονοῦσσα*), ὡς ἀναφέρει ὁ Τζέτζης καὶ ὁ Σχολ. εἰς Λυκόφρ. Ἀλεξάνδραν 903 κ. ἐ. (ὁ Λυκόφρων αὐτὸς στίχ. 906 καλεῖ αὐτὴν Περραιβικὴν Γόννον) «Γόννος . . . ἡ νῦν λεγομένη Γονοῦσα», ὁ *Εὐστιάθ.* εἰς Β 573 «Γονοῦσα μέντοι τρισυλλάβως πόλις Περραιβίας ὡσπερ καὶ Γόννος ἐν δυσὶ νν» καὶ *Στέφ. ὁ Βυζάντιος* ἐν λ., ὅστις φαίνεται διαχωρίζων τῶν Γόννων. Αἱ πληροφορίες αὗται περὶ τῆς ὀνομασίας Γον(ν)οῦσ(σ)α πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ἀμφίβολοι· διότι παρὰ *Λυκόφρ.* ἔ. ἀ. 870 ἀναφέρεται *Γονοῦσα* ὡς τόπος ἢ λίμνη τῆς Σικελίας· ὑποπτεύομεν λοιπὸν μήπως ἀνέμειξαν ταύτην οἱ Σχολιασταὶ πρὸς τοὺς Γόννους· ὑπῆρχε

δὲ καὶ *Γονόεσσα* ἐν Ἀχαΐα κατὰ τὴν Σικυωνίαν (*Παυσαν.* II 4,4· V 18,7 καὶ *Γονοῦσσα*, ἴσως δ' ἡ αὐτὴ καὶ *Δονοῦσσα* γραφομένη).

Περὶ τῶν Γόννων καὶ τῶν Περραιβῶν ἐν γένει, συγχωρευθέντων τῷ κοινῷ τῶν Θεσσαλῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 30 π. Χρ. περίπου, ἐγράψαμεν ἤδη ἐν *Αρχ. Ἐφημ.* 1910 σελ. 333 καὶ σημ. 1 τὰ δέοντα, θέλομεν δὲ καὶ περαιτέρω ἀνακοινώσαι τινὰ κατὰ τὴν λίαν προσεχῆ δημοσίευσιν τῶν ἀνεκδότων ἐπιγραφῶν τῶν *Γόννων*.

Σημείωσις.— Περὶ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ εὐρημάτων τῶν Γόννων ἀνεκοίνωσέ τινα βραχέως ἐξ ἡμετέρας ἐπιστολῆς ὁ *Hiller* ἐν *Berl. phil. Woch.* 1910 σελ. 1357. Τὴν περαιτέρω ἐπεξεργασίαν καὶ ἔρευναν τῶν ἐν τοῖς ἄνω μνημονευομένων Βυζαντιακῶν ἀρχαιοτήτων ἀνέλαβε νὰ ἐκτελέσῃ ἡ ἐν Ἀθήναις Βυζαντιολογικὴ Ἑταιρεία.

Ἐκφράζομεν καὶ ἐνταῦθα τὰς θερμὰς ἡμῶν εὐχαριστίας ἐν γένει μὲν πᾶσι τοῖς κατοικοῖς Δερελί, οἵτινες ἐπεκούρησαν ἡμῖν ἐν ταῖς ἐρεύναις, ἰδίως δὲ τῷ κ. Δημάρχῳ καὶ τοῖς κ. κ. Δημοτικοῖς καὶ Κοινοτικοῖς συμβούλοις, τῷ ἐνωμοτάρχῳ κ. Ἀριστ. Νομικῷ, τῷ δημοδιδασκάλῳ κ. Γ. Κατσούκῃ, τῷ δημοσιογράφῳ κ. Θεοχ. Οἰκονόμου καὶ τοῖς κκ. Ν. Χριστοδούλου καὶ Δ. Ζιούνα, ἰδιαίτατα δὲ τῷ γενναίῳ ὑπολογαγῷ συμπολίτῃ ἡμῶν καὶ συμμαθητῇ κ. Πάνῳ Γαρδίκα.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1 Ἰανουαρίου 1911.

Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ